

FRAGMENT

• 3

REVUE PRE
LITERATŮRU
UMENIE
HISTÓRIU
A DISKUSIU

K

1989

*HOFFMAN
VACULÍK
PONICKÁ
HERBERT
POTOK
ZAHRADNÍČEK
KUSÝ*

kontakt:

Ivan Hoffman, Zochova 16, 811 03 Bratislava

Oleg Pastier, Záhradnícka 29, 811 07 Bratislava

Martin M. Šimečka, Na úvrati 35, 821 04 Bratislava

Obsah

IVAN HOFFMAN	PREČO NIE SOM ANTIKOMUNISTOM	1
LUDVÍK VACULÍK	SRPNOVÝ DEN	5
MIROSLAV KUSÝ	CHARTA 77 A SOCIALISTICKÁ ZÁKONNOSŤ	7
JAN ZAHRADNÍČEK	Karel Skácel - Ve vězení s českým básníkem Znamení moci Jiří Orlíček - 17.1.1905-7.10.1960 aneb: Jan Zahradníček Dům Strach	12
OLEG PASTIER	PAPA DOC BY MAL RADOSŤ!	20
IVAN KADLEČÍK	POVIEDKY	24
ZBYGNIEW HERBERT	BÁSNE	26
ADAM VODICA	PROROCKOSŤ POÉZIE ZBYGNIEWA HERBERTA	32
STEPHAN EIBEL	ŽIVOTNE DOLEŽITÁ OTÁZKA	35
KAZIMIERZ ORŁOŚ	MALÝ A VEĽKÝ LOGA	37
IVAN HOFFMAN	O MARIÍ A DVOCH DŽINOCH	39
MARTIN M. ŠIMEČKA	STAŤ SA SLOVÁKOM	43
JÁN POTOK	MEDZI SMRŤOU A LŽOU	51
HANA PONICKÁ	RÍMSKA KAPITOLA	56
ĽUBOMÍR FELDEK	NA TABUIZOVANÚ TÉMU SOCIALIZMUS A LITERATÚRA	61
MILAN ŠIMEČKA	THE DAY AFTER	70
GLOSÝ - ÚVAHY - RECENZIE - KRITIKY - DOKUMENTY		73
M.M.Šimečka	O dvoch knihách	74
Ivan Hoffman	Erik Groch - Súkromné hodiny smútku	76
Jiří Orlíček	Dvě mouchy jednou ranou	78
-jo-	A prece setočí	79
Oleg Pastier	Variácie na staronovú tému	80
Michal Gáfrik	Nad dvomi rozhovormi Alfonza Bednára	82
Ivan Kadlečík	Epištola zosnulému	85
Ľubomír Martínek	Dvě zprávy o dvou filmech	87
Jiří Orlíček	Pražská petka Tomáše Vorla	90
-ič-	Stodvadsať minút Ničoty	91
Ivan Kadlečík	Dokumenty	93
DOKUMENTY		94

Názory v uverejnených príspevkoch sa nemusia nutne zhodovať s názormi redakcie.

Príspevky do štvrtého čísla posielajte do 30. novembra 1989

IVAN HOFFMAN

PREČO NIE SOM ANTIKOMUNISTOM

Keď Karel Čapek pred šesťdesiatimi rokmi napísal svoju slávnu esej "Proč nejsem komunistou", bol komunizmus natoľko módnym, že Čapek v úvode musel vysvetľovať: "... nebyť komunistou znamená byť nekomunistou, nebyť komunistou není pouhý zápor, nýbrž jisté krédo." Byť autorom prorockého textu o úpadku človeka je, zdá sa, ľahšie, ako svojím textom takému úpadku zabrániť. Čapek svojou humanistickou analýzou víťazstvu komunistov nezabránil. Jeho zlé tušenie sa však naplnilo a s ním i nádej, že komunizmus svoju priťažlivosť ako pre intelektuálov, tak pre robotníkov stratí. Redukovaný dnes už len na techniku ovládania znechutenej väčšiny privilegovanou menšinou, agresívne dožíva. A na jeho troskách sa výborne darí programu opačnému - antikomunizmu. Myslím na Karla Čapka, odkedy sa chystám napísať podobne zásadnú esej: Prečo nie som antikomunistom.

Čapek písal svoju úvahu v dobe, keď mu nehrozilo obvinenie z trestného činu poburovania podľa § 100 tr. zák., nanajvýš bol podozrivý z intelektuálnej výstrednosti. Keď ale ja verejne na komunizme nič dobré nenachádzam, našťve to úrady, a keď sa súčasne dištancujem od módného antikomunizmu riskujem, že iné publikum ani mať nebudem. A tak predznamenujem voľne podľa Karla Čapka: "Nebyť komunistom ani antikomunistom znamená byť nekomunistom, nebyť komunistom, ani antikomunistom nie je iba dvojaký zápor, ale určité krédo."

Mám to šťastie, že sa pohybujem medzi slušnými ľuďmi, a tak nepoznám nikoho, kto by sa hlásil ku komunizmu. Poznám iba niekoľko komunistov, ktorí sa hlásia k slušnosti. Lenže spomedzi slušných ľudí poznám viacerých, ktorí teoreticky uvažujú, ako komunizmus, nepríjemný pozostatok minulosti, pacifikovať - hovoria: "Som antikomunistom. Nie v zmysle filozofickom, ale prakticky. Keď si gauneri hovoria, že sú komunisti, čím iným ako antikomunistom môžem byť?" a dodávajú: "V tridsiatych rokoch v Nemecku by som bol antifašistom, v Iráne dnes antifundamentalistom..."

Lenže keď počujem to "anti", čosi mi hovorí, že to sotva bude účtyhodný program, ako ním nebol pozdný antifašizmus, ku ktorému sa tu ľud vzopál účtujú v osobách bezmocných civilistov dodatočne s komplexom vlastnej zbabelosti. Tento komplex, zakorenený v národe rokmi poddanstva, služobnosti zlu, hojnej kolaborácie, sa po druhej svetovej vojne prejavil dostatočne zreteľne, aby sme si nerobili ilúzie o demokratických tradíciách davu.

Skutočných účastníkov odboja proti fašizmu veľa nebolo. Václav Černý ich v knihe "Pláč koruny české" uvádza všetkých. O koľko

by ich navyše bolo menej, keby exilový prezident nevytrhol z letargie ľud, úspešne sa adaptujúci na fašizmus, zinscenovaním atentátu na ríšskeho protektora? A ani o slovenskom antifašizme si netreba veľa namýšľať. Kto vie, ako by dopadlo SNP, keby všetci tí, čo poberajú slušné penzie za partizánsku činnosť, boli skutočne bojovní?

Upozorňujem na tieto nepovzbudivé historické odkazy preto, lebo i ten, kto sa dnes verejne hlási k antikomunizmu, stojí v antikomunizmom zachvátenej zemi - sám. A sám zostane, i keď všetci dnes dobre utajení antikomunisti prevezmú "starosť" o veci verejné. Pretože práve ten dav, hnaný zlým svedomím a komunistickou výchovou sa postará o definitívny, praktický výklad pojmu dnes tak delikátneho - antikomunizmus.

Keď uvažujem, či antikomunizmus je protikladom komunizmu, odpovedám si: Sotva. Majú toho priveľa spoločného.

V prvom rade nenávisť. Na tom, čo považujú nenávistní ľudia za zlo, a čo za dobro, málo záleží. Lebo produkt nenávisť je vždy rovnaký - násilie. A násilie zákonite plodí násilie ďalšie.

Antikomunizmus je však poučený komunizmom i v ďalšom: počína si takticky. Neprekvapuje, že práve antikomunisti majú dnes nechúť "prezradiť sa", že vedia tak rozumne vysvetliť svoju neúčast na manifestácii za slobodu, alebo absenciu svojho podpisu pod listom, požadujúcim politických väzňov. Veď riziko vie podstúpiť iba ten, kto má pozitívny program. Solidaritu je schopný presvedčený kresťan, alebo demokrat. Nie antikomunista. Jeho program je negatívny. Je schopný deštrukcie, ale nie rizika. Jeho cieľom je trestať, nie trpieť. Antikomunizmus má teda s dnešným komunizmom ešte jedno spoločné: zbabelosť.

Na otázku, či byť komunistom, alebo antikomunistom jestvuje jednoduchá odpoveď: Treba byť nekomunistom. Tým je každý kresťan, demokrat, či socialista automaticky. A pretože každý program, ktorý je čímisi viac, než iba negáciou programu iného, je príťažlivejší pre tých, ktorí sú nasmerovaní k životu /a teda k zmiereniu, k láske/ sotva má zmysel zdôrazňovať zoči-voči panujúcemu zlu to, čím sa mu nešťastne podobáme. Myslím, že treba rásť a upevňovať sa v tom, čím sa od negativistov líšime.

Komunisti riešili premenu spoločnosti komplexne. Nedotknutá ich starostlivosťou nezostala žiadna oblasť života od politiky cez hospodárstvo, kultúru až po školstvo. Paušálna nechúť ku všetkému starému bola síce zdrojom budovateľského nadšenia, s ktorým Čapek nerátal, no dôsledkom toho nadšenia je, že dnes ľutujeme, čo sa zničilo a súčasne nevieme, ako sa zbaviť vybudovaného. Antikomunizmus sa opäť dovoľáva deštrukcie. Vidí sa mi nebezpečný tým, ako preceňuje vplyv a moc komunizmu, ktorý si pritom za svoju existenciu zasadil toľko zdrvivých rán, že dnes ľudsky i ekonomicky sotva stojí na nohách. Poslednou jeho šancou je nájsť nepriateľa a zviest s ním víťazný boj. Iba toho je tento systém schopný, tohoto však výborne. Keď sa nepriateľ nenájde, bojuje systém proti sebe, lebo nemôže nebojovať, súc svojou povahou revolučný. Antikomunizmus vychádza z nesprávnej premisy, že až porážkou komunizmu sa môže zmeniť skutočnosť. Nekomunisti vedia, že iba zmenou skutočnosti sa možno zbaviť komunizmu.

Antikomunista považuje za neprincipiálne viesť dialóg s komunistami, zodpovednými za neutešený stav zeme. Nekomunistovi je jasné, že komunisti nemôžu v principiálnom dialógu obstáť, že naprosto stratili schopnosť reálne a politicky uvažovať. Nekomunista na dialógu trvá preto, že netúži po občianskej vojne, v ktorej nemôže obstáť on.

Práve v otázke dialógu bol pred 65-timi rokmi Karel Čapek ob-

zvlášť nešťastný. Komunisti, s ktorými nevedel nájsť spoločnú reč, boli podľa jeho svedectva obdarení "silou presvedčenia takmer nadľudskou", a to "v každej maličkosti". Lenže kým Čapek stretával komunistov, ktorí vstupovali do historického experimentu, verili v svoju budúcnosť a o ktorých platilo latinské "entusiasme vertu est", my cestujeme v električkách a sedávame v závodných jedálňach za stolom s komunistami, ktorí majú historický experiment za sebou a jeho budúcnosť vidia skepticky. /Ak celé dve tretiny straníckych organizácií nebolo možné zmanipulovať k odsúdeniu manifestu "Několik vět", svedčí to o skutočne novom myslení./

Už som v úvode povedal, že nepoznám nikoho, kto by ma presviedčal o výhodách triednej nenávisti, proletárskeho internacionalizmu, či svetovej revolúcie. I v televízii už o tom počuť len vzácné. Zotrvačnosť systému, ktorý nikomu /vrátane komunistov/ nevyhovuje, nie je daná tým, ako predpokladajú antikomunisti-teoretici, že sa gauneri hlásia ku komunizmu, ale tým, že sa ku komunizmu hlásia gauneri. Povahe systému, ktorý za každých okolností a všetkými prostriedkami usiluje iba o monopolnú moc samozrejme zodpovedá, že v mocenskej špičke sa koncentruje ľudská bezohľadnosť, sebeckosť, bezzásadovosť, že sa v nej lepšie darí intrigám ako zodpovednosti, lepšie lži a sebaklamu, ako pravde. Ale tá koncentrácia ľudskej nízkosti je tak nekomunistom, ako radovým členom strany iba definitívnym dôkazom, že tádiato cesta nevedie. Oporou totalitného režimu /ktorý hravo zmení firmu a predstaviteľov a podrží si svoju podstatu/, môžu byť iba - antikomunisti. Ostatne, dobre utajení, pokrivení do taktickej poslušnosti sú dnes oporou odumierajúceho komunizmu.

Keď toto tuším, jedného sa obávam najväčšmi: iba reformy jestvujúceho systému. To, že sa oddaluje dialóg s mocou a nedochádza k občianskej vojne, je šťastný stav, keď v opozícii rastie schopnosť artikulovať požiadavky národa, ktoré sú čoraz artikulovanejšie. Nenapovedajme davu to anti, ktoré je mu vlastné, nerobme službu tým, čo nás neskôr budú zatvárať. Ak rastie prestíž nezávislých iniciatív, nech nie je daná iba tým, proti čomu sa búria, ale hlavne tým, čo navrhujú. Antikomunisti-teoretici nedočkavo namietnu, že v komunistických pomeroch nič navrhnúť nemožno. Nekomunisti však vedia, že sa doteraz ani príliš nesnažili.

K okrúhlemu stolu sa zmestí iba málo stoličiek, a je dosť podstatné, kto na nich bude sedieť. Bolo by národnou katastrofou, keby dialóg viedli komunisti s antikomunistami. Dohodli by sa, ale nie na našej slušnej budúcnosti. Dialóg, po ktorom túžime, by s nami neviedli. Za mňa nech pri tom stole sedia nekomunisti. Tí totiž majú v programoch i národné uzmierenie, predsavzatie odpúšťať.

Antikomunizmus k odpusteniu nesmeruje. Smeruje v najlepšom prípade k spravodlivosti, k vyúčtovaniu osobnej viny. Mne to pripadá málo. Nejakú vinu nesieme všetci a hrozím sa ľuď, ktorí si jej nie sú vedomí. Ak komunizmus uprednostňoval na zodpovedných miestach ľudí neschopných, nájde sa pre nich primeraná práca /a pre najneschopnejších podpora/. Pre sadistov spomedzi ochrancov poriadku sa nájde miesto na psychiatrii. Ale to skutočne zhubné na komunizme môžeme odstrániť iba sami v sebe: od netolerancie a revanšizmu cez človeka nedôstojný strach, až po obyčajnú nepoctivosť a lajdáctvo. Nenavrhujem rešpektovať zvrhlé pomery. Navrhujem majúčinnejší spôsob, ako sa osobne vzoprieť zlu.

Lepšia spoločnosť než akú máme nebude tá, v ktorej bude mať moc niekto iný, ale tá, v ktorej nebude jestvovať monštrum všetkého schopnej, totálnej moci. Ideálna spoločnosť nie je tá, v ktorej sa všetci na všetkom dohodnú, ale tá, v ktorej sa všetci dohodnú

na jedinom: na úcte k životu. Nekomunista má zž dnes všetky dôvody pre pozitívne krédo - nezjednocovať sa v nenávisti, ale v porozumení. Má totiž na mysli budúcnosť, keď o väčšine vecí sa bude možné nedohodnúť, a preto väčšinu dnešných paragrafov nebude treba otočiť, ale zrušiť. Má na mysli budúcnosť, keď o veciach, na ktorých sa zjednotiť treba, nebude rozhodovať militantná menšina, ani masa ľahostajných, ale tí z národa, ktorí sa ukážu najkompetentnejší odborní, a ktorí pred národom obstoja mravne. Som nekomunista, lebo pochybujem, že sa takými ukážu dnešní komunisti či antikomunisti. Jedni i druhí sú rovnako neznesiteľne jednotní v tom, čo nechcú, preto je neznesiteľné to, čo chcú. V ich jednote je zrejmá sila, ale v ich sile niet ľudskosti. Som nekomunista, lebo túžim po víťazstve ľudskosti, ku ktorému možno dospieť iba ľudsky. A som nekomunista, lebo som realista: ak budúcnosť nebude ľudská, málo záleží na tom, akým spôsobom bude neľudská.

Či komunisti alebo antikomunisti budú v tejto zemi naďalej vyhrávať voľby, či vláda bude naďalej zadlžovať naše deti a drancovať prírodu, či schopní a citliví ľudia budú naďalej z tejto zeme utekať, to nezávisí od toho, s akou nenávisťou to pracujúci ľud bude sledovať a komentovať. Slušná budúcnosť je závislá od schopnosti slušných ľudí vnášať do svojho okolia niečo podnetnejšie a krajšie, ako je tá nenávisť.

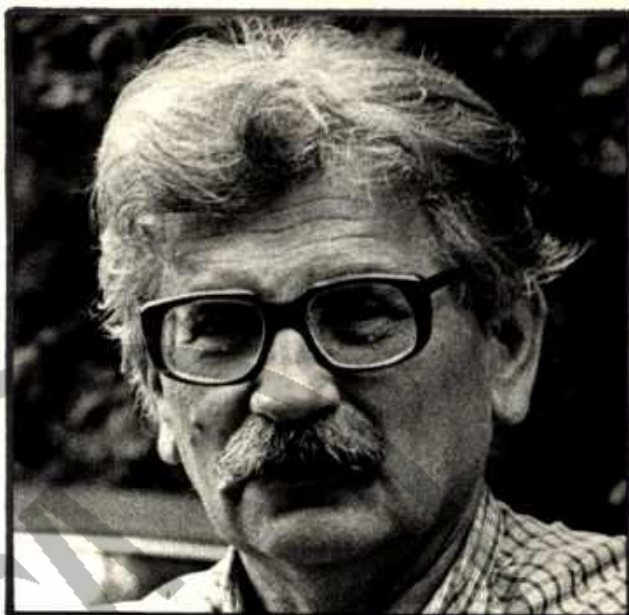
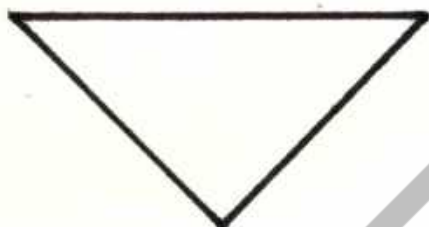
Karel Čapek by so mnou dnes určite súhlasil, že byť antikomunistom netreba, že byť nekomunistom stačí. Možno by mi dal za pravdu i v tom, že nestačí odmietnuť zlo, že okrem toho treba spraviť nesmierne veľa dobrého. A súkromne som presvedčený, že ma nepovažuje za spiatočníka, keď za jediný reálny program považujem kresťanskú lásku k blížnemu.

***

LUDVÍK VACULÍK

SRPNOVÝ DEN

› fejeton ‹

Nebe dnes ráno bylo čisté jak alabastr a rosa v trávě, když jsem vyšel, byla jak trám. A jako každého dne teď, když jsem své myšlenky poslal na obhlídku světa, po několika metrech narazily na úkaz, že Miro Kusý je ve vězení. Na tom bělomodrém nebi, na trávě a na stromech ohnutých pod ovocem nebylo to však nijak znát, a tak jsem zas měl pocit, že to ani nejsou skutečnosti z téhož světa.

A tento rozpor dal mi zas téma, jež prosakovalo každou mou činností toho dne, prepadalo mě, když jsem zeslabil napětí svého konkrétního úmyslu, prostě žralo mě. Ale ať není omylu: nežere mě, že ty lidi, totiž dále Jána Čarnogurského, Hanu Ponickou, Antona Seleckého a Vladimíra Maňáka, nespravedlivě stíhají či vězní. Nespravedlivě? Co je to za výraz? Žere snad čáp žáby nespravedlivě?

Pořád všichni hrajeme hru, že jsme v politickém zápase. Ale to je prelud. Naši protivníci nás vůbec neberou tak, jak se jim nastřkáváme. Oni se s námi necítí v politice! Nenechme se mýlit slovy "stíhat" a "odsoudit", jež ve světě opravdu politickým jsou tím, co znamenají. Oni nás stíhají, soudí a zavírají jen proto, že nás už nemůžou anihilovat. Dokud mohli, anihilovali přeci! Nejsme s nimi v politice, jsme v živočišné říši a vedeme primární existenční zápas.

My ovšem žijeme i v politice, jenže naše politické pole se rozkládá opačným směrem od nich: pro mne tedy například k Ivanu Klímovi a Václavu Havlovi, k Milanu Šimečkovi a Alexandru Vondrovi, k Jaroslavu Šabatovi a Petru Uhlovi, k lidem mnohem mladším, jejichž křestní jména neznám, a k lidem neznámým, dosud nepotkaným. Tam je naše politika, chceme-li ji, kde nějakým jednáním ve spojení s některými a v opozici vůči jiným můžeme jen politicky, bez bití, něco obhájit, objasnit, prosadit, na něčem se shodnout. Na protivné straně pak jsou Jakeš, Adamec, Štěpán a další v politice se svými soudruhy. Tu my se objevujeme jen v nízké úloze prostředku jejich politiky. Jejich politické jednání končí u našich tváří, dál začínají kopance. Víte o nějakém jejich jednání vzhledem k nám, kdy nesáhli k násilí? Ve své politice nás vynechávají či popírají. A nemylte se, když o nás někde mluví, když něco vezmou viditelně na vědomí či něco mlčky překousnou: to vůbec není pro

nás, to jsou v politice s Genscherem nebo Gorbačovem. Nás berou sanitárne a dezinfekčně. Neříkám, že na jejich politiku nemáme vliv: jsme v jejich stroji pískem, chtějí nás vymést. Ani nepomýšlejí na jednání s námi, a je to jen mrzutý ústupek politice vnějšího světa, že nás nechávají takto žít. Vždyť to vidíte denně: zákon nezákona, smlouvy nesmlouvy, mluví a slyší se jen oni. Nejsou s námi v politice, nýbrž v primitivním existenčním boji. Jednou za čas, když se škodná zvěř moc rozmnoží, vezme plantážník pušku a jde pár kusů odstrelit. Odtud ta nahodilost: proč právě Kusého s Čarnogurským a právě teď? Nezrýpali jsme jim toho my jiní a jindy stejně tolik? Jednou určitou věc nechají být, jindy po téže věci skočí. To přece není snaha o dodržování zákona, to je bezzákonná lstivost.

Ano, vstupujeme do jejich politiky, ne však v tom významu, o který se ucházíme, ale jako škůdcové na jejich panství, jež jim už nikdo jiný na tomto území neupírá. Tak když se mezi nimi něco pohne a v jejich úvaze přesune, někdo z nich se vypraví na lov zajatců, a to jsme my. Jen když toto chování došplíchne ven, co politiky světa, zarazí se a třeba uhnou od úmyslu. Dva tři cizí premiéři mohou někoho z jejich zajetí vyrvat, ale desetitisíce našich občanů nikoli. Už z toho, sakra, vidíme, s kým jsou v politice: s cizími vládami, ne s poddanými! A obyvatelstvo nebo "lid", všimněte si, má na to realističtější pohled než my: pozná, co má politický smysl a co ne. Ozývá se vždy pár set, pár tisíc, dnes už pár desítek tisíc lidí, kteří nedbajíce na politiku zachovávají se podle svého svědomí, pouštějí se do věcí, jež jsou bezvýsledné, avšak správné, má-li v tomto národě zůstat na semeno nějaká ctnost. Až naše věc přesáhne meze pouhé ctnosti a vdere se do politiky, budou se k nám hlásit milióny, uvidíte!

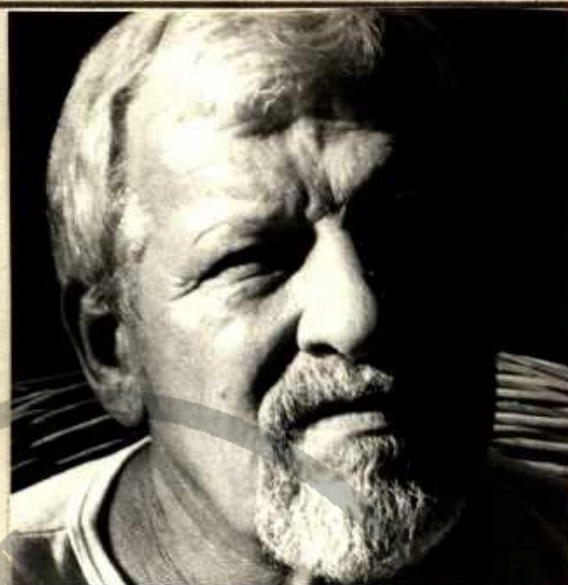
Vždycky trnu údivem a někdy soucitem, když čtu ty naše výzvy, protesty a stížnosti, a potom rozsudky, obhajoby a závěrečná slova. Předem odsouzené oběti se, jako by šlo o právní situaci, obtěžují s právníckými formulacemi, odvolávajíce se na zákony, mezinárodní smlouvy a tak dál. To nezmění nikdy nic. Pochopte už, že jsme v živočišné říši: požíraná žába vypleštuje oči, my mluvíme o občanských právech. Je to úctyhodné a nutné, je to však reakce poznaným poměrům už neprimerená. Chodím po zahradě, stavím podpěry pod pretížené haluze jabloní a říkám si, že já, až na mne dojde, tu hru na právo a politiku nepovedu. Nezačnu od ústavy, kravina číslo jedna, přes Závěrečný akt, kravina číslo dvě, po detailní právní očišťování svých trestných činů, kravina číslo tři až třicet. Udělám něco jiného, což však si nechávám až pro chvíli potřeby.

Nejsme-li tedy s nimi v politice, proč s nimi dále utrácet svůj politický čas? Proč neobrátit politické úsilí otevřeným směrem, jímž leží naše skutečné politické pole? Ke stavbě toho, co se politickou silou může stát. A zdá se mi, že tuto naši možnost objevili naši protivníci dříve než my: v osobách Kusého a Čarnogurského uzavřeli příští vládní koalici. Jedině ten smysl může mít tak zdánlivě nesmyslný a náhlý jejich krok.

Má ovšem i další smysl, neplánovaný: oživil Slovensko, posílil spojení Slováků s námi. Docházím k závěru, že stalo se tedy cosi užitečného. Ti dva už nemohli pro svou politiku víc udělat, použili tedy ke svému cíli státní moc. S takovým prvotřídním obviněním sedět, to je dobrý tah.

MIROSLAV KUSÝ

CHARTA 77
A SOCIALISTICKÁ
ZÁKONNOST'

Naposledy som cestoval do zahraničia v roku 1970, kedy mi príslušné československé orgány cestovný pas po prvý raz odobrali s odôvodnením, že "nie je v súlade so štátnymi záujmami ČSSR, aby ste boli v súčasnej dobe držiteľom cestovného dokladu a cestovali do cudziny". V roku 1975 mi tie isté orgány nový pas síce vydali, ale tesne pred plánovanou cestou do ZSSR mi ho s rovnakým odôvodnením znovu odobrali. Do tretice som si pred mesiacom podal novú žiadosť o pas - keď som dostal pozvanie na mierový kongres RNDu vo Švédsku. Včera mi pošta doručila rozhodnutie onoho úradu, ktorým mi žiadosť zamietol s odôvodnením, citovaným už v úvodnej vete tejto state.

Hrubá policajná svojvôľa, nezákonnosť?

Taká býva bežná interpretácia podobných /a často aj oveľa drsnejších/ aktov československých mocenských orgánov. Kóli tomu predsa vznikla Charta 77 či VONS: aby sme "ich" donútili striktne dodržiavať platné zákony tohto štátu, aby sme pranierovali každé "ich" porušenie, pošliapanie zákona, každú "ich" nezákonnosť.

A predsa mi tu teraz čosi nesedí. Veď príslušný úrad moju žiadosť prerokoval v zákonnej lehote a zákonným spôsobom. Dospel k svojmu zákonnému rozhodnutiu - ako mi to oznámili - na základe "ustanovenia §-u 4 odst. 1, písm. a/ Zák. č. 63/1965 Zb. o cestovných dokladoch a §-u 1 vládneho nariadenia č. 114/1969 Zb., ktorými sa stanoví, v ktorých prípadoch sa môže vydanie cestovného dokladu odoprieť". Zrejme usúdil - naproste právoplatne a kompetentne - že u mňa ide práve o taký prípad. Proti tomuto rozhodnutiu sa dokonca môžem aj zákonným spôsobom odvolať, čo som hneď aj učinil.

Kde je tu potom nejaká nezákonnosť?

Najmenej dvadsať rokov sa o to /my, t.j. tzv. disidenti/ s našimi mocenskými orgánmi prieme, píšeme sťažnosti, protesty, rozklady, odvolania, otvorené listy, kritické štúdie, žaloby. A prokuratúry, prezidentské kancelárie, partajné orgány, úrady predsedov vlád, parlamentné výbory, súdy, inšpekcie Ministerstva vnútra nám stereotypne odpovedajú: vaša sťažnosť je bezpredmetná, žiadne porušenie zákona sme nezistili, všetko bolo v medziach normy.

Človek žasne nad takou bezočivosťou. Mám predsa zákonný nárok na cestovný pas a na cestovanie do zahraničia: zakladá mi ho Ústava tejto republiky. Všeobecná deklarácia ľudských práv i Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ratifikovaný týmto štátom. Už skoro dvadsať rokov si však tento svoj zákonný nárok nemôžem uplatniť. Bráni mi v tom štát. Čo to je, ak nie hrubá zvôľa, nezákonnosť?

Lenže tento štát má podľa už citovaných paragrafov rovnako zákonné právo mi tento doklad nevydať a cez hranice ma nepustiť. Bezočivý som teda vlastne ja - dôvodí predstaviteľ štátu, keď mu toto jeho zákonné právo spochybňujem, keď jeho uplatnenie hodnotím ako svojvôľu či nezákonnosť. Zhruba takúto odpoveď nakoniec očakávam aj na svoje odvolanie sa vo veci onoho pasu.

Kde je teda vlastne chyba: v svojvôli štátu, v jeho mimoprávnom konaní?

V samotnej existencii takých "zlých" zákonov, ktoré štátu podobné zásahy dovoľujú? V chybnnej, "zlej" interpretácii a aplikácii jestvujúcich zákonov, ktoré sú samy osebe v podstate "dobré"?

Náš chartistický disgent akoby v podstate vychádzal práve z tohto posledného stanoviska. Možno v tomto chartistickom poňatí vyjadriť asi takto: nejde o štátom teraz polemizovať o tom, či sú všetky jeho zákony dobré, aj keď voči mnohým z nich máme celý rad vážnych výhrad /napr. voči celej 1. hlavie 2. časti Trestného zákona, zaoberajúcej sa tzv. trestnými činmi proti republike/. Berme ich ako danosť. Naliehame však na to, aby štát voči nám, voči všetkým svojim občanom prísne dodržiaval svoju deklarovanú socialistickú zákonnosť, aby si ju mocenské orgány nevykladali svojvoľne, aby ju neporušovali či neprekračovali.

A práve tu, v poňatí samotnej socialistickej zákonnosti, spočíva jadro sporu disgentu s československou totalitnou štátnou mocou. V skutočnosti sa tu totiž stretávajú dve navzájom sa vylučujúce poňatia tejto socialistickej zákonnosti.

Prvé, demokratické, vychádza z axiómy, že zákon je nad politickou mocou, jej orgánmi, moc je podriadená zákonnosti. Druhé, totalitné, tvrdí naopak, že moc stojí nad zákonom, zákonnosť je podriadená moci: moc sama je tým povýšená na zákon, na zdroj jeho tvorby, interpretácie a uplatňovania.

Lešť Charty spočíva v tom, že sa tvári, akoby u nás predpokladala existenciu demokratickej zákonnosti. Preto to sisyfovské úsilie o "konštruktívny dialóg" s mocou vo veci zákonnosti či skôr nezákonnosti: upozorňovanie, dovrávanie, pranierovanie každého závažnejšieho prípadu porušovania, spochybňovania či znevažovania ľudských a občianskych práv, ústavy, jednotlivých zákonov, každého závažnejšieho prípadu pochybnnej, spornej aplikácie zákona proti sľavnej spravodlivosti a ľudskosti. A to striktnou zákonnou cestou - cestou listov, petícií, dokumentov Charty, zasielaných, odovzdávaných ústavným činiteľom so žiadosťou o nápravu. Chartistický podtext týchto akcií je voči moci nasledovný: ide nám predsa o spoločnú vec, o zákonnosť. I vy chcete, i my chceme, aby sa dodržiavala. My vás bona fide upozorňujeme na jej porušovanie, vy čiňte nápravu.

Kol'kokrát sme už počuli a čítali, že práve toto je najväčšia slabina Charty, jej tupozrakosť či dokonca slabomyselnosť. V danej totalitnej situácii sa dovoľávať demokratického poňatia zákonnosti, v režime, o ktorom každý prádza vieme svoje, zo skúsenosti na vlastnej koži! A najhorojšie, najdrmatickejšie ich majú práve chartisti, aktivisti VONSu!

Václav Havel svojho času brilantne dokázal, že táto "slabina" Charty je iba zdanlivá, pretože sa mení v mravnú silu, ktorá je mocou bezmocných. Dovoľávanie sa demokratického poňatia zákonnosti je dovoľávaním sa jeho prapodstaty, ktorou je život v pravde a v spravodlivosti. A to je namieste za každých podmienok, dokonca aj totalitných. Život v pravde sa nezhodnocuje momentálnym úspechom nášho tlaku na dodržiavanie zákonnosti, kalkulom na možnosti dosiahnutia ústupkov od totalitnej moci, na možnosti jej demokratického uslušnenia: on je hodnotou už sám osebe.

Z etického hľadiska predstavuje teda nápor Charty na moc, proti jej nespravodlivostiam, za jej uzákonenosť, veľkú mravnú silu - a to bez ohľadu na to, ako a nakoľko mu totalitná moc dokáže vzdorovať. Jeho "úspechy" sa v tejto rovine merajú skôr na druhej strane, u občanov tohto štátu, osobnostne, rastom ľudského a občianskeho sebauvedomenia a sebarealizácie všetkých "ponížených a urazených", všetkých outsiderov totalitnej mocenskej štruktúry.

Keď však prejdeme z tejto etickej roviny do roviny praktickej politiky, potom daný postoj Charty môžeme skutočne plným právom hodnotiť ako skvelý lešť. Je skvelá, pretože Charta ju nemusí skrývať, ničím zahaľovať, nemusí sa obávať, že keď sa jej na ňu príde, stratí na účinnosti. Moc ju totiž nemôže demaskovať bez toho, aby nedemaskovala samu seba.

Moc nemôže Chartu povedať: netvár sa, akoby si u nás predpokladala existenciu demokratickej zákonnosti, netvár sa, akoby si ju brala vážne, pretože ona sama sa musí tváriť rovnako. Skvelá lešť Charty je teda v tom, že používa proti moci zbraň jej vlastnej pretvácky, že berie túto pretváрку, akoby to ne-

bola pretváрка, ale skutočná tvár moci. Moc však musí na túto hru pristúpiť, ak nechce vyjaviť svoju totalitnú podstatu v plnej nahote: nehodí sa to, nie je to dost košer.

Navyše, skvelosť tejto chartistickej lesti je ešte v tom, že berúc vážne pretváрку demokratickej zákonnosti totalitnej moci, núti tým samotnú moc, aby túto svoju pretváрку brala tiež stále vážnejšie, aby tú hru len tak neodflinkávala. Moc pod týmto tlakom musí svoju demokratickú fasádu stále úzkostlivejšie udržiavať a očisťovať, musí dbať, aby nevytvárala navonok žiadne nápadné, provokatívne príležitosti pre zádrapčivosť oných neprijemných dobrovoľných strážcov zákonnosti, ktorí sa pod vplyvom chartistickej iniciatívy stále viac množia a nadobúdajú na odvahe. Charta donútila totalitnú moc k pedantizmu vo sfére uplatňovania socialistickej zákonnosti ako jej vlastného nástroja, k tomu, aby každý svoj krok zákonne zdôvodňovala a ospravedlňovala, aby právne zvažovala, kam až môže "zákonne" ísť. Kto tu žije, vie, že tento rozdiel oproti predchartistickej minulosti moci nie je zanedbateľný.

Prečo však totalitná moc musí u nás vôbec deklarovať demokratické poňatie svojej socialistickej zákonnosti?

Toto poňatie nadväzuje na demokratické tradície nášho predsociálneho vývoja v európskom prostredí. Socializmus by mal byť završením práve tohto vývoja k demokratickému optimu, najdemokratickejším, najhumánnejším zriadením. Preto sa jeho predstavitelia na tieto tradície neustále odvolávajú, preto sa žiarlivo porovnávajú so západnými demokraciami /"My máme právo na prácu, kto má viac?"/, preto neustále vyzdvihujú práve onú demokratickú povahu svojej zákonnosti. Preto bola diktatúra proletariátu u nás nazvaná "ľudovou demokraciou". Preto československá ústava stojí na slogane: "Všetka moc pochádza z ľudu".

Totalitná moc sa u nás vždy dovoľávala svojho údajného demokratizmu - dokonca aj v rokoch najkrutejšieho gottwaldovského teroru: je to tu príliš zakorenené, nedá sa to len tak obísť. Malá československá encyklopédia koketuje s uvedeným demokratickým poňatím zákonnosti takto: "... socialistickej zákonnosti je jedným z najdôležitejších demokratických princípov činnosti socialistickeho štátu. Spočíva na prísnom dodržiavaní zákonov a iných normatívnych aktov všetkými orgánmi štátu, spoločenskými organizáciami a občanmi". Triedny a stranický charakter socialistickej zákonnosti ako nástroja diktatúry moci sa tu cudne zamlčiava. To iba vo vykorisťovateľských spoločnostiach slúži zákonnosť ochrane súkromného vlastníctva a triedneho panstva" /tamtiež/.

Opačné, totalitné poňatie socialistickej zákonnosti však priamo vyplýva z marxistických teoretických východísk. Podľa nich je zákonnosť každej triednej spoločnosti triednou zákonnosťou, právo je nástrojom v rukách vládnucej triedy. Socialistická zákonnosť teda slúži socialistickej moci, je prostriedkom jej vládnutia. V období boja o uchopenie, udržanie a upevnenie revolučnej moci komunisti preto otvorene hovorili o "revolučnej zákonnosti" /Lenin/, tvorenej a uplatňovanej ad hoc samotnými revolúcionármi. V období mocenskej stabilizácie sa stabilizuje aj táto "revolučná zákonnosť", stáva sa stabilnou socialistickou zákonnosťou. Jej služobný charakter však zostáva pri tom plne zachovaný: má slúžiť stabilizovaným, trvalým záujmom socialistickej triednej moci.

Tento očividný rozpor medzi demokratickým a totalitným poňatím zákonnosti sa marxizmus pokúša preklenúť dvomi spôsobmi, tvrdiac, že:

/1/ v triednej spoločnosti je vlastne každá zákonnosť triedna, teda totalitná. Buržoázna demokracia je iba zamaskovaná diktatúra buržoázie. Buržoázna zákonnosť môže teda stáť nad tou ktorou momentálnou buržoáznou mocenskou garnitúrou iba preto, že je to zákonnosť vyrobená na celkovú mieru buržoáznej moci vôbec, na zabezpečenie jej celkovej dominancie, pre jej celkový dlhodobý prospech. Americká zákonnosť je teda síce nad Reaganovou administratívou, ale slúži triednym záujmom amerického kapitalizmu.

/2/ Aj socialistická zákonnosť je triedna. V socialistickej spoločnosti je však záujem vládnucej triedy a jej mocenskej reprezentácie po prvý raz v dejinách zároveň aj celospoločenským záujmom. Preto táto triedna zákonnosť slúži zároveň v prospech celej spoločnosti, je to prvá skutočne demokratická, všeludová zákonnosť.

Z takejto interpretácie potom ľahko vyplynie, že proklamovaná univerzalizita /nadtriednosť/ buržoáznej zákonnosti je iba fikcia. V skutočnosti je to zákonnosť triedna a teda protiludová, antidemokratická. Naopak, priznaná parcialita /triednosť/ socialistickej zákonnosti smeruje v skutočnosti k univerzalizite a je teda hlboko demokratická, všeludová.

Čo je vadné na tejto argumentácii? Jej základný predpoklad, na ktorom celá spočíva: stotožnenie totalitnej moci s tzv. vládnuťou - robotníckou - triedou. /"diktatúrou proletariátu"/, či dokonca s celým ľudom vôbec /"ľudovláda"/ a naň nadväzujúce stotožnenie záujmu totalitnej moci /mocenskej garnitúry/ s celospoločenským záujmom. Predpoklad, že čo je dobré pre politbyro, je dobré aj pre celú socialistickú spoločnosť. Tvrdenie, že čo slúži socialistickému štátu, slúži tým samým aj ľudu.

Práve toto je totalitný predpoklad: zákonnosť sa tvorí pre moc a tým, že slúži moci, slúži vlastne aj ľudu. Demokratický predpoklad je však opačný: zákonnosť sa robí pre ľud a v záujme tejto služby ľudu je jej podriadená aj moc. Zákonnosť ju k tomu usmerňuje a udržiava na uzde.

V tom sú teda základné rozpory existencie a uplatňovania socialistickej zákonnosti u nás: demokratické proklamácie, ale totalitná teória. Demokratická forma, dikcia, ale totalitný obsah, prevedenie.

Tento totalitný obsah sa však nikdy nedá plne zakryť demokratickou formou a dikciou, pretože je daný zjavnými teoretickými východiskami, ktoré sú predmetom propagandy, školenia, výuky, každodenného ideologického pôsobenia. Z toho vyplývajú schizofrenické postoje našej totalitnej moci: pre Európu, proti disentu, kôli ľudu sa používa demokratická argumentácia, pre seba, tam, kde ide o zabezpečenie vlastných záujmov, sa cynicky prizná návrat k podstate, k totalitnej argumentácii.

Exemplárnou aplikáciou tejto dvojakosti je pripravovaný zákon o podniku. Je v ňom plno proklamovaných "vyšších foriem" socialistickej demokracie: voľby riaditeľa, podniková samospráva, partnerské vzťahy medzi podnikom a štátom. Avšak všade tam, kde štátna moc vystupuje ako partner voči novému podniku, musí zákon počítať aj s možnými konfliktnými situáciami v rozhodovacích a riadiacich procesoch. Pri demokratickom poňatí zákonnosti by sa pre riešenie takýchto konfliktných situácií musela zriadiť inštancia nezávislého arbitra /arbitrážneho súdu/, ktorá by rozhodovala z hľadiska celospoločenského prospechu, t.j. z hľadiska zákonnosti, stojacej nad oboma stranami daného sporu - nad podnikom i nad daným orgánom štátnej moci. Totalitné poňatie zákonnosti však celý problém krajne "zjednoduší": v sporných prípadoch platí rozhodnutie štátneho orgánu, jedna zo stránok sporu sa zrazu mení na arbitra. Z čoho plynie právo na túto zázračnú premenu? Z totalitného poňatia socialistickej zákonnosti, podľa ktorého práve on, tento štátny orgán, zosobňuje aj samotnú socialistickú zákonnosť a teda aj celospoločenský prospech vôbec. Demokracia áno, ale iba odtiaľ potiaľ: v poslednej inštancii má však pravdu vždy už a priori štát. Zákonnosť áno, ale iba pod podmienkou, že štát rozhodne, čo je zákonné a čo nie.

Totalitná moc preto v zásade ani nemôže žiaden spor o zákonnosť svojich postupov, rozhodnutí, úkonov a postojov vlastne nikdy prehrať, nemožno ju oficiálne na vlastnom ihrisku usvedčiť z nezákonnosti: lebo ona sama je zákon.

Ako však s týmto tvrdením zladať všetky tie mnohé a nadväzné kampane moci proti nezákonnostiam, za obnovenie demokracie a zákonnosti, s ktorými sa u nás a u našich socialistických susedov striedavo stretávame od tej doby, čo bol odhalený a zatratený onen povestný stalinský "kult"?

Všimnime si jednu zásadnú okolnosť: v totalitnom režime principiálne nie je možný "Watergate", odhalenie nejakej aktuálnej nezákonnosti režimu. Pri-púšťa sa iba jej prípadné spätné odhalenie, teda nanaajvýš usvedčenie minulej, predchádzajúcej mocenskej garnitúry z nejakých nezákonností. Ide tu predovšetkým o politickú motiváciu pre takéto jej dehonestovanie. Preto ani toto jej odhalenie nemôže byť iniciované zo samého zákona ako takého, jeho aplikáciou; zásadne je iniciované iba politickým rozhodnutím aktuálne jestvujúcej totalitnej moci. Nezákonné môže byť iba to, čo totalitná moc za také pre-

hlási a uzná. Iba takáto politicky odsúhlasená nezákonnosť môže byť predmetom analýzy rehabilitačnej komisie /viď napr. "barnabitzky"/, prokurátorského vyšetrovania, či súdneho konania /ako napr. proces s Babinským/.

Iniciatíva proti nezákonnostiam mocenských postupov, ktorá nevychádza zo samotnej totalitnej moci, ale ktorá ju prípadne predbieha a vykonáva na ňu nátlak /"občianska iniciatíva"/ je preto a priori podozrivá: zaoberá sa niečím, čo ešte nie je zlegalizované ako možný predmet práve takto zameraného záujmu. Je preto a priori sama považovaná za nezákonnú či protizákonnú, "inšpirovanú nenávisťou voči socialistickému zriadeniu" - ako znie obľúbený argument mocenských a súdnych orgánov, zakotvený dokonca aj v samotnom Trestnom zákone. Taký je aj prípad Charty či VONSu, všetkých našich "barnabitziek", ktoré vznikli zdola, bez mocenského odsúhlasenia tých menovitých nezákonností, ktorými by sa museli zaoberať.

Všimnime si: táto moc nepozná a nepripúšťa zákonnú iniciatívu zdola proti nezákonnosti moci. Jej verdikt proti podpisovej akcii československých katolíkov za zákonné práva veriacich znie: nezákonná! Rovnaký verdikt vyniesla nad aktivitou bratislavských zelených, ktorí v publikácii "Bratislava - Nahlas" odhalili hrubé porušovanie celých tuctov zákonov pri devastácii bratislavského životného prostredia: nezákonná aktivita, protizákonná publikácia, zlé úmysly iniciátorov, znevažovanie našich socialistických výdobytkov. O porušovaní zákonov pri ochrane životného prostredia sa môže hovoriť iba na príslušných orgánoch a iba príslušným spôsobom: iniciatíva bratislavských zelených sa preto anuluje /"nemôžno to akceptovať z principiálnych dôvodov" - písalo sa v novínovej kampani proti nim/. Keď bratislavskí katolíci chceli za obsadenie svojich biskupských stolcov iba veľmi skromne, pokojne a nenásilne postáť s horiacou sviečkou v ruke, aj to len na relatívne uzavretom námestí mimo dopravných ťahov, vyhlásila totalitná moc túto ich akciu predom za nezákonnú provokáciu a ako na takú poslala proti nej pohotovostné policajné pluky s vodnými delami.

Je to logické: ak je totalitná moc sama zákonom, môže iba sama rozhodovať aj o tom, čo bude protizákonné či nezákonné a čo postaví dokonca mimo zákon. Mimo zákon, nad ním sú jej predstavitelia - dokiaľ sa ich výslovne nezriekne. V procese s Babinským boli a priori vyňatí spod možnosti obžaloby všetci vyšší stranícki a štátni činitelia, zapletení do veci - až na obetovaného "bývalého" okresného tajomníka strany: žiadneho z nich sa súd neodvážil dokonca ani predvolať ako svedka, hoci obhajoba o to žiadala.

"Bývalého" som dal do úvodzoviek preto, lebo v tomto režime komunistami principiálne nemôže byť obvinený či obžalovaný, nemôže sa ako taký dostať pred súd. Najprv sa musí politicky rozhodnúť o jeho obetovaní, t.j. o pripustení viny, na tomto základe sa odpísanej osobe pozastaví členstvo v KS či ho z nej priamo vylúčia a až potom - ako "bývalého" /člena, funkcionára/ - ho možno začať trestne stíhať. Na komunistu sa teda trestný zákon zásadne nevzťahuje.

Preto si myslím, že trestný stav našej súčasnej socialistickej zákonnosti nespočíva ani v samotných zákonoch /hoci by sa na nich všeličo dalo zmeniť k lepšiemu/, ani v ich vzájomnej rozpornosti /hoci aj tu by bolo čo naprávať - napr. voči Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach/, ani v ich mocenskej malinterpretácii ako takej /hoci je táto často až príliš zjavná/. Spočíva predovšetkým v povahe totalitnej moci samej. Leť Charty, žiadajúcej od nej "iba" dodržiavanie vlastných zákonov je - a to som si odložil na záver - viac než skvelá v tom, že týmto v skutočnosti od nej žiada postaviť zákon nad svoje totalitné nároky. To by však vlastne znamenalo ich popretie: obmedzované, regulované, zákonu podriadené "totalitné nároky" sú *contradictio in adjecto*, prestávajú byť totalitné. Totalitná moc, ktorá sa vo svojej koncepcii socialistickej zákonnosti zriekne svojich totalitných nárokov, sa tým zrieka "iba" vlastnej podstaty, diktatúry. A režim na túto leť nemôže povedať "nie", naopak, musí tvrdiť, že práve jemu je zákon nadovšetko svätý.

Čudujete sa ešte, prečo je na onú nevinnú, "bezzubú", krotkú požiadavku Charty až tak veľmi alergický?

JAN ZAHRADNÍČEK

(1905 - 1960)

Karel Skácel

Ve vězení s českým básníkem

Byli jsme na čtvrtém oddělení, jež bylo v olomoucké věznici vyhrazeno celé pro nemocné. Dostali jsme "echo", že se čeká revize, tentokrát z ministerstva spravedlnosti a že má přijít na kontrolu sám ministr Čepička. V té době totiž zasedal sjezd krajského výboru KSČ v Olomouci, jehož předsedou byl asi stále ještě Čepička a tak se skutečně dalo očekávat, že se přijde podívat na své bývalé oponenty. Proto bylo ve věznici velmi rušno, jak tomu před každou takovou kontrolou bývá.

Bachari chodili jeden za druhým a kontrolovali, zda je v celách všechno v nejlepším pořádku. Dávali nám direktivy jak máme pana ministra oslovovat, co můžeme uvádět jako přání, o stížnostech nebylo ani řeči, o tom byla správa věznice přesvědčena, že se z vězňů nepajde nikdo, kdo by si dovolil stěžovat přímo tvůrci nového "vězenského řádu". Bylo nás tehdy na cele asi 15 vězňů. Mezi námi Jan Zahradníček, kterého asi před 2 měsíci přivezli z věznice z Brna. Zahradníčka to zřejmě nijak nezajímalo, ten jen četl. Chodil jsem uklízet a balit knihy do vězenské knihovny a tak jsem mu přinášel knihy, které si vybral. Výběr ovšem nebyl velký. Vzpomínám si, že v té době měl životopis Lenina od Zdenka Nejedlého. Zahradníček nám z něj jednou večer předčítal stat, jak Lenin vzpomíná na vězení v Petrohradu, kde pobyl jeden rok v tak zvané "pretvaritělnici". Tam popisoval pomery v carském vězení takto: "Jídla jsme měli dost. Vypadalo to u mne na cele jako u obchodníka. Poněvadž jsem psal knihu "Razvitije kapitalizma v Rosiji", potreboval jsem k tomu účelu mnoho statistických ekonomicko-finančních údajů z bulletinů, jež byly v univerzitních knihovnách. Platil jsem si zřízení, který mi denně dle mých dispozic potřebné knihy přinášel a od-

nášel. Návštěvy příbuzných jsem si rozdělil v týdně takto: v pondělí přicházela matka s mladší sestrou Annou a čtvrtek měla vyhrazený starší sestra Marie na 2 hodiny. S ní jsem projednával různé politické konspirace a problémy, vše, co bylo třeba venku zařídit."

Revize jsme se dočkali v 11. hodin dopoledne. Přišla celá suita s Čepičkou v čele. Náčelník věznice nám představil "pana ministra" a apeloval na nás, že mu můžeme přednášet svá přání. O stížnostech se nezmínil. Stáli jsme všichni v řadě a Čepička se začal vyptávat jednoho po druhém nejdříve čím byl - to znamená podle komunistické morálky - jaký má třídní původ, co provedl, kolik dostal let a nakonec jaké má přání.

První v řadě stál sedlák Bočan z Hranicka, chlap jako hora - přes 2 m vysoký. Když Čepičkovi na jeho otázku odpověděl, že vlastnil 100 mír pole a že byl odsouzen na 24 let, poněvadž polámal žebro tajemníkovi Místního národního výboru, který mu přišel "vykoupit" stroje do jeho gruntu, mohli jsme na Čepičkově tváři pozorovat, jak se přemáhal, aby svou zlost vůči "kulakovi" nedal příliš najevo. Jen se sarkasticky otázel: "A kolik je vám let?" Po sedlákové odpovědi, že má 60 let, pronesl se škodolibým úsměvem: "To se musíte moc modlit k Pánu Bohu, abyste to mohl všechno odsedět a nezůstal nám něco dlužen."

Druhý v řadě byl mladý 19 letý chlapec Tonda Deneš, odněkud z Prostějovska. Čepička: "Tak mladý a už jste na naší univerzitě. Čím jste a čím je váš otec?" "Já jsem vyučený automechanik a otec dělník na dráze. Byl jsem odsouzen na dvacet let, poněvadž jsem byl členem protikomunistické skupiny, která zapálila předsedovi národního výboru stodolu." Čepička se zájmem poslouchal a pak ze sebe najednou vyrazil jako když vystřelí: "A to se nestydíš, ty dělník, otec dělník a zradit naši dělnickou třídu. Jiste jses nachytal tím štváním ze zahraničí. No teď budeš mít dosti času, abys poznal svou vinu. Jaké máš přání?" "Chtěl bych návštěvu otce i matky." Čepička se obrací na náčelníka věznice: "Povolují tomuto odsouzenému s okamžitou platností návštěvy jednou měsíčně s balíkem."

Třetí přichází na řadu římsko-katolický farář Penka z Olomouce, jemuž je 65 let. Nečeká již ani na Čepičkovu otázku a začíná: "Tož já jsem býval farářem u svatého Morice v Olomouci. Dostal jsem pět let. Ale za co, to vám pane ministře nemohu říci, poněvadž to vskutku nevím. A z rozsudku se má vina vyčíst nedá. Co vám budu vyprávět, vždyť vy to sám víte nejlépe, že ve vašem režimu, my, katoličtí kněží, musíme na přeškolení na vaše university, jak vy sám kriminály nazýváte. Vzpomínám si, měl prý jsem něco kázat v kostele proti státu. Ale co, nebo kdy v rozsudku uvedeno není." "Tak zlé to s vámi není, jen se podívejte na svého kolegu Plojgara, je knezem a ministrem v naší vládě. Podepište prohlášení loyality, dostanete tu nejlepší faru a půjdete ven. Víím, že se hned nemůžete rozhodnouti, pošlu za vámi někoho ze Státního úřadu pro věci církevní z Prahy. A jaké máte přání?" "Chci jen, aby mně byla poslána bible a kancionál, jiného nežádám." Čepička kývnutím dal souhlas.

Čtvrtý v řadě je 30 letý hostinský Sedláček ze severní Moravy, začíná svou zpověď: "Já jsem dostal špagát. A čekám na vyřízení milosti od presidenta republiky. Žádného jsem nezabil." Čepička jej přerušuje: "Jsem informován dobře o celém vašem případě. Vaši žádost mám u sebe na stole, ale nevím, nevím, zda ji doporučí prezidentovi ke kladnému vyřízení. Bezpečnostní petka při Krajském výboru komunistické strany v Olomouci nedoporučuje vám

uděliti milost. Však do 90 dnů máte času dost a pak se výsledek dovíte," s cynickým úsměvem na rtech pronesl Čepička.

Pátý v řadě stál Jan Zahradníček a všichni jsme byli zvědaví, co se bude dít. Zahradníček využil chvilky, kdy Čepička něco sděloval Náčelníkovi věznic, odskočil ke své posteli, vzal si životopis Lenina a postavil se znova do řady. Čepička to zpozoroval a s úsměvem pronesl: "To máte své básně, které mi chcete věnovat?" "Ne, to nejsou básně, ale je to něco, co by vás mělo zajímat. Jen si poslechněte, pane ministře, jak Lenin vzpomíná na své vězení." Začal nahlas předčítat stať. Čepička byl zřejmě nervlý, ale poslouchal a poté pronesl: "Nesmíte Mistře Zahradníčku zapomínat na to, že dnes se píše rok 1950 a časy se mění a lidé v nich. Co bylo dříve možné v carském Rusku, není možné pro nás dnes v socialistickém Československu. Až zlikvidujeme reakcionáře, pak budou v kriminále jenom zločinci." "Sám tedy přiznáváte, pane ministře, že my zde nejsme zločinci, ale je s námi jednáno hůře než s těmi profesionálními zločinci. Já nejsem ještě odsouzen, jsem stále ve vyšetřovací vazbě, ale již nyní jsem zbaven všech občanských práv. Československo je členem Organizace spojených národů a podepsalo též "Minima", jak zacházet s vězni. Ale co vy děláte s námi, to vybočuje nejen z rámce této mezinárodní úmluvy, nýbrž, přičítá se sebemenší úctě člověka k člověku. Vaše právo není založeno na socialistickém humanismu, jak stále tvrdíte, nýbrž na zásadě: účel světí prostředky. Jako básník vám připomínám: "Kdo svobody hoden, svobodu zná vážit každou, kdo v pouta jímá otroky, sám je otrok!" Čepička, aby zakryl svou nervozitu, se cynicky usmívá a přerušuje Zahradníčka: "Potom prý nemáme svobodu? A nadáváte mi, vašemu ministru spravedlnosti, jak se vám zlíbí. Neberu to za bernou minci. Jen jedno vám řeknu, já jsem vás sem nevolal. Preorientujte se, pište jako vaši kolegové, napište takovou báseň jako váš krajan Josef Kainar a nezakládejte jakousi "zeleňou internacionálu" a půjdete hned ven. Hlavou proti zdi nic napravíte. To si Mistře zapíšte za uši. Já sám znám kvalitu vašich básní. Co byste tomu říkal, přeložte z ruštiny tu nádhernou kantátu Na STALINA, kterou napsal gruzínský básník Leonídze. Vy byste to jistě dokázal výtečně přebásnit do češtiny i při zachování gruzínského metra, v němž je báseň psána. Dejte své umění do našich služeb a půjdete hned ven. A na prání se vás ani neptám. Vím sám co si přejete." Obrátil se k náčelníkovi s rozkazem: "Dejte mu vše, ať píše!"

Bylo očividné, jak Zahradníček svou řečí přivedl Čepičku z rovnováhy. Aby zamaskoval svůj neklid, podíval se na hodinky a prohodil: "Teprve jsme ve třetí címré a již tolik hodin." Tím dal pokyn k odchodu z naší cely a tak se na ostatní nedostalo. Jan Zahradníček na druhý den dostal tužku a papír a mohl legálně psát. Do té doby psal totiž jen na motáky, které pečlivě před bachari ukrýval. Tužku mu propašoval chodbar. Bylo však s tím spojeno velké riziko, neboť nepovolená tužka na čele znamenala pro delikventa 10 dní korekce. Čepička mu skutečně poslal ruský psanou kantátu na Stalina s vlastnoručně napsaným přípisem, aby ji přeložil do češtiny. Jan Zahradníček však nabídku odmítl s výmluvou, že jeho síly by na takové "veledílo" nestačily. Psal báseň "Golgota mého národa", kde popisoval poměry u nás od r. 1948. Koncept básně se mu však při eskortě na Pankrác ztratil.

JAN ZAHRADNÍČEK

ZNAMENÍ MOCI

/úryvok z rozsiahlej básnickej skladby/

Bylo k zalknutí.

Nikoliv naráz

nikoliv všechny najednou

tak jak zněl příkaz dne

nepozorovaně se rozkládat

poslední zbytky minulosti se vytrácely.

Staré závazky beztak už mrtvé z nich tiše padaly
v tom malomocenství zhoubnějším než lepra tropická,
neboť slyšet bez uší, dýchat bez nosu, hovořit bez jazyka
nebylo nikdy tak zle ani tak nemožné jako tento stav
obnaženosti naveskrz, kdy se od nich trhaly celé věky -
přátelství odcházel, krajiny samý škrt
nezadržitelně se smazávaly.

Až najednou jim bylo řečeno, že neměli dětství,
že nikdy nezestárnou.

Přes nesmírný počet každý byl sám
bez jistoty o svém narození
zatím co smrt je obcházela
své setkání, setkání s nimi promítající
na bílé plátno budoucnosti
ta stále bližší a stále skutečnější
jediná jistota
jež zbyla jim.

Zas jako tenkrát

a potom tak často

procházel jsem se ulicemi, z nichž čas byl vymetený

ulicemi sterilisovanými, jež nemohly mít pokračování

tady na zemi ani na žádné jiné planetě, v žádném jiném vesmíru

tady už nezáleželo na tom, zda přichází podzim či jaro nastává

a tím méně, zda je to zrána nebo se začne smrákat hned

ačkoliv všechno nasvědčovalo tomu

že je pozdě.

příliš pozdě, aby to mohlo být v některém jistém dni

v některém jistém roce našeho letopočtu.

Stromy stejně trčely holé a sníh tolik měl jinotajů

že jeho pád a jeho tání pod nohama domů

jeho něžné a chladné dotěky na tváři spěchajících

zůstaly nepochopitelné

jako nevтіravý a přece tak důrazný pokyn z neznáma

které se naučily pomíjet jako všechno

co nemělo pečeť moci.

Jako v Dantově Infernu

mezi domy, jež stály nakřivo

do kruhu stále štvály se...

Bylo to k smíchu a bylo to k pláči
 s tou jejich svobodou.
 Mysleli, že myslí, mysleli, že mluví, mysleli, že jdou
 cokoliv a kamkoliv se jim uráčí
 a zatím se smekali po hladké stěně nálevky malstromu
 v kruzích stále menších
 v kruzích stále menších
 a jedinou svobodou zrn obilných, jež mají být rozdrcena
 pro potravu obrů tak nelidských
 že kamení nad tím naříkalo.

Ale protože odnikud nepřicházeli, nemohli nikam dospět
 všechno běželo pouze na oko
 a už dlouho
 přes ten chvat se tady nic nedělo
 přes ten lomoz tu vládlo ticho Zvěrokruhu
 ticho, v němž bylo slyšet dosud nepostřehnutelné hřímání hněvu
 úpení lásky
 a hlas svědomí, jenž překřičel všechny ampliony
 rozléhaje se oblohou vyprázdněnou až k poslední hvězdokupě
 vesmíru děravého
 z kterého vanulo hrůzou.

A v té chvíli
 já se zděsil, co se stalo s člověkem
 co se stalo s jeho tváří
 ve které, jak jsem viděl, se neodráželo seabeměně
 z dvanácté hodiny historie, jež měla nastat.
 Přesně tak, jak si to práli hlasatelé šťastného živočicha
 bylo prázdné před očima a bylo prázdné za očima
 vychvalování zubní pasty se neslo jako rouhání
 v samé sousedství chrámů, jejichž zvonům
 a jejichž varhanám bylo s nedopatřením ještě dopřáno
 úpet a oslavovat.

Sem tam se někdo pokřižoval
 ale pořád ještě nebylo jisto,
 zda ten kříž je na počátku čehosi nového
 nebo zda podle všeho
 Křižování bude třeba zopakovat.

Nebyli studení a nebyli horcí
 odporuá příchut' vlažnosti nutila Boží ústa
 s hněvem je vyplivnout
 do stále větší opuštěnosti
 té ohrady času vždy mezi dvěma převraty
 ve kterých se nepřevrátilo vůbec nic.
 Stromy stály, kamení leželo
 z roztráštěného sloupu Svrchovanosti
 toho, co je nahore, nad tím, co je dole,
 a teď bahno napodobilo
 pohybem vzpoury
 jeho bohoslužebnou přímou, stříkajíc k nebi své zneuznání
 své neuznání jediné opravdové vlády
 své neuznání jediné opravdové vlády nad světem.

J I Ř Í O L I Č

17.1.1905 - 7.10.1960 aneb: Jan Zahradníček

/doslov k samizdatovému bratislavskému vydání ZNAMENÍ MOCI/

Jestliže někoho Jan Zahradníček nesnášel, byl to Vítězslav Nezval. Takřka dokonalý protiklad Jana Zahradníčka ztělesňoval všechny cizí a hnusné idee, "nový věk" a "novou kulturu", všechno pohotové, lehké, mající na vše odpověď.

Protiklad byl i tělesný: Nezval byl tlustý jak prase. Ale proč o tom mluvíme? Protože Zahradníček dokázal "vidět" budoucnost a básnicky varovat ve skladbě "La Saletta" před totalitním systémem, který již nastupoval na obzor, zatímco Nezval tu odvalu neměl. A tak, zatímco Nezval na začátku let padesátých nechybí snad v žádném filmovém žurnálu, Zahradníček je zavřen /vezněn/ na Mírově. Před dvaceti lety, které těm scénám předcházely, je F.X. Šalda o b a nazval velkými básníky.

To tehdy vydal Jan Zahradníček svoji prvotinu "Pokoušení smrti", v roce 1930, a byl v něm okamžitě rozpoznán obrovský talent, po mnoha a mnoha epigonech Otokara Breziny první a jediný žák, pokračovatel jeho tradice. Kniha básní potom Janu Zahradníčkovi vycházela v řadě titulů, které dovršovala, korunovala "La Saletta", jí byla dána dílu pečeť, touto knihou na sebe poštval mocné - vyšla v roce 1947 - a to již začínala epocha pronásledování, udavačství, špiclování, vydírání, fyzického teroru, věznění i vraždění. V "La Salette" tu dobu předvídal a ve "Znamení moci", které je vlastně pokračováním "La Saletty", říká básník neohrožený a nezlomně dál svoji pravdu o epoše založené především na nesmírném a nestvůrném systému lhaní, které si "ti druzí" položili s nenávistí do základů. Tedy lež jako princip, lež systemizovaná.

Nebylo příliš mnoho těch, co dokázali vidět takto budoucnost a už vůbec nebylo mnoho těch, co dokázali tímto vizem "pošpinit" své umění. Jedním z těch měla být Orwell, který své chmurné předtuhy budoucna vložil do děl jako je "Farma zvířat" a "1984". Zahradníčkovi ideově bližší byl Georges Bernanos, který právě v tom čase vydává dílo "Francie proti Robotům" a tam můžeme mimo jiné číst: "Jestliže psi uvažují, uvažují jistě také ve prospěch toho, kdo jim poskytne boudu a žrádlo." "Nehýbej se", říkal četník z Vichy svému krajanovi, "jdu tě odevzdat německé policii, která tě po vědeckém mučení zastrelí, ale co chceš? Vláda mi dala zajištěné postavení, a nemohu přece riskovat jeho ztrátu, nemluvě o mé malé pensii pro budoucnost. Jdeme! Hybaj! Netřeba se snažit rozumět." "Př slušnost a oddanost, hle dvě kouzelná slova, která zítra otevřou Ráj Civilizace Strojů."

V tom smyslu je třeba rozumět i rozsáhlé básnické skladbě Zahradníčkově "Znamení moci". Básník se po takřka desetiletém žalářování dočkal svobody, ale krátce před propuštěním mu na otravu houbami zemřely obě dcery: bylo mu vrchovatě dopráno utrpení. Na jaře roku 1960 je propuštěn z vězení - a na podzim toho roku umírá. Osud byl nesmírně krutý pro člověka i pro básníka v něm, ale Jan Zahradníček byl křesťanem a proto v díle, které zanechal nalezneme jen a jen radostnou naději a víru, že Zlo nakonec musí prohrát.

Georges Bernanos má ve svém díle i tuto větu: "Hrdina nebo mučedník je především člověk, který nelže." Myslím při jejím vyslovení i na Jana Zahradníčka, jako na člověka a básníka, který odmítl lhát a nelhal.

DŮM STRACH

I.

Vyslýchá se.
Ve všech čtyřiašedeseti pokojích najednou.
Vždy jeden a dva a nezbytný ovšem psací stroj.
Ti dva s nudou se přehrabují v cizích útrobách.
A ten chudák jak na trní.

Tak začíná
Hodina Bičování. Zde slova
nemají smyslu. Zde v barvách
hovorí slepí.
To nadpřirozená prostřednost všechno rovná
k obrazu svému...

Lelkují. Čistí si nehty. Konečně
jak u ducharů stroj námesíčně se roztukal.
Naléhají. Rozkrikují se. Uderí kolikrát.
Ó páchne tu krví, páchne tu slzami.
Není to nic tak nevinného,
jak by se zdálo.

Taková smutná zrůdnost,
jak ji známe z některých surrealistických obrazů,
civí na mě z těch obličejů jen přilepených
k trupům, jež se mohou podle potřeby vyměnit,
zatímco tvář zůstává jednou provždy.

Nevím, z které půjčovny masek je přinesli,
ale skutečně nezdají se.
Přesto však mají svou příznačnou existenci,
ten vesmír se svým vlastním pohybem kolem své vlastní osy.
Jiný čas, jiná gravitace a jiný prostor,
nás obklopují v tom domě výslechů,
jenž je a není.

Jeho dveře se otevírají a jeho dveře se zavírají
průvanem prázdna a po všech schodištích po všech chodbách
na slepou bábu s námi hraje si. Vádí nás,
abychom zabloudili s tou páskou přes oči,
samí v sobě
očíslované hromádky neštěstí,
jež na všechno kývnou.

A zatím co tam venku
přeslavný blankyt srpnový plný mráček,
a pod ním skutečnou ulicí skuteční lidé chodí,
co z domu naproti z okna dokorán vykloněna
dívá se žena.

Mezi námi je chaos,
 mezi námi mráz prázdnoty mezihvězdné,
 již ona
 s kočičí lhostejností, hledí sem dolů do té hloubky,
 do všech čtyřiašestnácti pokojů najednou,
 kde se zkouší, kde se konají přípravy
 k panoptikálnímu vystoupení té smutné zvrhlosti,
 k té zbesilé maškarádě polomasek a polotváří,
 již se má jednou všechno skončit.

II.

Takový je
 ten hrozný.
 A takový bude konec jeho.
 Pád - jediný úkon přirozený,
 jenž zbývá tu.
 Jediná možná bohapocta těchto míst prokletých.
 Jen masky nic netuší. Usmívají se nejasně
 a tímto svým čínským úsměvem hypnotizují chudáky,
 co sedí jak na trní.

Nevím, jak na mapě budoucnosti Dům Strach je označen.
 Ale dokud takové domy, takové hrozné domy
 budou stát v našich ulicích, v našich městech,
 vychýlen úpenlivě tak zůstane
 Kříž Čihostský.

DŮM STRACH

/verše z roků 1951-1956/

S a m i z d a t - BRATISLAVA 1987

- Pripravené vydanie zbierky bolo v r. 1970 zakázané.

Zbierka vyšla až v roku 1982 vo vydavateľstve

S i x t y - E i g h t P u b l i s h e r s

v Toronte. -

OLEG PASTIER

**PAPA DOC
BY MAL RADOSŤ!**

Tontoni zazvonili na pravé poludnie. Tvárili sa nasupene. Prekvapilo ma to. Obvykle sa prívetivo usmievali, keď mi odovzdávali predvolanie.

- Teraz je to vážne, - povedal nižší.

- Zajtra už nebudete hovoriť s nami, ale s vyšetrovateľom! - zakontroval vyšší a nadvihnutím obočia zdôraznil, že slovo vyšetrovateľ myslel s veľkým "V".

Keď som zatvoril dvere, spýtal sa ma môj šesťročný, na všetko zvedavý syn:

- Kto to bol, tí dvaja?

- Tontoni Macoute, - odpovedám mu pravdivo.

- Kto?

- Veď ti vravím: Tontoni Macoute.

- A to je kto?

So zvedavosťou sa obyčajne viaže vytrvalosť, ktorá v jeho prípade prerástla do zaťatosti.

- To sú, synak, takí páni na všeličo zvedaví a vytrvalo sa pýtajúci. -

- Aha... - podotkol chápavo. - Ale keď tu boli minule, tak mama povedala, že sú to policajti.

- Tak vidíš. Mama má vždy pravdu...

- Ale ty hovoríš, že sú to tomto...

- Tontoni Macoute.

- A to je čo?

Prisal sa ako kliešť.

- No, to je to isté, len inak povedané.

- Ako inak? Po japonsky?

Najradšej by som mu dal pár faciek, ale čo už. To, čo jemu nechýbalo, totiž trpezlivosť, márne som hľadal v zásobníku svojich cností.

- Možno po japonsky, alebo inak, už neviem, ale keď mi dáš chvíľu pokoj, tak sa pokúsím spomenúť si. Jasné?

Pozrel smutne na opasok v mojich nohaviciach.

- Jasné...

Na druhý deň poobede prišiel po mňa do čakárne odpudivej, šedivej budovy nižší Tonton. Pri pohľade na jeho nič nevyjadrujúcu tvár sa mi zrazu vybavila v hlave odpoveď, ktorú som zostal dlžný synovi: v Greenových Komediantoch "vystrája" na Haiti tajná polícia Papa Doca - Tontoni Macoute. Vo vlastnom strachu upodozrieva každého zo štátu škodlivej činnosti, nikto nie je pred nimi v bezpečí, malý človek z ulice práve tak ako minister.

- Tak poďme. Súdruh vyšetrovateľ čaká.

Vyviezli sme sa výťahom na tretie poschodie. Zatiaľ som mal možnosť spoznať túto budovu len po poschodie druhé. Zmena. Sklenené dvere do dlhej chodby ticho zabzučali. Spomenul som si pri tom zvuku na gulliverovsky rozmerné heslo, ktoré už dlhé roky hyzdí vchod do istej fabriky: NAŠA TECHNIKA SLUŽI PRACUJÚCEMU LUDU! Slúžiť slúži, ale komu, to už robotníci z tej fabriky asi nevedia.

Tonton predpisovo zahlásil náš príchod. Vyšetrovateľ sedel za stolom a tváril sa ako major.

- Tak se u nás posaďte.

Snažil som sa čo najpohodlnejšie usadiť do nepohodlného kresla. Čo keď tu budem trčať niekoľko hodín?

- Co víte o činnosti Františka Stárka a časopisu Vokno! - vyštekol na mňa zvučnou a plynulou češtinou asimajor.

- Odmietam vypovedať. A ak sa nemýlim, tak ma musíte najprv poučiť a až potom klásť otázky.

- Jo poučení... Dostane se vám i poučení. Tak jako každému!

Podal mi cyklostylovaný hárok.

- Tohle si přečtete a potom budeme pokračovat.

Začítal som sa do textu, ktorý vymedzoval moje práva a povinnosti pri svedeckej výpovedi.

- Tak čo? Porozuměl jste tomu?

S prikývnutím som mu papier vrátil.

- Tak se do toho pustíme. Při prohlídce u pana Stárka jsme našli vaši adresu. To znamená, že se spolu dobře znáte. Co vy na to.

- Odmietam vypovedať.

Vyšetřovatel vyskočil zo stoličky a zrukol:

- A já vám naparím pětset korun pokuty za odmítnutí svědecké výpovědi!

Z rámu na stene sa na mňa mračil prezident republiky. Ktovie, či aj jeho poučili pred štyridsiatimi rokmi, keď ťahali z neho výpovede.

- Jste snad s panem Stárkem v nějakém příbuzenském vztahu?! Je to váš bratr nebo tchán?! Co?! - nevzdával sa vyšetřovatel'.

- Nie. Nie je. Ale to na veci nič nemení.

Veselá mucha krkolomne preletela miestnosťou, sadla si na vyšetřovateľove noviny a začala si trieť jednu nohu o štvrtú.

- Jak to myslíte?! - s nezmenenou intonáciou v hlase sa spýtal vyšetřovatel'.

Vyrušil mucha, tá vzlietla a po chvíli sa usadila na prezidentovom ráme.

- Myslím to tak, že odmietam vypovedať či už je František Stárek so mnou v príbuzenskom pomere alebo nie je.

Z vyšetřovateľovej tváre sa dalo prečítať, čo by asi so mnou najradšej urobil. Určite by to nebolo nič príjemné. Ale zatiaľ len niečo nezrozumiteľné zahundral, vybral zo zásuvky formuláre a čierne kopiráky, naskladal to všetko pekne na seba - jeden biely, jeden čierny - a natočil celú hromádku do stroja.

- A co Voknoviny? Taky nic?! - vytiahol spod novín posledné číslo Voknovín, ktoré mi zhabali Tontoni pri prehliadke na pracovisku.

- Nespomínam si...

Vyšetřovatel' hodil Voknoviny na stôl, usmial sa a povedal:

- Takže já tam napíšu, že odmítáte vypovídat, protože by ste tím mohl způsobit sobě trestní stíhání. Co vy na to?

- Nič.

Lúč slnka prenikol záclonou a ožiaril prezidentove oči. Stratila sa z nich chladná a strojená prísnosť. Zazdalo sa mi, že sa v nich pôsobením slnečného svetla prebudilo akési spiklenecké

pochopenie a - mohla to byť aj moja domýšľavosť - ľudskosť.

- Tak já to tam napíšu.

Klapky písacieho stroja zabubnovali záverečný tuš a vyplašili muchu, ktorá už asi driemala. Podpísal som len to, čo som nepovedal a Tonton ma odviedol k výťahu. V klesajúcej kabíne som si uvedomil, že vo vyšetrovacej väzbe som mohol sedieť ja, alebo niektorý z mojich ďalších priateľov a svedeckú výpoveď by vyšetrovateľ žiadal od Frantu Stárka. V čakárni na prízemí už sedeli traja či štyria čakatelia na obdobnú procedúru, akú som pred pár minútami absolvoval ja. Tonton mi vrátil občiansky preukaz a už si odvádzal k výťahu ďalšieho svedka. Pred vchodom som si zapálil cigaretu, odpľul som si cez ľavé plece, čo vraj pomáha na oklamanie diabla a zamiešal som sa do uponáhľaného davu.

Teraz, keď píšem tieto riadky, odpykáva si František Stárek dva a pol ročný trest odňatia slobody za vydávanie nezávislého časopisu Vokno a ja som sa znovu utvrdil v tom, že demokracia v tomto štáte nie je ešte ani v plienkach a zákon držia pevne v rukách papadocovia.

AJ NAPRIEK VÄZNENIU VYDAVATEĽA FRANTIŠKA STÁRKA

VYŠLO KONCOM SEPTEMBRA 1989 V O K N O č. 15

BLAHOŽELÁME!

IVAN KADLEČÍK

POVIEDKY

(besednica)

Aby som napísal poviedku. Mohla by byť zaujímavá vzhľadom na môj spôsob deformovania skutočnosti. Napísal som teda tak ako píšem, len zmenil názov, dal viac odstavcov a replík, pridal som dve-tri strany. Kluci českí, naletíte mi? Nenachytali sa. Milan Jungmann i Ludvík povedali: nie je to poviedka, ale je to dobré.

Zasa to bol len ten rapsodický spôsob narácie, povedal by Roland Barthes, keby to čítal. Poviedka potrebuje dej, príbeh, lineárny pohyb v čase a nadčase, postavy... Ale aj obyčajné samo slovo je už epickým dejom, má miesto v priestore, kategóriu času. Veď aké dynamické slová /pojmy/ sú šľahačková torta, bicykel, reha, smrť, večnosť! A veľa, majúca dramatické sloveso, prísudok, to je už hotový román.

Epika sa mi najlepšie píše v autobuse, podľa možnosti expresnom: akoby to zrýchľovalo dianie a tvorilo sujet. Na sedadle za sebou počujem klebetiť staré baby: Predstav si, Ana, čo sa tí v Pukanci nedávno, tuším v auguste, nestalo. Zo päť vojakov v noci /a tá noc už trvá vyše dvadsať rokov/ vtrhlo do domu a perversne znásilnilo dievčinu, pannu. Niektorí sa potom zľakli svedomia či prokurátora či vytrezveli a chceli sa ospravedlniť. A nevlastný otec dievčiny, vieš si to predstaviť?, vraj nak

sa im nemiešajú do vnútorných záležitostí, bola to ich povinnosť a susedská pomoc a jej že sa to zapáčilo. Ech, babské povedačky.

Prišiel Dušan, aby mi pomohol poprekladať a zazimovať včely, prípadne ešte vytočiť zvyšky medu z liečivých líp, čo rastú na cintoríne. Otvára úle, čosi si koloratúrne nŕti: Ej, zavreli, zavreli, viac chlapcov bez viny, ej, viac chlapcov bez viny. Hej, jeden čarnogurský a druhý je kuský... A ja si zatiaľ sedím v chladnej izbičke hlinenej ako v hrobe, aj sám ako v hrobe, ba oveľa viac sám, lebo sedím so Soleilou svetlou, ktorá tu hmatateľne chýba, iba tien po nej zvýšil. Len milá cigareta mi svieti, štíhla a biela s hlavou ohnivou, a vlasy po celej izbe rozpustené, belavé vlasy z okna jej trčia; až do dna ťa cmúľam, milučká.

Pred horúčavou vonkajšou ma chránia maličké zelené podprsenky ako moje dlane zakrývajúce obloky, niektorí prozaici tomu vravia listy viniča hroznorodého, skrývajúce pod sebou a v sebe strapce a bobuľky pružné, plné vlahy, tie leányky vonavé, panny vína budúceho, čo ich o pár dní oberieme, pritlačíme, potlačíme, vylisujeme, chlípaj budeme mok šumivý opojný, až kým nevytriezvieme. Tie dlane zelené už vtedy opadajú, chlíp-

ný vietor ich okmáše a rozveje - a to je zabúdanie.

Na stene, vedľa okna znútra, na obraze Pán Ježiš, tak sa mu priznávam: Blahoslavení prenasledovaní pre spravodlivosť, lebo ich je kráľovstvo nebeské. Blahoslavení ste, keď vás hanobia a prenasledujú a luhajú na vás všetko zlé pre mňa, radujte sa a veselte sa... A On: Áno, presne tak to zapísal kolega Matúš v piatej kapitole, verš 10. až 11.

Vchádza spotený Dušan, sadá si na lavičku pod oknom do ulice. Presne tu sedel Miro Kusý, hovorí. Pokojný, usmiaty, striebřistý. Áno, v apríli, keď sme strihali každoročný vinič. A potom pri organe mocnom viacerí českí a slovenskí spisovatelia spievali Luthera: Pán nás chráni, keď satanáš proti nám svojich posielá. /Videli ste? povedala istá učiteľka - alebo pani farárka? To boli tí z ilegálnych fraktúr! Alebo štruktúr? Raz si to neviem zapamätať./ Teraz si pripíjame na Mirovo zdravie a vôbec nie sme smutní. Lebo on sedí aj za nás, vďaka, za

nás všetkých si odvážne a dobrovoľne vybral svoj údel, zachraňuje našu občiansku a národnú česť. Je najslobodnejší. A sloboda je radosť.

Potom idem domov. Vyberiem si skadesi srdce, klincom ho prederavím, zoberiem skrutky a univerzálny /ľavotočivý i pravotočivý/ šroubovák, pripevním tú krabičku na zárubnu vonkajších dverí domových, odchýlim chlopňu, funguje, ale skrinka je prázdna; kto ju naplní? Prizriem sa lepšie cez okuliare: nie je to srdce, je to obyčajná schránka poštová, nenaplnená. Nech mi tam ktosi dačo hodí. Predvolanie na úrad? Radosťné posolstvo? Pravdivú poviedku? Nekrológ? Tri slnečnice na pohľadnici? Vo dne v noci mám otvorené srdce pribité na dreve, na dvere otvorené, a čakám. A čakám.

Opäť sa mi podarilo nenapísať poviedku. Ale...

september 1989

Ivan Kadlečík so smútkom konštatuje, že "u nás" najmä dnes je súvislosť medzi slovom a znakom, medzi dňaním a skutočnosťou popletená naruby: slovo, správa, o skutočnosti alebo jej interpretácia sa zamieňa za skutočnosť samu. Skutočnosť, ba aj história sa lakuje na ružovo, pranie sa vydáva za realitu, strážila sa skepsa neveriaceho Tomáša, ktorý sa prstami musel dotknúť skutočnosti. Naše dotyky so skutočnosťou podľa Kadlečíka sú sprostredkované; skutočnosť vnímame cez silonové rukavice konvencií, fráz, myšlienkových klišé, cez rozkmášané zvyšky cudzích myšlienok. Napokon z toho vzniká schizofrenická, chorá spoločnosť...

Z recenzie Jána Mlynárika na knihu Ivana Kadlečíka - Rapsódie a miniatúry /Index, 1987/, ktorú uverejnilo Svädectví 87/1989

ZBIGNIEW

HERBERT

Pr o k o n z u l o v   n á v r a t

Rozhodol som sa vrátiť na cisársky dvor
ešte raz chcem skúsiť či sa tam dá žiť
mohol by som ostať v odľahlej provincii
pod veľmi sladkými listami sykomory
a pohodlnou vládou chorých členov príbuzenstva

keď sa vrátim nepôjde mi o získanie zásluh
budem tliekať len na potrebnú mieru
usmievať sa na unciu diskkrétne mraštiť brvy
za to nedostanem veru zlatú reťaz
tá železná postačí

rozhodol som sa vrátiť zajtra či pozajtra
neviem žiť vo viniciach kde nič nie je moje
stromy sú bez koreňov domy bez fundamentov dážď zo skla
kvetý páchnu voskom
do prázdnej oblohy tlčie suché okno
tak sa vrátim zajtra pozajtra ale sa vrátim

budem si musieť zas znovu upraviť tvár
dolnú peru aby zadržala pohrdanie
oči aby zostali ideálne prázdne
nešťastný podbradok zajaca svojej tváre
ktorý sa trasie keď vstúpi veliteľ stráže

v jednom som si istý víno s ním piť nebudem
keď priblíži svoj pohár sklopím oči
a budem sa tváriť že si čistím zuby od zvyškov jedla
vlastne občiansku odvahu cisár má rád
po istú mieru po istú rozumnú mieru
v podstate je to človek ako všetci
a už unavený pokusmi o otravu
nemôže piť po chuti neprestajné šachy
ten ľavý kalich pre Drusia v pravom si omočiť pery
potom piť iba voľu z Tacita nespustiť oko
vyjsť do záhrady vrátiť sa keď už odnesú telo

Rozhodol som sa vrátiť na cisársky dvor
mám naozaj nádej že sa to akosi podarí

Fortinbrasova elegia

Keď už napokon zostali sme sami môžeme sa knieža porozprávať
ako muž s mužom
hoci ležíš na schodoch a vidíš toľko ako mŕtvy mravec
to znamená čierne slnko v zaniknutých lúčoch
Nebolo možné myslieť na tvoje ruky bez úsmevu
i teraz keď ležia na kameni ako stratené hniezda
sú tak isto bezmocné Ale už je všetkému koniec
Ruky osobitne Dýka osobitne Osobitne aj hlava
i rytierske nohy v mäkkých ponožkách

Pohreb budeš mať vojenský hoci vojakom si nebol
je to jediný rituál v ktorom sa trochu vyznám
Nebudú sviece a spev budú mažiare a huk
flór vlečený po zemi helmy baganče v železe delostrelecké kone
bubon bubon viem nič pekného
budú to moje manévry prv než začnem vládnuť
mesto treba chytiť pod krk a trochu ním zatriasť

Tak či tak musel skapať Hamlet pre život si nebol súci
veril si v krištáľové pojmy a nie v človečiu hlinu
žil si v stálych krčoch ako vo sne si siahla po chimérach
hlavo si glgal povetrie a hneď naspäť dával
nič ľudského si nevedel ani len ľudsky dýchať

Teraz máš pokoj Hamlet urobil si zádosť svojej povinnosti
a máš pokoj Zvyšok nie je mlčaním lež ten je mojím dielom
ty si zvolil ľahšie efektne bodnutie
ale čo je bohatierska smrť v porovnaní s večným bdením
s chladným jablkom v dlani na vysokom tróne
s výhľadom na mravenisko a rúčku hodín

Zbohom knieža čaká ma projekt kanalizácie
a dekrét o prostitútkach a o žobrákoch
musím vymyslieť aj lepší väzenský systém
Odchádzam po svojich veciach Dnes v noci sa narodí
hviezda Hamlet Nikdy sa nestretneme
to čo po mne zostane nebude látkou pre tragédiu

Nám sa neprisluší zdraviť žijeme na rozličných súostroviach
a tá voda tie slová pomôžu pomôžu knieža

N a h é m e s t o

To mesto na rovine ploché ako kus plechu
 so zmrzačenou rukou katedrály varovným prstom
 s dlažbou čo má farbu vnútorností a s domami obdranými z kože
 mesto pod prílevom žltej vlny slnka
 vápennej vlny mesiaca

Ó mesto čo za mesto povedzte aké to mesto
 pod akou hviezdou pri ktorej ceste

o ľuďoch: pracujú v jatkách vo veľkom bloku
 zo škaredej tehly s betónovou podlahou oviati pachom krvi
 a s kajúcnym žalmom zvierat či sú tam básnici /básnici mlčiaci/
 je trochu vojska obrovský rapkáč kasárne na predmestí
 v nedeľu za mostom v pichlavých kríkoch na zimnom piesku
 v ryšavej tráve vojaci milujú dievky
 sú ešte nejaké miesta venované snom Kino
 s bielou stenou na ktorú vrhajú tieň neprítomných
 miestností kde dostať alkohol v skle tenkom alebo aj hrubom
 sú ešte psy napokon hladné vyjúce psy
 ktoré vytím naznačujú hranice mesta Amen

tak sa ešte pýtate aké to mesto
 hodné srdnatého hnevu kde je to mesto
 na lanách ktorých vetrov pod akým to stípom vzduchu
 a kto tam žije či ľudia čo sa podobajú nám farbou kože
 či ľudia s našimi tvármi či

U v a ť o v a n i e o p r o b l é m e n á r o d a

Z faktu že užívame tie isté kliatby
 a podobné zakliatia v láske
 sa priodvážne usudzuje
 to spoločné čítanie školské
 nijako nemôže tvoriť dostačujúci podklad
 pre vraždenie
 a tak je to aj s právom zeme
 /vrby piesočnatý chodník pšeničný lán obloha plus obláčiky/

chcel by som už raz vedieť
 kde sa končí vtlačenie
 a začína reálny zväzok
 či dejinnými zážitkami
 sme sa vlastne psychicky neskrívali
 a teraz reagujeme na príhody podľa zákonov hysterikov
 či nie stále ešte barbarské plemä
 s vodou priehrad a elektrických húšťav

vraviac pravdu neviem
 iba tvrdím
 dôkaz tohto zväzku
 je prejav bledosti v tvári
 náhle začervenanie
 v krikú a vyhadzovaní rúk
 a viem že môže človeka doviest
 do narýchlo vykopaného hrobu

dokonca vo forme testamentu
 aby sa zachovalo:
 hej búril som sa
 ale myslím že ten skrvavený balík
 mal by byť tým posledným ktorý si
 oslobodzujúci
 privoláva

V o p r e d   p e s

Tak vopred pôjde dobrý pes
 a potom svina alebo osol
 v čiernej tráve vyšliapu chodník
 a po ňom prejde prvý človek
 ktorý železnou rukou potrie
 na sklenom čele kvapku strachu

tak vopred pes poctivý bastard
 ktorý nás nikdy neopustil
 v sne o zemských lampách a kostiach
 usne v svojej krúžiacej búde
 vzkypí - a vyschne teplá krv

a my za psom za druhým psom
 čo nás povedie na povrázku
 s bielou palicou astronautov
 nemotorne štucháme hviezdy
 pästou bijeme v tmavý éter
 na všetkých vlnách to skuvíňa

čo si len možno vziať na púť
 cez gangrénu tmavého sveta
 meno človeka vôňu jablka
 oriešok zvuku čiastku farby
 treba si vziať treba sa vrátiť
 najstť si čo najrýchlejšiu cestu
 lebo nás vedie slepý pes
 šteká na zem ako na mesiac

H v i e z d n i   o t c o v i a

Hodiny šli normálne preto len čakali
 že sa odtrhne lavína a potom pôjde
 po krivke nakreslenej na mape éteru
 boli spokojní istí na veži svojich výpočtov
 s milými vulkánmi pod ochranou olova
 prikrytí sklom a tichom a nebom bez tajomstva
 hodiny šli normálne preto výbuch nastal

v klobúkoch poriadne zatlačenými do čela odchádzali
 hviezdni otcovia menší než ich úbor
 mysleli na šarkana v detstve chvel sa špagát napnutý v ruke
 a teraz to všetko je od nich oddelené
 hodiny pracovali za nich pre nich ostal už len
 pamiatkov po otcovi starý strieborný pulz

večer v dome pod lesom bez zvierat a papradia
 s betónovým chodníkom elektrickou sovou
 budú deťom čítať bájku o Daidalovi
 Grék mal pravdu nechcel mesiac a ani hviezdu
 bol iba vtákom nevymykol sa z prírody
 a veci ktoré tvoril šli za ním ako zvieratá
 a na chrbte ako plášť mal krídla a osud

O b j a v

dva možno tri
 razy
 bol som si istý
 že som pri podstate vecí
 a že už poznám

nitka mojej formuly
 faidonskej alúzie
 mala tiež už presnosť
 Heisenbergovej rovnice

sedel som bez dychu
 so slzavými očami
 cítiac ako do chrbtovej kosti
 vniká triezva istota

zem zastala
 nebo zastalo
 moja nepohnutosť
 bola takmer dokonalá

zazvonil poštár
 musel som vyliat hnusnú vodu
 postaviť zas na čaj

Šiva pohol prstom
vecí neba a zeme
začali sa znovu krútiť

vrátil som sa do izby
k dokonalému pokoju
idea fľašky
rozlievala sa po stole

sedel som bez pohybu
so slzavými očami
naplnený prázdnom
vlastnou žiadostivosťou

ak sa mi toto ešte raz stane
nepohne mnou už ani poštárov zvonček
ani vresk anjelov

budem sedieť
bez pohybu
vidieť iba
srdce vecí

mŕtvu hviezdú

čiernu kvapku nekonečnosti

Va
ZBIGNIEW HERBERT - 29.10.1924 Lvov - poľský básnik, dramatik, esejista. V r. 1945-1948 študoval ekonómiu v Krakove, v r. 1949 absolvoval právo v Toruni, 1950-1952 študoval filozofiu vo Varšave. V r. 1950-1953 s Leopoldom Tyrmandom tvoril varšavskú redakciu Tygodnika Powszechnego. Autor básnických zbierok - Struna Światła /1956/, Hermes, pes i gwiazda /1957/, Studium przedmiotu /1961/, Napis /1969/, Pan Cogito /1973/ dramatických diel - Jaskinia filozofów /1956/, Drugi pokój /1958/, Lalek /1961/, cestopisných esejí - Erbarzynca w ogrodzie /1962/. V rokoch 1965-1971 žil na Západe. Po Jaruzelského vojenskom prevrate - 13.12.1981 - odmietol publikovať v oficiálnych periodikách.

A D A M V O D I C A

P r o r o c k o s ť   p o é z i e

Z b i g n i e w a   H e r b e r t a

Zbigniew Herbert nevstúpil do literatúry so skromným programom. Odprvoti chcel tvoriť poéziu neodvodenú, netradičnú, výrazne osobnostnú, podať takú básnickú výpoveď, ktorá by tryskala zo samej jeho podstaty, vyjadrovala najzákladnejšie stavy a problémy človeka, k tomu konkrétne v jeho časoch a v jeho krajine. Z. Herbertovi išlo predovšetkým o videnie skutočnosti, poznanie, ktoré by dávalo odpoveď na bytostné otázky človeka a malo by byť podané výrazom čo najprostejším, najpriliehavejším, čiže o akési fenomenologické ponory. Na otázku, či sa tento program podarilo splniť, načim povedať, že z veľkej časti, hoci nie úplne. Ale každá jeho básnická zbierka, ako i jeho kniha cestopisných esejí *Barbar v záhrade*, bola udalosťou v poľskej kultúre /nedá sa to už povedať o jeho drámach/. Jeho prvé zbierky *Struna svetla* a *Hermes*, pes i hviezda ho hneď postavili po bok vedúceho básnika súčasného Poľska T. Rozewicza, nasledujúce - *Štúdium predmetu*, *Nápis* a najmä *Pán Cogito* ho urobili prvým básnikom a zaradili medzi popredných súčasnej svetovej poézie.

Pretože poézia Z. Herberta vyjadruje predovšetkým videnie /poznávanie/, i keď v podobe subjektívnej, charakterizuje ju určitý intelektualizmus, ktorý znásobuje ešte skutočnosť, že na to, aby mohol vyjadriť svoj postoj k javom svojej doby, chorobám a neudhom spoločnosti, zriadenia v ktorom mu prichodí žiť, rozhodol sa využívať svoje historiografické vzdelanie, predpokladajúc ho aj u odberateľa, ktorý inak by nebol v stave porozumieť jeho výpovedi a posolstvu. Ale oprostenu od metafory, ku ktorému programovo smeroval /"Inak povediac /dám všetky metafory / za jeden výraz / vyrvaný z hrude ako rebro" - básen Chcel by som opísať/, sa mu celkom nepodarilo. Vlastne súčasne s týmto zámerom si aj sám uvedomil túto nemožnosť /"lež ako vidno nie je to možné" - hovorí ďalej v tej istej básni/. Prevažuje však u neho tzv. veľká metafora, alegoria. Dostal sa k nej jednak preto, lebo o súčasnosti sa nedalo hovoriť otvorene, priamo, mohlo sa len obrazne a narážkami /alúzie/, jednak preto, že poeticky i politicky sa ukázala výpoveď v tvare podobenstva údernejšia /len si pripomenme, ako sa v Novom zákone využíva podobenstvo/. Z. Herbert sa takto cez vzdialenú minulosť vyjadruje k súčasnosti. U neho je minulosť živá, dalo by sa povedať, že až prítomná /príznačné je to, čo stojí pod titulom básne *Caligula*: "pri čítaní starých kroník básní a životopisov prežíva niekedy Pán Cogito pocity fyzickej prítomnosti osôb dávno zomrelých"/. Človek sa totiž v podstate nemení, stále jeho základným problémom je boj medzi dobrom a zlom, životné situácie dnešného človeka sú vlastne tie samé, aké mali ľudia v staroveku, dnešné politické režimy majú svojich predchodcov v minulosti, ktoré historiografia už zhodnotila, predstaviac ich ako neľudské, zločinné /poukazujeme na básen *Caligula*, v ktorej sa Herbertovi podarilo ako málokomu demaskovať a morálne zhodiť diktatúru/. Ale alegória u Z. Herberta našla uplatnenie i preto, lebo ľudské slovo nie je vždy dostatočné, aby dokázalo naplno vyjadriť myšlienku, videnie skutočnosti.

A pri tejto intelektualite je Herbertova poézia výsostne spontá-

na; spôsobuje to básnikova žeravá zaangažovanosť do života svojej doby. Pripomína svojou spontaneitou vodu, pretekajúcu z naplneného pohára a rozlievajúcu sa okolo, a to niekedy až priveľmi.

U Z. Herberta úsilie o oprostie básnickej výpovede od každej zbytočnosti, balastu, prinieslo svoje výsledky. Vytvoril svojský básnický štýl, ktorý sa vyznačuje lakonickosťou. Má v sebe niečo z vedeckého a právnického jazyka, ktoré charakterizuje presnosť, ale súčasne ich aj presahuje. Podotýkame však, že v snahe o takýto štýl Z. Herbert nie je ojedinelý v svetovej poézii. V syntaxe často pri-náša vypustenie slovesa, paralelné kladenie obrazov bez vzájomného nadviazania, v slovníku určitú drsnosť. Obdobu Herbertovho štýlu vo výtvarnom umení vidíme v niektorých primitivizujúcich drevore-zoch /napr. u slovenského E. Zmetáka/. Herbertov štýl a celá jeho výpoveď našli nasledovníkov v samotnom Poľsku, ale zasiahol i Slo-vensko /v roku 1966 vydal z neho výber I. Mojík pod titulom Hermes, pes a hviezda, ďalší pokus o jej vydanie v Slovenskom spisovateľo-vi sa pred niekoľkými rokmi nepodaril pre nesúhlas autora, ktorý vyhlásil, že si nepraže, aby jeho poézia vychádzala v štáte, kde jeho priatelia sú donútení mlčať/.

Dielo Z. Herberta nie je ľahké a radostné; skôr je výrazom pesi-mizmu, podaného trpkým a ironizujúcim spôsobom. Tento autor sa od samého začiatku pohyboval na ostrej otázke zmyslu života, až hamle-tovsky chápaného "byť či nebyť?". Vo svojom úsilí o videnie podsta-ty života a poslania človeka dospel k presvedčeniu, že sú zviazané s otázkou dobra a zla, s morálnou oblasťou. Herbert ako básnik je silne moralistický /v básni, ktorú máme preloženú pod názvom Rap-káč, takto o tom hovorí: "bijem do dosky / a ona predpovedá / su- chú moralistickú básen / hej - hej / nie - nie"/. A predsa táto poézia i pri svojej ideovej vyhrotenosti má široký tematický zá-ber. Vyjadruje totiž nielen subjektívne pocity autora na základe jeho kultúrnych záujmov, jeho borbu a uvažovanie o vlastnej tvor-be, a to človeka, ktorý prežil druhú svetovú vojnu a po nej sa oci-tol v totalitnom zriadení, ale vyjadruje i pocit človeka jeho doby s obavami z chladnej civilizácie, čo pri svojich kozmických výdo-bytkoch je vstave priviesť na ľudstvo skazu, zánik, a s obavami o úpadok demokracie v svetovom meradle, o ohrozenie slobody človeka, lebo ľudstvo je v mravnom úpadku, nemá pri svojom egoizme jedno-tlivcov silu sa postaviť účinne voči náporu totalitarizmu /v básni Pán Cogito o vzpriamenej postave hovorí: "V Utike / obyvatelia / sa nechcú brániť // v meste vypukla epidémia / sebazáchovného pudu/ svätynú slobody / zmenili na blší trh // senát rozhoduje o tom / ako nebyť senátom // obyvatelia sa nechcú brániť / zúčastňujú sa na rýchlokurzoch / padania na kolená // čakajú na nepriateľa / píšú vyhlásenia vernosti // ukrývajú zlato // šijú nové zástavy / nevinne biele / učia deti klamať // otvorili brány / cez ktoré te-raz vchádza / hrubý stíp prachu // a inak ako stále / obchod a smilnenie"/. Na svete je tak veľa zla a tak málo radosti, že si musel položiť otázku, ktorú vyslovili už antickí Gréci v bájach, čo je pre človeka najlepšie, či nie je " - byť ničím / - umrieť" /Rozprávka o kráľovi M. dasovi/. Ide o východné riešenie otázky zmyslu života, aké poskytuje budhizmus, ale Herbertova odpoveď je kladná voči životu. Jemu v tomto pohľade na život bola blízka pos-tava Hamleta, ako ju vytvoril W. Shakespeare, vidiaceho mravný roz-klad vo svojom okolí a bolestne ho prežívajúceho, ale napokon roz-hodnutého konať. Zo života neslobodno utekať, načim sa mu posta-viť zoči-voči, hoci v ňom čaká fyzická porážka /Prokonzulov návrat, Fortinbrasova elégia/. Neskôr si Z. Herbert vytvoril vlastnú posta-vu, kotrej dal meno Pán Cogito, a do ktorej premietol jednak seba, ale niekedy ešte väčšmi pocity a osudy človeka svojej doby. Skrze

ňu vyjadril svoj kategorický imperatív vernosti človeka sebe samému, mravnému zákonu, ktorý nosí v sebe, svojmu poslaniu, a to i za cenu obety vlastného života. V básni Poslanie Pána Cogita hovorí: "Choď kam už pošli tamtí do temného kraja / po zlaté rúcho ničoty po poslednú cenu svoju // choď vzpriamený medzi tých čo sú na kolénach / medzi odvrátených chrbtami a lížucich prach // zostal si nie na to aby si žil / máš málo času svedectvo vydať máš//...// opakuj veľké slová opakuj do úmoru / ako tí čo šli púšťou a hynuli v piesku // a odmenou ti bude to čo pod rukou nájdu / hrst výsmechu a vražda na smetisku // choď lebo len tak budeš prijatý do strapca chladných lebiek: Gilgameša Hektora Rolanda / obrancov kráľovstva bez hraníc a starého mesta // buď verný Choď." A že Herbertove slová nie sú len púhym uvažovaním, potvrdzujú jeho vlastné životné osudy. Dlhšie žil mimo územia socialistického Poľska a hraníc socialistického sveta, pohyboval sa po svete, obdivoval architektúru a umenie antiky v Grécku, stredoveké nástenné maľby v Taliansku, usiloval sa im čo najplnšie porozumieť, čo dosvedčujú jeho eseje až odbornej povahy, vo Francúzsku sa zamýšľal nad dejinami, v ktorých ho zaujal najmä náboženský moment /eseje o albigenoch a templároch/, zašiel sa pozrieť i do priemyselného Anglicka a Spojených štátov amerických a výsledkom tohto putovania bola múdrosť, majúca podobu skromnosti a uzmierenia so všetkým, ktorá by sa dala inak vyjadriť aj tak, že za svoju prijal myšlienku, že napokon všetko je milosť, lebo len takto možno porozumieť ukončeniu básne Cesta: "Ak už bude cesta nech je to cesta riadne dlhá / ozajstná cesta z ktorej sa nevracia / opakovanie sveta základná cesta / rozhovor so živými pýtanie bez odpovede / zmluva vynútená bojom / veľké uzmierenie." Po tomto nasledoval návrat domov, do socialistického Poľska. V cudzine sa necítil dobre, nenašiel svoj domov, jeho západná civilizácia neoslňala, nenachádzal v nej pravý pokrok /"prestal veriť v pokrok / ide mu o vlastnú ranu"/, za hojnosťou sa stretal s nudou, a ak ho tam niečo zaujalo, tak to boli len diela starého umenia. Preto sa vrátil "na kamenné lono / otčiny". Jeho návrat bol nepochopiteľný pre veľa jeho priateľov, prečo sa vracia "z lepšieho sveta", ale on nevládal ostať v cudzine, tam "nejak sa zariadiť // ranu si zveriť chemickým vysávačom", vrátil sa, "aby dal odpoveď // na šuškanie strachu / ne nemožné šťastie / na úder znenazdania / na otázku vražednú".

Vlastne odpoveď vyslovil už v básni Malý vtáčik zo zbierky Hermes, pes i hviezda:

- bo vraví múdry had ktorý na strome býva
ktorý strom ovíja ktorý nad stromom vládne
že zahynie ten kto opustí strom
od smädu i hladu a od strachu pred sebou
márne by svoj útek nazval aj pekne slobodou

Poéziu Z. Herberta nemožno označiť len za svedeckú, ale i za prorockú. Na spôsob starozákonných prorokov nielen že odкрýva reďuhy, mravné choroby 20. stor., ale i prikazuje jeho človeku, aký má byť, nielen čo nesmie konať, ale i čo má konať.

STEPHAN EIBEL

Životne dôležitá otázka

Pamätáš sa ešte na našu prvú spoločnú dovolenku?

Ako si sa skoro utopila? Prekvapil som ťa v nemocnici kvetmi, ktoré som pre teba pozbieral na ulici. Potom tá autonehoda, pri ktorej sme obaja po prvý raz takmer spoločne umreli. Ten policajt, ktorý ma chcel zobrať pre pomalú jazdu. Tvoje mlčanie o tom, že si šoférovala ty, len aby si si nenarobila problémy. To bola nádherná dovolenka.

Pamätáš sa ešte na moju prvú návštevu u tvojich rodičov?

Povedali mi, že dvere ich domu sú otvorené len pre toho, kto sa naučil zaobchádzať s nožom a vidličkou. Tvoj otec dostal ľadvinovú záchvat, pretože som na záchode jeho guľovnicou omylom zastrelil toho poľovničkeho psa.

Pamätáš sa ešte na náš prvý byt?

Ako osudne sme prvý týždeň dostali z neho výpoveď len zato, že sme v kuchyni založili ten smiešny ohniček? Nebolo sa muselo nič stať, keby nie tých požiarnikov, čo tam netrpezlivo vykrikovali predo dverí, ktoré sme zo zdvorilosti otvorili a presne v tom okamihu ohen využil možnosti na rozvoj svojej smiešnosti, až pohltil celý byt. Nebolo to krásne, ako sa susedia triasli o svoj majetok a o chvíľu už museli evakuovať celú štvrť?

Nebolo to nádherné, ako sme po prvý raz spolu spali?

Zo samej rozkoše som ti zlomil stehno a ty si zamdlela. Prebrala si sa v nemocnici a ja som ti daroval knižku o liečivých rastlinách. Nebolo to krásne, ako intenzívne si sa cítila s bolesťami v stehennej kosti?

Pamätáš sa ešte, ako si mi gestom filmovej hviezdy obľiala tvár vreľým olejom a ja som mesiace ležal na intenzívke?

Nebola opäť krásna naša naivita po tvojom druhom mŕtvom novorodeňatku? Chceli sme si ho naložiť do veľkého pohára a vystaviť v našej štýlovej obývačke. Pamätáš sa, ako sme sa rozčulovali nad pohrebnými nákladmi, ktoré to novorodeňa spôsobilo? Pamätáš sa na náš prvý spoločný pokus o samovraždu, keď nás tí dvaja záchranovia chceli zadržať pred skokom z vysokého mostu a sami pri tom spadli dolu? Na ťažkosti s políciou, ako im tú udalosť podľa pravdy objasniť?

Nebolo to krásne, ako som pri jednom z tvojich návratov z nemocnice ležal s nafukovacou pannou v posteli? Ty si mi od zúrivosti spálila školské písomky a ja som vyletel zo školy?

Pamätáš sa ešte na tie krásne časy, keď som ťa navštevoval vo väzení, pretože som ťa musel udať pre obchod s drogami a polícia ti strčila drogy do kabelky? Obaja sme pri tých návštevách plakali od šťastia.

Pamätáš sa ešte, ako si v mojom byte otočila kohútikom plynu, zatiaľ čo ja som si zašiel do stánku po cigarety, začul som výbuch a uvidel klesať dom, v ktorom som býval?

Nebolo to krásne, ako sme ostali bez strechy nad hlavou po tom, čo sme poskytli prístrešie toľkým jedovatým hadom, ktoré zopár obyvateľom domu umožnili poznať vytúženú "blízkosť Božiu"?

Ako sme sa cítili byť spolu, keď na nás nejaký neznámy sused vystrelil cez okno a odrazená strela trafila naše trojročné dieťa. Tvoji rodičia, moji rodičia a my dvaja sme stáli nad hrobom a vedeli, že ide o naše dieťa.

To, čo sme zažili, bolo predsa jeden a miliónkrát krásne.
A tebe sa to vidí nudné?

Dajme sa na heroín. Mali by sme večné problémy a mohli by sme sa dobre cítiť. Alebo by sme sa mohli vykašľať na občiansku existenciu a nastahovať sa do domu dôchodcov. Nebolo by to nádherné, ako sme objavovali našu vzájomnú lásku a žili ju?

Náš štyridsaťročný vzťah nemá byť ničím iným, než jednou aférou? Pre nás bolo predsa dôležité ja a ty!

Pomysli na všetky naše pobyty v najrôznejších nemocniciach a na cintorínoch a tak ďalej. To všetko má byť nič?

/z nemčiny preložil Martin M. Šimečka/

V týchto dňoch vyšlo tretie číslo časopisu

»BRATISLAVSKÉ LISTY«

Z OBSAHU: Ján Druga Rozpoltené vedomie - záver
Ivan Hoffman O účasti kresťanov na veciach verejných
Ján Gunčara Úlohy a formácia angažovaných kresťanov /laikov/
Ivan Jašek Kto podvracia republiku?
Milan M. Šimečka Politický proces
Milan Šimečka List do väzenia
P ú ě v N i t r e
U z n e s e n i e o t r e s t n o m
s t í h a n í
a ďalšie články

Vydavateľ Bratislavských listov
JUDr. Ján Čarnogurský je momentálne vo väzbe...

KAZIMIERZ ORŁOŚ

MALÝ A VEĽKÝ LOGA

Kapitán Oskierka, veliteľ nášho GUSW, funkcionármi prezývaný pre lysú hlavu a výraznú podobu s vodcom celosvetovej revolúcie Leninom /briadku nenosil, ale oči mal rovnako šikmé/ - predvolal si seržanta Logu na pondelok na ôsmu hodinu rannú. Anton Loga, už nie mladý, ale nie ešte starý chlap, mierne obézny, s vypučeným bruchom, na ktorom mal služobný opasok zapnutý na poslednú dierku, zahlásil sa zachrípnutým šepotom, lebo včera - v nedeľu - oslavoval krstiny svojho novonarodeného syna, ktorému dali meno Jozef.

- Posadte sa - povedal kapitán Oskierka-Lenin.
- Postojím, občan kapitán - odvetil Loga.
- Sadnite si!

Loga si sadol a nastalo ticho. Po ulici prechádzali autá. Na stene, nad kapitánovou hlavou, visel štátny znak. Na okne sa týčili v drevených kvetináčoch dve papriky.

Rozhovor, ktorý nasledoval, mal takýto priebeh:

- Je to pravda, Loga, že ste dali pokrstiť dieťa? - opýtal sa kapitán Oskierka.

- Áno, občan kapitán, - odvetil chrapľavým šepotom Loga.

- Dal som pokrstiť.

- Ste členom strany - povedal kapitán.

- Ste príslušníkom Ľudovej Milície. Tak ako je to vlastne?

Loga odvrátil hlavu k oknu a zahladel sa na drevené debničky s paprikami.

- Chápem - povedal kapitán. - Sú situácie, kedy človek pre pokoj v rodine urobí všetko. Aj súhlasí so všetkým. Ale v takom prípade je treba odcestovať, chápete? Tam, kde vás nikto nepozná. Tam, kde to nenažalujú hneď nasledujúce ráno. A je treba sa obliecť do civilu. A ďalej - Oskierka stíšil hlas: Nie vo vlastnom rajóne, v uniforme, tak aby to vedelo každé decko v okolí, každý, kto by príslušníka bezpečnosti najradšej utopil v lyžičke vody! - Seržant mlčal.

- Počúvam, Loga, odpovedzte.

- Je to moja farnosť, občan kapitán - ozval sa ticho Anton Loga.

- Tu som bol pokrstený, aj môjho otca tu krstili, aj otca môjho otca. Aj otca otca môjho otca - dodal ešte tichšie.

Kapitán Oskierka tresol otvorenou dlaňou po doske stola:

- Čo si myslíš, Loga? Robíš si zo mňa srandu? Ja vážne a ty si žartuješ? Otca môjho otca! Ako si to predstavuješ? Skončili sme, Loga. Môžeš odísť!

Seržant chcel ešte niečo povedať - o malom, včera pokrstenom Jozefovi, o tom, ako ružový a baculatý leží v kolíske v bloku "C" nového sídliska, vo vchode M-3, kde žije so ženou a dvoma staršími deťmi /dievčatkami/ - dúfal, že tým uchľácholí Oskierku, ale keď začal: - Občan kapitán! - , Lenin znovu tresol po doske stola až poskočili písacie potreby a kryštáľový popolník:

- Skončili sme, Loga! A ešte čosi: S postupom sa môžete rozlúčiť!

V ten istý deň, v našom kostole Svätého Ducha, udiala sa táto príhoda. O osemnástej hodine, v čase svätej omše - po "Otče náš, ktorý si na nebesiach...", veriaci v kostole začuli kroky človeka, ktorý kráčal stredom pomedzi lavice. Klopkal podrážkami. Na omši boli väčšinou ženy - klačali schýlené v laviciach. Počut bolo len šepot modlitby. Vtom zazvonil pri oltári zvonček a ženy ešte nižšie sklonili hlavy. Rozľahol sa hlas knaza slúžiaceho omšu: - Baránok Boží! Blahoslavení, ktorí uctievaajú Baránka!

Muž sa pokúšal klaknúť si. Kymácal sa pridržajúc sa najbližšej lavice. Starenka, ktorá tam klačala, zacítila zápach alkoholu a usúdila, že muž nie je v triezvom stave. Odsunula sa na kolenách na druhý koniec lavice.

Vtedy seržant Loga, v uniforme, so služobnou čiapkou pritisknutou k boku, rezignoval na klačanie a iba hlboko vzdychol. Keď umíkol zvonček, začali ženy vychádzať z lavíc a kráčali k oltáru. Seržant zďaleka obchádzali. Nepriateľsky pokukávali po Logovi.

- Čo tu hľadá? - povedala ktorási šeptom.

Kňaz začal rozdávať hostie. Loga počkal, kým skončí a potom sa neistým krokom pohol k oltáru. Zastavil sa pod veľkým lustrom visiacim nad presbitériom, s trblietavých sklíčok, ktoré hrali všetkými farbami a odrážali svetlo žiaroviek a oltárnych sviec. Ženy zbadať ako seržant vytiahol z púzdra revolver. Kňaz, otočený chrbtom, nič nespomínal, iba miništrant - malý chlapec v bielom rúchu - pošepol: Pán farár, Loga vytiahol pištoľ! -

Ale kňaz ho nevnímal. A vtedy sa rozľahol kostolom chrapľavý seržantov hlas: - Nech žije Pán Boh!

Ženy v laviciach sa prestrašene schúlili. Loga zodvihol zbraň. Zrachotil výstrel. Prvý, druhý. Vystrieľal celý zásobník. Žiarovky vo veľkom lustri zhasli. Na kamennú dlážku sa ako dážď sypali sklenené úlomky. Ozvali sa výkriky a bedákanie. Ženy sa rozutekali a kňaz sa skryl za oltár. Iba malý miništrant v bielom rúchu pobehol k seržantovi a zakričal:

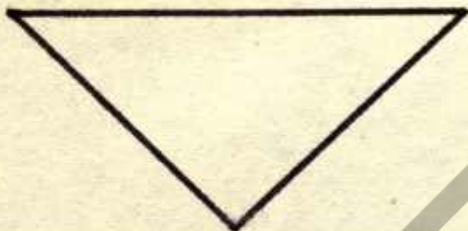
- Pán Loga, čo to stvárate, pán Loga?

A seržant čosi zahundral o malom, včera pokrstenom Jozefovi. Služobnú čiapku stále pritískal k boku. Triasol sa. Posledný sklenený úlomok spadol zvrchu, odrazil sa od kamennej dlážky a odskočil k oltáru. Anton Loga previedol predpisovo čelom vzaď a poradovým krokom odpochoďoval stredom kostola k dverám.

A v neďalekom bloku "C", vo vchode M-3 na druhom poschodí, spal odľukujúci malý Jozef Loga. Baculaté rúčky mal za hlavou a snívali sa mu /ničím nerušené/ sny o skákajúcich farebných sklíčkach.

IVAN HOFFMAN

O MARII A DVOCH
DŽINOCH

Keď sa nám pred rokom narodila druhá dcéra, rozhodli sme sa jej hovoriť Maria. Vyplynulo akosi samozrejme, z rozdielnej národnosti nás, rodičov, že sme nezvolili typicky slovenské Mária, alebo v Čechách bežné Marie, navyše keď svetlo sveta uzrelo naše dieťa na Morave. Moja žena, hoci sa narodila a vyrástla v Bratislave, je národnosti českej, ja naopak, hoci Slovák, som vychodil školy české, keďže od svojich dvoch do šestnástich rokov som žil s rodičmi po česky. Zoznámili sme sa a žijeme spolu v Bratislave, preto zrejme sa rečová prevádzka v rodine zaužívala v slovenčine. Zatiaľ nás nikdy nenapadlo v čomsi sa vzdať svojich národností, tak ako sme - sme spolu šťastní.

Uvádzať som na úradoch spomenuté okolnosti, keď som sa na svoje prekvapenie dozvedel, že meno Maria sa nenachádza v zozname povolených českých a slovenských mien a preto sa pre Mariu pokúšal vymôcť výnimku u jazykovedných ústavov. Lenže ani skutočnosť, že meno, ktoré sme dcére dali, sa dodnes na Morave hojne vyskytuje, nebola pre autorku českého zoznamu mien, pani Knapovú /jedinú kompetentnú udeľovať z vlastného zoznamu výnimky/ dôvodom, aby nám vyšla v ústrety. Tvrdila, brániac čistotu českého jazyka, že Maria je zastaranou formou krajšieho tvaru Marie, že sa vyskytuje "iba" v liturgických textoch - moje dôvodenie, že práve preto je nám, ako katolíkom, blízke, prešla mlčaním. A pretože sme nechceli, aby štát vybral krstné meno za nás /a ten by asi dal prednosť Zuzke/, privolili sme nakoniec k dĺžňu, ktorý nevyslovujeme a zabúdame písať.

Spomenul som si na túto epizódu, keď ste ma, medzi inými, vyzvali, aby som sa vyjadril k námetu "často nazývanému slovenská otázka". Už vtedy pred rokom, keď som sa na matrike v Brne pre svoju dcéru ako Slovák domáhal spisovnou češtinou moravského mena, navyše u mladučkej matrikárky, ktorá si v presvedčení o vážnosti svojho úradu budovala profesionálny imidž súčasne šminkami a úspešnou štylizáciou do súdružskej nadutosti, pozdávalo sa mi to kľbko paradoxov ako nosná téma k úvahe, ako sa tu vlastne k sebe, Česi a Slováci, za socializmu máme. Sotva ma kto môže podozrievať zo zaujatosti, hovoril som si, a čitatelia budú hádam naladení zmierlivo, keď myšlienku medzinárodnej znášanlivosti vyložím na dečku, ktorá evidentne za nič nemôže. Nakoniec som však rozpísaný text odložil. Iné veci ma trápili viac.

Keď sa povie "slovenská otázka", predovšetkým ma napadá, že každá otázka sa už v okamihu, keď je vyslovená, dožaduje odpovedi. V tomto prípade sa mi dokonca zdá, že až "otázka" zakladá príčinu k spornému uchopeniu skutočnosti, ktorá pred tým, než sme sa opýtali, nebola otázná. Inými slovami som presvedčený, že naprostá väčšina sporov, ktoré medzi sebou vedú jednotlivci, či národy, nemá objektívny základ v neprekonateľne rozdielnom videní sveta, ale je výrazom práve len ľudskej náchylnosti k sporu. Naše spolunažívanie s druhými iba vtedy vedie k obohateniu všetkých, keď svoju prirodzenú rozdielnosť nezdôrazňujeme ako "otázku", keď sebou sme zmierlivo, keď sa radujeme tomu, v čom sme nerovnakí. Iba prevahou takto chápanej ľudskej vzájomnosti si vy-

svetlujem, že človek ako druh ešte obýva zem a iba na takto vyjadrenej potrebe vzájomnosti stojí moja viera, že tu človek ešte nejaký čas vydrží. Tak zvaná "slovenská otázka" je typicky z rodu džinov, ktorých sa neoplatí púšťať z flaše. Iba aby som to názorne demonštroval, nechám ho v troch odstavcoch trochu škodiť.

Keď v rozhovoroch s mladými Slovákmi opatrne skúmam naše historické vedomie, obyčajne zisťujem, že je veľa toho, čo nepovinne vedia, hoci o tom nehovoria. Náš národ v tomto storočí riešil viac problémov existenčného rázu, a ak aj z odstupu času majú tie riešenia zjavné chyby krásy, nemožno im upierať logiku. Už na Štúrovcov sa len teoreticky hneváme, že zoči-voči hroziacej maďarizácii zaviedli mýtus o tisícročnej porobe slovenského národa a vzdali sa uhorských kráľov. /Títo samozrejme boli i našimi kráľmi, dejiny viacnárrodnostného Uhorska i našimi dejinami./ Štúrovcovi sa nám totiž zrejme patrí ďakovať, že ich nešťastný výklad našej minulosti môžeme dodnes dementovať v slovenčine. Podobne Štefánikovi slovenský ľud nikdy celkom neuveril jeho čechoslovakizmus, s ktorým sa tragicky zosnulý spoluzakladateľ Československej republiky už nestretol v praxi. Vieme si predstaviť, že v osemdesiatom roku by bolo bývalo netaktické vošťať diplomatom veľmocí na nos, že Česi a Slováci majú od zániku Veľkej Moravy historicky spoločné iba to, že jedných i druhých je do nekludných európskych pomerov málo. Počínajúc rokom devätnástym by však naspak bolo bývalo od vlády taktické sa podľa tejto skutočnosti chovať vnútri nových hraníc. Stručne možno povedať, že ak Slováci neboli okúzlení Masarykom /o Benešovi ani nehovoriac/, bolo to okrem domá neprijateľnej teórie československého národa predovšetkým vzťahom Prahy k Rímu. Zatvorenie dvadsaťjeden katolíckych gymnázií na Slovensku, ustavenie Československej cirkvi /do ktorej sa neprihlásil žiaden slovenský kňaz/, či búranie mariánskeho pomníku na Staromestskom námestí nemohli Slováci pochopiť inak, než že odteraz je okrem ich reči ohrozená aj ich viera. Pripočítajme k tomu, že oveľa častejšie než s Čechmi, ktorí si Slovensko s jeho tradíciou a svojbytným charakterom zamilovali, sa Slováci stretali s Čechmi, ktorí vracajúc sa do republiky z Viedne, Bosny, Haliče a nensachádzajúc prácu v Čechách, prichádzali na Slovensko ako do "nekultúrnej provincie", medzi "zaostalý ľud". Títo Slovákov a všetko slovenské pohŕdavo podceňovali a bagatelizovali a tým vzbudzovali nedôveru, ktorá sa postupne menila v otvorenú nenávisť.

Ak sa dnes na Slovensku nehovorí o týchto rysoch prvej republiky, ešte hlbšie je mlčanie okolo Slovenského štátu. V žiadnom prípade to nie je dané tým, že by sa zaň a za jeho prezidenta Slováci hanbili. Hoci som v svojej generácii a medzi mladšími nestretol nikoho, kto by navrhoval Slovenský štát kriesiť, nepoznám ani nikoho, kto by ho zatračoval. Na pozadí tragédie druhej svetovej vojny pociťujem voči každej politike nechť vnímať ju ako umenie možného. Určite však Slováci nemali k fašizmu o nič bližšie ako česi, a ak sa prezident Beneš rozhodol, že republiku sa neoplatí brániť, uberala sa história k Slovenskému štátu a Protektorátu Čechy a Morava celkom logicky. Mlčanie Slovákov o Slovenskom štáte, ktorý diplomatickou cestou uznalo tridsaťšesť štátov sveta, je vo vzťahu k Čechom dané závažným zistením, ktoré by nebolo citlivé príliš obsérne traktovať vzhľadom k vtedajšej českej tragédii - zistením, že Slovenský štát za daných možností fungoval úspešne i bez českého patronátu.

Keď sa naše národy po vojne opäť zišli v jednom štáte, skončil slovenský prezident Tiso z Benešovej iniciatívy na šibenici. Namiesto džina národnostnej nevraživosti, ktorý sa takto opäť úspešne dostal na slobodu, však vzápätí do našej spoločnej histórie oveľa hroznejšie zasiahol iný džin: džin komunizmu. Žijeme s ním už štyridsať rokov a neobyčajne nás obťažuje všetkých: Čechov i Slovákov, protestantov i katolíkov, robotníkov i intelektuálov, mužov i ženy, starých i mladých. /Hanba výnimkám./ Nebezpečenstvo, ktoré predstavoval pre náš život /a ktoré zatiaľ nepominulo/ bolo také veľké, že účinkovanie jeho staršieho kolegu len zriedka zvedlo občanov Československa k výraznejšiemu nacionalizmu, či šovinizmu. Hlavne od okupácie v roku 1968 sa všetko, čo v minulosti Čechov a Slovákov rozdeľovalo, môže z normalizačnej perspektívy javiť ako málo aktuálny, vpravde akademický spor. K tomu, aby tomu tak sku-

točne bolo, je však potrebné, aby až spoločnými silami budeme strkať do flaše džina totality, aby sme z nej do narvóznej atmosféry morálneho úpadku a hospodárskeho bankrotu, ktorý po komunizme dedíme, toho starého džina národnostného rozkolu nevypustili. Ak sa to ovšem dovtedy nepodarí súčasnemu režimu.

Namiesto aby som písal o tom, čo sa v Čechách označuje ako "slovenská otázka", chcel by som teda uvažovať, či sa možno vyhnúť jej opätovnému vysloveniu, ako a prečo.

S údajne rozšírenou českou poverou o "blbých Slovákoch" som sa osobne stretol iba raz, v Prahe na školskom ihrisku, keď som vsietil víťaznú bránku. Autorovi tejto generalizácie som vybil niekoľko, liečnych zubov, ale silnejšie než to, utkvela mi v pamäti okolnosť, že spomenutý futbalista neintervenoval o pomoc u svojho staršieho brata. Bránka tu bola regulérna a spomenutej povere zrejme celkom neveril. To ma zachránilo od bitky a možno i od protičeských reminiscencií. Keď na svoje detstvo v Bratislave spomína moja žena, tiež mi pripadá, že latentne jestvujúci slovenský predsudok, že Česi patria do Čiech, sa jej rovesníkom vybavil iba keď im došli argumenty v nejakej, od národnosti celkom odťažitej, kauze. Odkedy si môžeme vyberať, pohybujeme sa obidvaja inštinktívne v prostredí, ktoré neprenasleduje individualizmus, ale si ho nejakým spôsobom cení. Preto na uvedené zážitky nemôžeme nadviazať osobnými príkladmi z dospelého veku. Po pravde sa však ani nemienim venovať osvete výčapníkov, ktorí po deviatej nemajú pivo pre Slovákov, alebo vychovávať recepčných, ktorí pre Čecha nevedia nájsť izbu. Domnievam sa, že od týchto nebude závisieť naša budúcnosť.

Keď som minulý rok čítal v Křenove "Historické proměny češství", zaujal ma spôsob, akým odvodzuje povojnový úpadok českého národného života od skutočnosti, že na Čechov prestal pôsobiť tlak židovského a nemeckého obyvateľstva, likvidovaného v českých krajoch či už vojnou, emigráciou, alebo hromadným odsunom. Zvláštne mi je, že Křen, ktorý si na jednej strane uvedomuje paradoxnú tragiku českej "slobody" spod vplyvov stáročia jednostranne nazeraných negatívne, formuluje na strane druhej medzi riadkami teóriu, že bez Slovákov /ktorí pochopiteľne "neinšpirujú" Čechov tak, ako kedysi Nemci a Židia/ by sa Česi nezaobišli. Nepochybne mu v Čechách mnohí dali a ešte dajú za pravdu. Nebude však od veci poznamenať, že väčšie národy vôbec ťažšie prijímajú inšpiráciu národov menších. Zo zborníku "Česi ve střední Evropě" som naďebudol pocit, že upozorňovať v Čechách na slovenský vklad do atmosféry Československa bude rovnako nevďačné, ako keď Masaryk upozorňoval Nemcov, Angličanov a Francúzov na český vklad do dejín kontinentu /poukazujúc na demokratické aspekty českej reformácie/. V jednom z príspevkov tohoto skepticky ladeného zborníku je Masarykova a Benešova zahraničná politika, založená na idey českého príkladu Európe, kvalifikovaná ako holá neschopnosť pochopiť realitu miesta a doby.

To, že by sa Česi bez Slovákov zaobišli, je však pocit, ktorý Křenovi nebudú vyvracať ani Slováci. To mi na veci pripadá rovnako smutné. Stále sa totiž /možno skutočne nerealisticky/ pýtam, čím si Česi a Slováci užitoční byť môžu, čo z ich odlišnosti hovorí za spoločnú budúcnosť.

Nie je zrejme náhodné, že moji najlepší slovenskí priatelia sú hlboko veriaci, a že moji najlepší priatelia v Čechách sú presvedčení demokrati. /Výnimky v obidvoch prípadoch potvrdzujú pravidlo./ Núti ma to uvažovať, či ich možno "zoznámiť" a čo im vzájomné kontakty môžu dať. Slovenským katolíkom by určite neškodilo, keby pozorne sledovali pouličné konfrontácie svojich demokraticky naladených českých rovesníkov s totalitne sa správajúcim režimom. /Tieto sú doteraz zo strany českej mládeže obdivuhodne nenásilné a nepostrádajú zmysel pre humor./ A mladým českým demokratom by neublížilo, keby hlbšie prenikli k príčine, prečo slovenskí kresťania nikdy tento režim neprijali za svoj, resp. prečo sú nim tak málo traumatizovaní. Asi to znamená doceniť "vernosť", na ktorú v protiklade k českému "kládačstvu" upozornil otec Zvěřina v odpovedi na otázku o rozdieloch medzi českým a slovenským katolicizmom. /Kým v starších generáciách počujem Čechov, ktorí pochybujú, či má slovenská religiozita politický efekt, zatiaľčo Slováci pochybujú, či demokratický pohyb v Čechách má duchovný rozmer - medzi mladšími vnímam, že predsa len vzniká určité povedomie o tom, že sa dobre dopína Několic vět a tohotočny štvrtíniliónový zástup okolo Levočskej baziliky. Odlišnou formou reflektovanú nechť

mladých Čechov a Slovákov podieľať sa na neudržateľnom koncepte pokrokarstva /podieľať sa na akejsi Čínsko-Rumunsko-Československej ceste k socializmu/ ich sledujem domýšľať k uzáveru, že zmyslom spoločenskej aktivity je duchovná obroda národa, resp. že duchovná obroda národa sa legitimuje až spoločenskou aktivitou. A tu vidím tému i predpoklad rodiaceho sa česko-slovenského dialógu.

K tomu však poznámka. Nikdy som nemal slabosť pre veľké čísla, vždy sa mi priecila manipulácia, ktorou sa rôznorodosť ľudských osudov a snažení splavuje do regulovaného koryta neosobných veľkých dejín. Úlavou mi bola kniha Milana Šimečku "Kruhová obrana", ktorá je obhajobou malých dejín človeka, obhajobou individuálne žitej skutočnosti. Môj vzťah k "Česku", českému, je odvodený z osobných priateľstiev s českými hudobníkmi, výtvarníkmi, či literátmi, až cez tieto priateľstvá mi čosi hovoria české dejiny, česká kultúra, český národný duch. Podobných nití, akými som s Čechmi /a moji českí priatelia so Slovenskom/ zviazaný ja, jestvuje medzi našimi národmi nespočet. A ak súčasne jestvujú akési separatistické nožnice, ktorými tieto nite /spojenia rovnako cenné, ako slabé/ možno prerušiť, vezmú ich do ruky iba ľudia, ktorí necestujú, nenadväzujú priateľstvá, alebo ktorí sa z výšky "veľkých dejín" radšej zaoberajú adstraktnými národmi, ako konkrétnymi ľuďmi, z ktorých sa tieto skladajú.

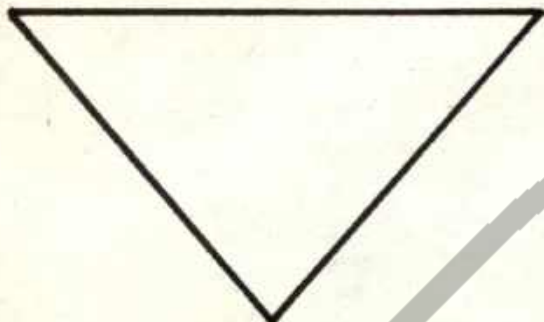
Pred rokmi som pri súkromnom premietaní diapozitívov avantgardných sovietskych výtvarníkov videl plátno, na ktorom súčasný maliar v obrovskom formáte namaloval zväčšeninu tabuľky, podľa ktorej sovietsky policajt identifikuje príslušníkov rôznych národností rozsiahleho impéria. Na plátne bola vyobrazená séria rôzne tvarovaných nosov a pod každým azbukou legenda. Kto u nás deamatizuje národnostné nezrovnalosti, mal by mať tú tabuľku nad písacím stolom. Myslím si teda, že Česi a Slováci nie sú natoľko iní, aby spolu nemohli žiť v jednej republike a že sú dostatočne iní, aby ich spolužitie malo zmysel.

Píšem tieto stránky v dobe, keď Československo predstavuje v Európe ozónovú dieru, ktorou na kontinent pôsobia relikty stalinizmu /presnejšie - leninizmu/, čo deformuje našu už i tak historizmom zataženú optiku. Za našimi hranicami je stále zreteľnejšie, že v jednotiacej sa Európe bude pre vypätý nacionalizmus čoraz menej miesta, že neskeptovať vplyvy okolitého sveta /takpovediac sa bez týchto vplyvov začať/ by v dôsledku znamenalo strácať i vlastný národný charakter, ocitnúť sa v duchovnej /ale i hospodárskej/ izolácii, ktorá plodí duchovnú /a opäť i hospodársku/ chudobu. Čo by sa teda Čechom a Slovákom malo podariť v malom, čaká ich ešte spoločne, či zvlášť vo veľkom, keď sa vysporiadajú s vrchnosťou, ktorá si spoločný európsky som predstavuje ako kriminál, v ktorom sa bude lepšie variť.

Maria, moja ročná dcéra, má meno, ktoré je v každom kúte Európy bežné, ktoré nie je nikde okrem Československa zakázané. Jej patrónka je i patrónkou Európy, a tak si myslím, že je len otázkou času, kedy budem môcť bez veľkých rečí odhlásiť ten dlžek na matrike. V normálnych pomeroch totiž sotva bude hroziť, že pani Knapová, alebo hocikto iný, bude v záujme štátu /rozumej v záujme prehľadnej evidencie Ministerstva vnútra/ určovať rodičom, aký zápis mena je žiadúci. Keď sa raz bude Maria rozhodovať, akú si zapísať národnosť, nebudeme jej do toho s mojou ženou hovoriť. Je však na nás, aby to nemala ľahké: aby skúmajúc, ktorej krvi jej v žilách koluje viac, či slovenskej, alebo českej, nám bola vďačná i za tú menšiu polovicu.

MARTIN M. ŠIMEČKA STAŤ SA SLOVÁKOM

Mali sme práve hodinu dejepisu a nudil som sa, pretože Húni sa už usadili a skenčila sa krvilačná zábava, keď do triedy vstúpili dve dámy. Prerušili vyučovanie a rozdali nám papiere. Tešil som sa odpadnutej hodine a vďaka som nepehnedným paličkovým písmom vypisoval dotazník. Doma som potom rozprával rodičom, že dostaneme občianske preukazy.

"Jakeu sis napsal nárednost?" spýtala sa moja mama.

Odvetil som jednoznačne, ale dnes viem, že až v tom okamihu sa vo mne zrodilo vedomie toho, čo inak naozaj jestvuje, totiž slovenská otázka.

"A preč?" spýtal sa môj otec.

"Lebe som sa tu narodil a tu žijem," odvetil som s istou dávkou škodradosti, lebe dobre som vedel, ako uvádzam svojich rodičov do pomykova.

Dnes si myslím, že chápem ich rozpaky lepšie. Nebola to ani tak ľútosť Čechov žijúcich v Bratislave, ktorí strácajú nádej, že sa ešte raz vrátia so svojimi českými synmi do vlasti, ako skôr obavy z toho, či som si dobre vybral, pretože stať sa Slovákom je podstatne ťažšie, ako sa ním nareďiť.

Vždy som závidel svojej žene, že hoci je napoly židovka, môže hovoriť o svojich predkoch s pocitom identity, pretože priestor jej minulosti leží tu, na Slovensku. Existuje parafráza na starý vtíp: Čo sa stane, keď sa židu traja Slováci? To sa nestane, pretože ten tretí je Čech. Nezdá sa mi to byť celkom presné, ale nech je to ako chce. Čo sa mňa týka, som Slovak s moravským redostromom a českou výchovou.

Peď českou výchovou mám na myslí češtinu ako rodinný jazyk, českú literatúru, sklon pevažovať za reálne až to, čo je pomenované a napoken voľnomyšlienkarstve. Nie ateizmus, ale akúsi blahosklonnosť a teleranciu k iným názorom, teda aj k náboženstvu. Ako výchediskový bed pre úvahu o Slovensku je to katastrofálny začiatok a jediným ospravedlnením k takej úvahe je mi len fakt, že som sa tu nareďil, tridsať rokov tu žijem a mienim tu žiť aj naďalej.

x x x

Pamätám si veľmi presne, kedy sa vo mne ozvali pochybnosti, či má zmysel zotrvať na mojej slovenskosti aj akosi napriek handicapu. Bolo to na vojne. Československá armáda je ideálnou sociálne národnostnou vzorkou obyvateľstva štátu a ja som odrazu videl, aký je jeho obraz, neskraslený zúženou optikou života v ustálenej štruktúre. S úžasom som vyratúval pomerne čísla Cigánov a Maďarov a hoci mi vychádzali štatisticky závatne vysoké, skutočný dojem bol ešte výraznejší, pretože Slováci sa zo vzorky vytrácali pre svoju nenápadnosť. Slovenčina zanikla v uragáne iných jazykov a moje uši, z domu navyknuté na češtinu, sa tam s ňou radostne zvitáli. Tam som pe prvý raz pochopil - a dva roky som to bolestne vnímal - že Slováci sú mlčanlivý národ. Mohol som plynule prechádzať z jednej reči do druhej, ale stále viac som cítil, ako ma čeština vtahuje do seba. Je to v nej, má vábivú chuť, ktorú vnímali dokonca aj tí najprimitívnejší pivní chlapci, v jednom kuse mleli pantem, opájali sa svojím jazykom, kúpali sa v ňom ako sa dieťa čľapká vo vaničke, radostne a bez

príčiny. Pretože neboli to myšlienky, ktoré ich nútili sa neustále vyslovať, hovoríť, bol to sám jazyk, čeština sa chovala ako živý tvor a oni boli len často nevelmi duchaplným médiom k potvrdeniu jej existencie.

Načo to všetko? Hovoril som si smutne, načo to bole? Nie je načas, aby po pol druhu storočí konečne Slováci pochopili, že treba napraviť Štúrovu chybu, ktorej sa depustil, keď sa rozhodol urobiť nás národom? Je predsa pravda, že východný dialekt už ani nie je dialektom, ale samostatným jazykom, ktorý sa líši od slovenčiny prinajmenej tak, ako čeština. A čo je to za národ, ktorý si musí spoločný jazyk vytvoriť, aby sa vôbec dorozumel? Nie je jednoduchšie, aby potom tým jazykom bola čeština?

Pravdu povediac, dodnes som neprišiel na naozaj vážny argument proti poslednej otázke okrem toho, že už je neskoro. Všetko ostatné sú už len moje hypotézy, napríklad tá, že ak je hodnota a vyspelosť jazyka merateľná, tak potom cez diela v ňom napísané a v tom prípade je ich už dosť na to, aby mo- je pechybnosti vyvrátili.

Napriek tomu si myslím, že na Slovensku panuje istá nedôvera voči jazyku a Dominik Tatarka, ktorý ním vládol majstrovsky, obdivoval neslovnú reč. Myslím, že veľmi dobre vedel, prečo. Slovenčina, verbálna reč je chápaná ešte stále len ako jeden z komunikačných prostriedkov a niekedy dokonca ako ten menej významný. Nemá to množstvo edtieňov ironie, sarkazmu, pohrdania, spechybňovania, zľahčovania ako čeština a musí byť v rozhovore dopĺňaná pohľadom, gestom, tónom a najčastejšie mlčaním. Jedným z vedľajších produktov jej charakteru je napríklad aj to, že slovenská literatúra, akokoľvek je často primeraná a nudná, netrpí českou zahľtenosťou slovných hračiek a vtipnosťou, ktorá hlavne v oficiálnej českej próze pomáha zastierať plytkosť výpovede.

Je možno len otázkou času, kedy zo Slovenska pod nátlakom nových komunikačných systémov a spôsobu života vymizne rač znakov, symbolov a gest. Neraz som bol svedkom, ako zlyháva starý kód reči, keď sa dvaja partáci mali dohodnúť na tom, kedy pôjdu spolu na pivo, alebo vysvetliť slabú výplatu. Končili to bitkou a urážkami, hoci nikto nebol na vine. Ale možno je to inak, možno je slovenčina svojou podstatou taká, že sama nedôveruje schopnosti jazyka vypovedať o skutočnosti bezo zvyšku a je zároveň výrazom slovenskej identity, ktorá je pre mňa ešte stále plná záhad, hoci toľko už viem, že je veľmi silná a konkrétna. Jej tajuplnosť je práve v nej nepomenovanosti a tak trochu si myslím, že to nie je zámer, ale práve jeden z prejavov identity.

Už vtedy na vojne som videl, ako medzi Čechmi a Slovákmi vzniká nedorozumenie v pravom zmysle toho slova. Česi považovali mlčanlivosť Slovákov za prejav hlúposti a Slováci nechápali, že môže niekto viesť toľko reči o hlúpostiach. Pripomínale mi to príslovečnú priepasť medzi mačkou a psem, ktorej hĺbka leží v rozličnom nerozumievaní kóde. Paradox je v tom, že práve jazyková príbuznosť neustále zvädzala k myšlienke, akoby cesta týchto dvoch národov k sebe bola jednoduchá a krátka. Posledné storočie plné historických zákrut však túto cestu predĺžilo natolko, že stratila zmysel, ak ho vôbec niekedy mala. Zbliženie môže nastať až vtedy, keď sa vytráti apriórny predpoklad, že one bole a je samé od seba. Najprv sa musí zažiť odlišnosť v čistej podobe, z nej je nutné vychádzať, nie naopak. Mám pocit, že to sa týka skôr Čechov, predovšetkým oni to sú, ktorí sa nechcú vzdáť predstavy, že Slováci sú ich mladšími, občas trucevitými bratmi. Súrodenecký vzťah je vždy nerovnoprávny a myslím, že priateľstvo je oveľa lepším riešením.

x x x

Keď však pozerám na Slovensko českými očami, musím uznať, že dôvod k istej blahosklonnosti a postoju staršieho brata tu bol. Všetky pokusy Slovákov o intelektuálnu sebareflexiu, o uchopenie "slovenského fenoménu" v minulosti aj dnes dosť žalostne zlyhávali na nedostatku osobností. Ľudí, ktorí by v očiach vlastného, ale aj iných národov dvíhali úroveň vedenia o Slovensku ako samostatne európskej krajine. Nejestvuje ekvivalent pre pojem "čechství", ktorého výraznými predstaviteľmi boli Šalda, Peroutka, Masaryk, Patočka, Černý, Havel, aby som len náhodne vybral niekoľko mien. Máme Štefánika a práve legenda, ktorou je opradený, je dôkazom, ako veľmi potrebujeme veľké postavy. Nejestvuje však ani ekvivalent pre pojem "čecháčkovství", ako druhého pálu, ktorý pomáha definovať národnú povahu. Česká nadradenosť ide tak ďaleko, že

je akýmsi pravidlom, že Slováci hrajú druhé husle ešte aj v športe a ak by sa v duchu takejto súťaže podľa európskych pravidiel konfrontovali národné disciplíny od ekonomiky cez kultúru a vedu až po onen šport, je to s nami zlé.

Slovensko sa do tejto súťaže nechalo dobrovoľne vtiahnuť a do istej miery prijalo jej kritériá. Prijalo za prvej republiky českú kultúrnu výpomoc po 18. roku a tisíce českých učiteľov a úradníkov zasialo na vyprázdnenom Slovensku základy českého myslenia. Vytvorila sa tak zvláštna závislosť a vzťahovanie sa k Čechám, hlavne k Prahe ako Olympu kultúry. Nie som si istý, či to nebola trochu medvedia služba, pretože ak na Slovensku existovala pôvodná, autonómna kultúra, bola týmto českým zásahom - iste dobre mysleným - narušená a rezstiepená a dala možnosť zrodu ničivému komplexu menejcennosti. Pretože ukázalo sa, že injekcie českej kultúry nepriniesli vyrovnanie kroku zastávajúceho brata a ktovie, či mu v konečnom dôsledku neoslabili nohy, na ktorých ako tak kráčal. Závislosť ostala závislosťou, len sa často mení na odpor.

Pokiaľ ide o kultúrnu identitu národa, myslím, že na Slovensku je paradoxne zmiešaný pocit vďačnosti a pobúrenia. Je pravda, že bez Čechov by sa sotva tak rýchlo odstránila negramotnosť, ale na druhej strane nám naočkovali cudziu kultúru a mravy /predovšetkým ateizmus/ a potom, keď to urobili, keď nás kolonizovali, prestali sa o nás zaujímať. Je to zdanlivo nelogické, ale pokiaľ viem, najhlbšie výčitky Slovákov Čechom sú výčitky mladšieho brata, na ktorého ten starší pre vlastné starosti zabudol. Príklady zo sveta ukazujú, že je to vždy len otázka času, kedy nadíde vzbura. Je zbytočné argumentovať, ako sa o to v rozhovoroch občas pokúšam, že Česi to mysleli dobre a do istej miery to bola nezištná pomoc a nakoniec, že Slováci nič nerobia pre to, aby si ich Česi začali ako rovnocenného partnera vážiť a akým právom vlastne od nich očakávame, že sa budú o nás zaujímať? Pociť, že Česi nám neustále čosi dlhujú, je zakorenený veľmi hlboko a som presvedčený, že podstatou všetkých prejavov Slovenska voči Čechám je sublimácia tohto pocitu.

Nikdy som cielavedome nepátral po tom, ako sa k Čechom vzťahuje moja generácia a sotva by som bol objektívny, keby som ako príklad uvádzal vlastnú skúsenosť, pretože tá vyzerá ako vzor slovenskej znášanlivosti. Buď som nezažil na vlastnej koži ani náznak šovinizmu, alebo ju mám hrošiu. Ale z toho, čo si pamätám zo školy, z vojny alebo zo svojich zamestnaní /priateľov nepočítam, lebo tých si človek vyberá/, mi vychádza zvláštny poznatok: neviem si spomenúť ani na jediný okamih, kedy by ktosi vyslevil k Čechom sympatiu! Keď to porovnám s nádejami, ktoré sa vkladali z oboch strán do spolužitia v roku oseemnástom, nie je to práve povzbudzujúce. Našťastie, ak sa to dá tak povedať, myslím, že neprítomnosť sympatií má všeobecný charakter, je totiž výsledkom štyridsaťročného úsilia štátu poprieť všetko pozitívne. Zjednodušene to vyzerá asi tak, že Slováci nemajú radi nikoho. Rusov, lebo sú okupanti, Poliakov, lebo sú leniví, Maďarov, lebo by nás zasa chceli zhltnúť, Čechov, lebo sú špekulanti a napokon ani seba, lebo sme ovce.

Nacionalizmus, podobne ako triedny systém, vychádza z nekretilnej orientácie a cítim v kostiach, že moja generácia k nemu o chvíľu dorastie. Začne totiž pátrať po svojom mieste v dejinách a k čomu asi tak príde?

x x x

Dejiny Slovenska v dvadsiatom storočí sú dejinami pocitu krivdy. Nadväzujú tak kontinuálne na predchádzajúce tisícročie, nič sa nezmenilo, iba mieste Maďarov sú tu Česi. Sladké spojenie v oseemnástom roku z nečakane získaného priateľstva rýchle zksylo. Sklamanie muselo prísť. Nebele asi vtedy v silách Slovenska predstierať suverenitu a pociť rovnocennosti a od Čechov by zasa bele nespravodlivé žiadať výkony v tolerancii a veľkorysosti na vtedajšiu dobu nadľudské. Chevali sa tu ako slon v porceláne. Niet divu, že im to Slováci po Mnichove vrátili aj s úrokami. Žiaľ, neplatí asi, že krivda sa anuluje odplatom a obávam sa, že ani plynutím času. Tým skôr, že nejde o obyčajné krivdy, ale priame zrady. Zrady vzájomných sľubov o bratstve a rovnosti. Po vojne to pokračovalo ďalej, Beneš dal popraviť Tisa a odhalil tak hĺbku svojho rezherčenia zo slovenskej nevery.

Potom sa na okamih zdalo, že v skleníkovom teple komunizmu sa na minulosť

zabudne a s tým úmyslom sa s ňou aj účtovalo. Štyridsať rokov totalitného režimu a vedenie nových generácií edfiltrované školským dejepisom by naozaj malo stačiť na vymazanie starých krív z pamäti národov. Nestačilo, a tabuizované témy prvej republiky a slovenského štátu bohtajú v hlavách mojich rovesníkov kľučie do akých tvarov a rozmerov. Z toho, čo som tachytil z rozhovorov, mi vychádza napretý guláš. Prišiel za mnou dvadsaťštyrochročný mladík a prebežoval ma očami, keď som nesúhlasil s jeho tézou, že Štefánik je nový Kristus a že Česi ho zavraždili. A ďalší sa zmietajú v pechybnostiach /ktoré však neberú príliš vážne/, či bol Andrej Hlinka te isté, čo Hlinkova Garda, či bol Tise svätec a mučeník alebo vrah, či bolo povstanie naozaj, alebo sa už vtedy odehralo ako alibistická kamufláž pre budúce dejiny. Nestretel som sa však s pechybnosťami o tom, že Česi zo Slovákov zoderali perie.

Za štyri desaťročia nekrofilného systému, ktorý laboratórne vyrábal ideálnu teplotu pre rast toho zlého v človeku, sa podarilo vypěstovať slušnú úrodu antipatie. Ľudia sa na seba neusmievaajú, ale mračia. Ani najmenej sa nebudem čudovať, ak obecna nevraživosť, v ľuďoch trvale usadená, pocíti potrebu sa zacieliť. A bolo by naivné si myslieť, že systém, v poslednej obrane pred tým, aby sám bol jej cieľom, sa nepekúsi vystrčiť pred seba nacionalizmus. Žiaľ, predpoklady si akoby predvídavo tvoril po celú svoju existenciu. Nevotný cical Slovákov a Slováci za to Čechov petrestali Husákom. Nemám deť entuziazmu, aby som rezoberal, kto komu napáchal viac škody, myslím si, že to bol čert ako diabol, ale zároveň nepechybujem o tom, že mnohí aj z mojej generácie si zapisajú účty. Pri troche pectivosti, vravím si však, musíme my, Slováci, uznať, že o čo nás Česi ukradli za prvej republiky a Novotného, to nám vrátili v poslednom dvadsaťročí.

Keď som pred niekoľkými rokmi čítal štúdiu Rudolfa Slánskeho o redistribúcii národného dôchodku z Čiech na Slovensko, dostal som chuť ho poprosiť, aby ju spálil. Ze štúdie totiž vyplýva, že pôvodných päť percent z národného dôchodku v Čechách, ktorými sa dotovala industrializácia Slovenska po 48. roku, stratili v sedemdesiatych rokoch epodstatnenie, pretože vybavenosť priemyslu a životná úroveň obyvateľstva Slovenska bola ak nie vyššia, tak aspeň na rovnakej úrovni. Tých päť percent dostalo celkom iný význam: vyrovnávalo nižšiu produktivitu práce Slovákov.

Takže Česi nám sľúcajú svoje dlhy dávne po vyrovnaní účtov, zdesil som sa. Te nám nikdy neodpustia. Zveril som sa se svojimi obavami jednému známému, ale ten ma rýchle z pectitu viny vyviedol: "Len sa pozri," heveril, "čo napáchali tie ich peniaze. Bratislava, ktorá dostávala rovnaké peniaze na rezve, ako Praha, vyzerá ako po bombardovaní, a naše kedysi krásne, čisté Slovensko umiera v smegu z priemyslu, ktorý sa za ich peniaze postavil.

x x x

Keď sa však chcem pozrieť na vec z lepšej stránky, myslím na tých, ktorým bude stále záležať na dobrých vzťahoch medzi Slovákami a Čechmi. Sú to nepechybne tie množstvá zmiešaných manželstiev, ktoré by neradi v budúcnosti cestovali za príbuznými cez hranice Moravy a Slovenska s pasmi. V Rudem práve /júl 89/ som sa dečítal, že v Čechách žije 420 000 Slovákov. Keľke je asi Čechov, ktorí sa pristahovali na Slovensko nielen za prvej republiky, ale aj po 48-om, ako majú rodičia? Iste ich nebude málo. A svoju nádej vkladám aj do statisticky nezachytených stetisícov priateľstiev, ktoré sa vytverili prirodzenou cestou bez detyku s politikou. Či to bude stačiť proti tahu edstredivej sily slovenskej politiky a českému záujmu o Slovensko, neviem.

Keď si edmyslím svoje pecty, chápeť obeje. Český nezájum vidím ako postupné prerastanie nedôvery po sklamaníach ze slovenského štátu a federácie, ktorú Slováci dostali ako náplasť za normalizáciu, aj ako dôsledok slovenskej pasivity v poslednom desaťročí, keď Česi dozrievajú v edpore veči totalitnému režimu a napeken aj v českej zahľadenosti sa do seba, ktorá pezerá na Slovensko s optikou svojich kritérií.

A slovenská politika - te je česi, čo detersaz plneprávne takmer nikdy nebele a zrejme nadchádza čas, kedy bude chciet byť. V tejto súvislosti mi nedá, aby som neodcitoval z vynikajúcej knihy, jednej z mála pective napísaných štúdií o Slovensku /Lubomír Lipták: Slovensko v dvadsiatom storočí, Vydavateľstve politickej literatúry v edícii Členská knižnica, september 1968/:

"Na Slovákov ako národ malý, slabý a obklúčený vyspelejšími susedmi neustále deliehalo pokušenie preskočiť, radikálne vyriešiť pocit inferiority jednoduchým pripojením sa k niečemu, čo už je hotové, preverené, čo je neporevnateľne vyspelejšie ako te, čím sa môže pochváliť vlastný národ. Je to pocit márnosti neustáleho debiehania, pekulhávania, namáhavého budovania niečoho, čo v čase neistého budúceho úspechu bude pre estatných už prekonanou etapou." /str. 25-26/ To je poznámka k rozhodovaniu sa Slovákov pre Uhersko ešte pred rokom 1914.

Myslím, že v tejto vete je šifra k chápaniu slovenskej politiky počas celého nášho storočia až dodnes. Mám na mysli ten zvláštny prvok racionality a vecnosti, absenciu hrdesti a sebavedomia, ktoré boli považované pre slovenskú politiku za neúnosný luxus. Slovenským politikom totiž edjakživa takmer až dodnes išlo o jediné: zachovať slovenský národ a viesť ho do svetlej budúcnosti podľa možnosti s čo najmenšími stratami. Usilovať sa o to, aby sa národ stával lepším a mal vlastné dejiny, v ktorých zrkadle by sa raz možno seba vedomý uvidel, to bolo nad ich síly. Prvá republika, Slovenský štát a zvlášť posledných dvadsať rokov federácie /roky 48-68 zámerne vynechávam, pretože stalinizmus vtedy prekrýval všetky národné špecifiká/ sú pedivuhedným obrazom tejto racionality, známej stratégie menšieho zla. Ani SNP podľa môjho názoru nevybehuje z tejto línie - na to, aby sme sa mohli pýšiť smelým historickým činom, bolo by treba posunúť dátum povstania prinajmenej o tri roky skôr, môcť sa porovnať s Poliakmi, Finmi, Juhoslovanmi.

Bolo by však príliš jednoduché hodnotiť slovenskú politiku ako zbabelú. Ešte dnedávna predsa len jestvevala vážna dilema medzi existenciou samostatného národa a možnosťou sa ako samostatný národ aj chevať. /Horšie je narábať s argumentom ohrozenia dnes./ Kto chce chápať dnešné Slovensko, musí sa vedieť poneriť do toho mora miestoty, v ktorom už telko storočí pláva. Až depesial te bol v politike viacmenej konzervatívny prístup, ktorým sa Slovensko bránilo búrlivému pohybu ekelo seba. Nevyhlo sa mu síce, hlavne v päťdesiatych rokoch, ale inštinktívne stavalo vlnolamy, ktoré tíšili hladinu aspeň natelke, aby sa národ nerozpadel v nenávisti. Slovenský štát síce vážnil počas svojej existencie asi tritisíc politických väzňov, ale dával im sadzby ako za prvej republiky a vraj až do povstania nevykonal ani jediný hrdelný trest.

Lenže - a to je priznačné - o čo milosrdnejšie sa cheval k svojim, o to krutejši bol k cudzím. 80 000 židov, ktoré poslal na smet výmenou za nemeckú blahesklonnosť, je katastrofálnym dôkazom toho, že v kritických okamihoch bola pre politickú reprezentáciu mravnosť priťažou, ktorú estatne neunesie ani dnes.

Pekúsím sa odhliadnuť od takýchto neprijemných faktov - mimochodom, vzhľadom na túto tému sa mi žiada pripomenúť, že Česi si svoj križ nesú tiež a zdá sa mi, že nie je o nič ľahší - a potom mi vychádza, že v historických obdobiach, kedy mala slovenská politika akú takú možnosť fungovať /Slovenský štát a federácia/, tupila estrie sociálnych a názorových rozperov ako sa len dalo. Myslím, že vychádzala z historicky vyskúšaného predpokladu, že Slováci proti sebe nepôjdu na život a na smrť a že sa môže spelať na istý druh loajálnosti aj najzarytejšieho protivníka. Likvidácia reformných komunistov prebiehala po 68. roku v oveľa miernejšej forme ako v Čechách a podľa môjho názoru je to dôsledok poslušnosti akémusi vnútornému kompasu, ktorý velil znepriatelovým stranám neprekročiť stanovy nepísanej dohody o zachovaní národa.

Tento prístup má dva dôsledky, jeden priaznivý, druhý menej. V podstate sa asi naozaj pedarilo uchrániť Slovensko pred drsnou konfrontáciou moci s občianskymi iniciatívami, ako to bolo s Chartou koncom osemdesiatych rokov a ako je to v Čechách dnes. Agresívna mocenská perzekúcia sa obmedzila na únosnú mieru a umožnila v duchovnej sfére badateľný vzestup úrovne - keďže umelci a intelektuáli nielenže zväčša nedopadli na ulicu a mohli ďalej pracovať, ale neboli ani priveľmi zväzovaní edporom k jestvujúcej politickej štruktúre. Z pragmatického hľadiska je teda priaznivé, že cestou "menšieho zla" stratilo Slovensko vo svojom vývoji počas posledných dvadsiatich rokov menej času ako Čechy. Nie som si však istý, či tento relatívny úspech vyvážii fakt, že znovu, ako už po telkýkrát, sa šanca na povýšenie do európskeho stavu opäť premrkala.

Obávam sa, že vinou tohto prístupu sa ešte ani po dvesto rokoch od francúzskej revolúcie neuchytili také európske pojmy ako je sloboda a ľudské práva. Te jednoduché presvedčenie ktorékoľvek Francúza, Holanďana či dnes už aj Maďara a Poliak, že slobodu mi niekto nemôže udeliť ani zobrať, lebo tá je mi daná tým, že som sa narodil ako človek, na Slovensku chýba a poznám len zepár jednotlivcov, ktorí nielenže také presvedčenie majú, ale ho aj využívajú. V Čechách sú takých ľudí tisíce a rozdiel je viditeľný. Schopnosť bejovať za svoju slobodu je podľa môjho názoru rozhodujúcim kritériom stavu národa, je jasným znamením toho, že od ponížujúceho strachu o prežitie sa pozdvihel k vedomiu vlastnej hodnoty. Podľa toho kritéria na tom nie sme práve najlepšie, a myslím že je to dôsledok onej nepísanej dohody medzi mocou a občanmi, keď obe strany vyhodili slobodu pred zátverku ako nepedstatný pojem.

x x x

Uvedomujem si, že z detrajších riadkov priveľká sympatia a úcta k slovenským dejinám nečísli. Pravdu povediac, ani ju vo mne nevzbudzujú, hoci je to možno len preto, lebo ich lepšiu časť naši oficiálni historici nesmú spracovávať. Školský dejepis je odpudivý a verzia "slovenskosti" od Štúra po Mláďa tiež. A obávam sa, že práve vo chvíli, ktorá zrejme onedlho nadíde, keď Európa si bude vyzliekať zvieracu kazajku, Slovensko sa možno bude emancipovať, pretože to konečne prestane byť nebezpečné - a začne z opačného kencia: účtovaním s Čechmi. A bude to dokonca celkom logické, pretože hoci zdanlivo sme dnes ekonomicky a duchovne Čechom rovnocenní partneri, je to čiastočne predsa len umelá liahňa, z ktorej sme vzišli do dnešnej pešby a potreba vyrovnať sa s ňou vlastne ešte len stojí pred nami.

Vyrovnať sa ešte samozrejme neznamena sa odtrhnúť. Aj keď sa mi zdá, že akonáhle pominú vonkajšie okolnosti zmluvy, paktu a doktríny, ukáže sa spoločný štát Československa v novom svetle. Môžem len dúfať, že niekto nepride s parafrázou na výrok Andreja Hlinku o nevydarenom tisícročnom manželstve Slovákov s Maďarmi a nenavrhuje rozved.

Dlho som si myslel, že podstatnú úlohu vo vzťahu Čechov a Slovákov hrá kultúra a vzájomné duchovné prúdenie. Možno to aj tak kedysi bolo, ale dnes už asi nie. Na jednej strane je to dôsledok roku 68, kedy sa česká kultúra zrútila do seba, tak tak vládala udržať sa na nohách a nemala síl na akúkoľvek expanziu či prijímanie zvenku. Na druhej strane mám vážne pochybnosti, či slovenská kultúra - tá viditeľná a oficiálna je do takej miery reprezentantom Slovenska, do akej ju Česi takto chápu. Tu však narážam do témy, ktorej som sa teraz starostlivo vyhýbal vodiac, že si ju musím nechať na koniec. Je ňou slovenský katolicizmus.

Pevážujem ho viac za duchovný, než politický prúd /našťastie/ a myslím, že jeho rozmery Čechom unikajú. Niet divu. Za štyridsať rokov sa komunistickému systému podarilo takmer vyhladiť humanisticky vzdelaných veriacich. Stalo sa tak celkom jednoducho. Výber na vyseké škely humanistického smeru bol pod prísneou kontrolou aparátu a ten fungoval spoľahlivo. Čechám, ktoré majú vyseke vyvinuté senzory na verbálny prejav, je rozmer a duch slovenského katolicizmu takmer neznámy: niet ľudí, ktorí by vydávali časopisy, písali, vyhľadávali kontakty a dávali vy prostredníctvom kultúry o sebe vedieť. Okrem plných kostelov a pútí, týchto transparentných dôkazov niet média, ktorému by Česi, aj keby chceli, mohli porozumieť. Rozumejú inej verzii Slovenska, tej viditeľnej a čitateľnej prostým okom, ktorú tvorí oficiálna intelektuálna elita a nečudujem sa tomu, že ich táto produkcia nevelmi zaujíma. Pechádza tetiž ze zdrojev im dobre známych a ničím ich neobehacuje. Ľudia, ktorí sedia v redakciách časopisov a vydavateľstiev, učitelia a vzdelanci sú v oveľa väčšom počte než, by mali byť vzhľadom na duchovný potenciál Slovenska - ateisti. Tente ebrevský nepomer peškedzuje často intelektuálov samotných, pretože sú se svojím umelo prijatým ateizmom v na rozdiel od svojich českých kolegov - ve svojej krajine cudzí a potácajú sa, sú neschopní vyvediť ze svojej ateizmu transcendentálne dôsledky, ktoré platia v sekularizovanej časti Európy, tetiž mravnosť, slobodomyselnosť a intelektuálnu zodpevednosť ako protiváhu absencie zodpevednosti voči Bohu.

Priznám sa, že médiu komunikácie slovenského katolicizmu nerozumím dost

dobro ani ja. Bol som vychovaný v typicky českej rodine intelektuálov, kde sa navyiac cení liberalizmus, tolerancia a hlavne schopnosť formulovať a obhájiť svoj názor mala vždy prednosť pred schopnosťou pokorného prijímania inej veľkosti, než je moja vlastná. Keď sa mi po prvý raz dostal do rúk samizdatový časopis NaS /Náboženstvo a spoločnosť/, musel som sa vyrovnat s hlbokým sklamaním z jeho intelektuálnej úrovne. Ani dodnes som neobjavil na Slovensku typ filozofického myslenia takých kresťanských mysliteľov, akými sú Václav Benda, Radim Paluš a iní. Akoby tu chýbal pojmový aparát a možno aj echeta budovať filozofiu tejto mohutného duchovného prúdu. Čiastočne sa to dá vysvetliť likvidovaním reholí a kňazov v päťdesiatych rokoch, genocídu nositeľov intelektuálneho potenciálu katolicizmu, ale myslím, že ďalším dôvodom je iná hierarchia hodnôt, než aká platí v Čechách. Odlišné chápanie potreby vyjadriť a pomenovať javy je podľa mňa neustálym zdrojom nedorozumenia Čechov a Slovákov. Je predsa zarážajúce, že česká kresťanská filozofia má také silné zastúpenie na relatívne malý počet veriacich, kdežto na Slovensku napriek veľkej náboženskej obci prakticky chýba.

Usilujem sa vysvetliť česi, čo je asi neprenesné. Keď si pomyslím, ako dlho mi trvale, kým som aspoň cez okraj nahliadel ten celkom iný svet a keď sa aj edvelám na svoju mimoriadnu nechápavosť - aj tak, poznajúc český mexeg, preteže z neho česi vlastním - nedúfam veľmi v možnosť ozajstného pochopenia. Keby som to mal veľmi zjednodušiť, povedal by som znovu, že všetko je otázka narábania s jazykom. Česi používajú svoju reč na uskutečňovanie už jestvujúcего, vec a jav sa má pre nich tak, ako sa o ňom povie, a preto čím viac sa hoverí a píše, tým rezmanitejšia a pravdivejšia je skutočnosť. Na Slovensku sa chápe úloha jazyka skôr ako zdôraznenie jestvujúcего, potvrdenie toho, čo všetci už spoločne vieme a nie je tak dôležitá, akou čistou a presnou formou je to vyjadrené, preteže beztak to všetci cítia. Je mi toho rozdielu úprimne ľúto.

Ale možno je to len otázka času a vývoja. Sila slovenského katolicizmu je v jeho prirozenosti. Ak sa dnes hoverí o znervuzaredení viery na Slovensku, má sa na mysli to množstvo mladých ľudí, ktorí chápu náboženstvo existenciálne, akési edznevu. Tradícia je pre nich len odrazovým mestíkom. Od tejto, vlastne nojej, generácie by bolo predčasné očakávať všetky atribúty zrelého duchovného prúdu. Nenárokuje si - zatiaľ - vlastnú sebareflexiu a sebazhadenecovanie, ktoré by tak však mohlo byť zároveň otvorením sa voči iným, napríklad Čechom.

Keď si spomeniem na sviečkovú manifestáciu z marca roku 1988, vidím zhrbené babky zároveň s vážnymi mladíkmi a dievčatami a cítim gándhievský duch pekerného, mlčanlivého vzderu. Počul som o púti v Leveči, kam prišlo 250 tisíc ľudí a keď im v noci vyšli prúd, zapálili sviečky a here na Kalváriu stúpali nekonečný haď, z ktorého musel mať každý, kto sa len nezúčastnene prizeral, mrazenie v chrbte.

Setva by som šiel na nejakú púť, ktorá hrozí preludnením, nakením, nie som ani len pokrstený a mám strach z nástojčivosti mystických ekamihev, zvlášť vtedy, keď je možné si ich zameniť s davovou psychózou. Nemám veľmi rád veľké davy, ale ich reč je jasnejšia ako všetky pekušy o analýzu národnej povahy. Zachádzam možno prídaleko na neistú pôdu, ale vravím si, ak je kródom veriacich Kristovo: Vaša reč nech je áno, áno, nie, nie, tak potom slovenskí katolíci sú v úsilí naplniť tieto posolstvo dôslední.

Pri písaní tejto úvahy som vyhrabával z pamäti najrôznejšie zážitky a ľudí, ktorých som depesial' stretol, a pekúšal sa z nich pre seba zostaviť akýsi celistvejší obraz o tóme. Len ako vedľajší produkt týchto spomienok mi odrazu vyšlo, že takmer všetci moji priatelia dnes - sú veriaci! Na jednej strane by som to mohol vziať štatisticky a tvrdiť - hľa, na Slovensku je toľko katolíkov, že neveriaceho by ste hľadali ako ihlu v kope sena. Na druhej strane musím priznať, že by to bolo zavádzanie čitateľa k priveľkému optimizmu a namiesto toho uvážim, že je to asi preto, že výberpriateľov nie je náhodný. Ak si pritom edmyslím všetky sympatie a afinity pováh a záujmov, prídem k tomu, že podstatnou súčasťou porozumenia je vedomie toho, že spoločenský konsensus v rámci systému - nazvime ho pre zjednodušenie komunistickým - je nepledný, nemravný a že jedinou cestou, ako sa systému ubrániť, je jeho

vnútorné edmietnutie a hľadanie inej, pozitívnej cesty. Ak jestvuje česi, čo by mohli Slováci a Čechy dať dekepy nie štátoprávne, ale duchovne, tak je to podľa môjho názoru práve skúsenosť posledných štyridsať rokov, ktorá demokracicky myšliacich Čechov a slovenských katolíkov priviedla k spoločnému východisku poznania ceny slobody pre hľadanie inej pozitívnej cesty.

x x x

Na záver by sa asi patrilo etučiť estrie všetkých mojich subjektívnych súdev spechybnením myšlienky národnej povahy a identity ako takej. Iste je namieste otázka, aký zmysel má vôbec pokúšať sa o úvahu na tému Slovenska - a kekeľvek dobre mienenú - a zvyšovať tak pravdepodobnosť výskytu nacionizmu - a kekeľvek dobre mieneného? V čase, keď Európa sa pripravuje na jeho edumieranie? Pravdu povediac, neviem, aký to má zmysel a ja by som bol asi ten najšťastnejší zo Slovákov, keby som sa odrazu rozhodli, že našou vlastou nie je fliachik zeme ohraňčený na pápiéri červenu čiarou a v skutočnosti ešte oveľa edpernejšie, ale že je ňou celá Európa, Čechy nevynímajúc. Lenže zatiaľ je to inak a ešte dlho to tak bude. Zdanlivo si teraz budem edperevať, ale neďá mi, aby som sa nepriznal, že sa tomu celkom teším, pretože stať sa Slovákom je síce oveľa ťažšie, ako sa ním nareďiť, ale zároveň oveľa edbredružnejšie.

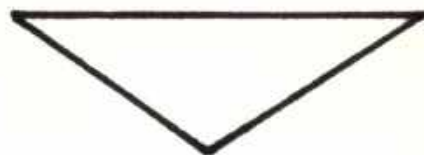
August 1989

Pred časom sa na nás ebrátili kekeľovia z exilového časopisu Svědectví /Paríž/ s návrhom zostaviť celek na tému "slovenská otázka". Rušná deba nepriala pekejnej práci, jeden z eslovených auterev sa medzičasom scítel ve väzení /dr. Čarnegurský/, a tak projekt zostal nedekenčenný. Boli by sme radi, keby k druhu článkov, ktoré uverejňujeme, pribudli ďalšie.

redakcia

JÁN POTOK

MEDZI SMRŤOU A LŽOU

Dnešná doba potrebuje vykretiť pojmy ad absurdum, vyžmýkať z nich čo i len kvapku životodarného krvi - ak ju vôbec majú. Aj keď ich pritom zničí k neupotrebitelnosti. Inak pre nás slová zostanú mŕtve tak či onak.

Obecne nie je veľa chuti k filozofovaniu. Stojí pred nami celkom primitívny, predfilozofický problém; či ľudstvo vôbec biologicky prežije a teraz sme týmto problémom zaujatí natelko /to v tom lepšom prípade/, že strácame z dohľadu otázku po "význame" a "cisti" tohto prežitia /nie som, presím, prívrženec teleológie/, jednoducho či to má vôbec nejakú "cenu" - hodnotu. Možno však táto medzná situácia ľudstva, v ktorej sa vo vedomí uplatňuje najrudimentárnejší pud sebazáchovy, sprevádzajúci nás od prebudenia k bezvedomiu, obnoví, či skôr vyhradí citlivosť človeka k hodnote či nehodnote bytia a fundamentálna axiológia - medzidisciplína medzi ontológiou a etikou sa ich vyšším emergentným zlúčením stane filozofia prima. Pud sebazáchovy - nie ich strach zo smrti - možno niečo - nejakú hodnotu nepriamo dokazuje. Možno ju však iba mylne "predpokladá", anticipuje a potom hypostazuje v podvedomí a postuluje vo vedomí. V prítomnosti krajného nebezpečenstva niet ani času ani chuti na vyberané spôsoby - a už vôbec nie vo filozofickom myslení. Preto tá bezohľadnosť k pojmom a frázam a potreba používať ich na reálne dôležité veci - a ak sa nedajú, jednoducho ich škrtat'. /Ako sa časom dostal na smetisko pojem "predestinácia" a nezadržiateľne dostáva pre svoju neschopnosť postihnúť niečo reálne a dôležité pojem "ontologická substancia" či "determinizmus". Je v tejto dobe najdôležitejšou vecou spor medzi ateizmom a náboženstvom? Ak nám hrozí, že sa s nami zrúti práchnivý most do hĺbín /kvetičky - ničoty či nie?/, máme sa pýtať po hodnote života? Sme vtedy ateistami či veriacimi? Uvidíme... keď sa nám o kabát ťukne krídlo ploche letiaceho peršingu...

Je však asi tvrdeu pravdou, že ak sa dlhým krvopetným úsilím zbavíme tohto atómového Damoklovho meča a nakoniec sa po všeobecnom radostnom jasaní, že sme sa zachránili - upokojíme, nepekny problém: či to vôbec stále za te, sa pred nami neodbytné vynorí ako Lechnesská príšera, predtým iba krátkoživá, zábavná, teraz detieravá a neodbytná a čakajúca na pekm, aby nezežrala našu dôstojnú sebaistetu a dôveru v svoju hodnotu. Ak jej penúkne naše staré infantilné teórie o vzácnosti toho, že vôbec sme a ako by mal byť našou existenciou kozmos uveľičený..., vyvrhne te a asi práve na nás.

Ani prinajmenšom neverím v rovnice: ateizmus = nereálnosť hodnoty existencie, teizmus = viera v zmysluplnosť a vzácnosť existencie, pretože mnohé staré systémy - buddhizmus, taoizmus atď. by sa tomu právom vysmiali, som však presvedčený, že sporu ateizmu s náboženstvom musí vždy predchádzať, či ho aspoň dopĺňať otázka axiologicko-ontologická. A práve k riešeniu všetkých týchto problémov iste dopomôže aj metóda vyžmýkavania pojmov - hoci aj k ich zániku.

Pred časom sa pán ateista Bendy, myslí, že úspešne, pekúšal deviat' spor náboženstva s ateizmom k vyhroteniu práve tým, že tieto pojmy zredukoval na ich výsledky, viacmenej pestické. Ak ateizmus dovedie k jeho absolútnemu vyhroteniu a prestaneme sa chlácheliť antropecentrickými ezmysluplnosťami takéhoto bytia, ostane nám v rukách jeho nezvratný dôsledok: SMRŤ. O nič láskavejší pán Bendy nie je k svojmu dávne mu sekevi - náboženstvu: tvrdí, že v podstate, hoci v náboženstve vskutku antropecentrické teórie prekročíme vágnym teocentrizmom, zachraňuje nás práve len tá vágnosť /lebo aj teocentrizmus je v podstate teória nevyliciteľného antropecentrizmu, hoci očividne maskovaného/, vyplývajúca zo zbabelosti pozrieť sa drsnej - bezútešnej pravde do očí priamo - ateisticky. A tak aj príčinou aj dôsledkom teizmu je LŽ.

Volíme medzi Smrťou a Lžou. A podľa Bondyho /a aj podľa nás/ je voľba smr-

ti predsa len poctivejšia, aj keď strašná, ako veľba lži. Veľ' mohýť ako byť strekom /alebo veriacim/. A v tom mu dáva za pravdu aj náš národný básnik.

Keďže sa nádejam byť veriacim, nemôžem zaprieť istú márne skrývanú ške-deradosť nad biednym kencem ateistu, ktorý mu prisudzuje ateista skutočne reflektovaný a dôveryhodný - nad jeho Smrťou. Viem však, že ak pán Bondy neváhal takto vyhrotiť svoj vlastný svetonázor, právom očakáva, že sa rovnako tvrdo postavíme my - veriaci, k svojmu. Takáto tvrdá skusma nás určite čaká, tu by som však chcel pripomenúť aspoň pár nesystematických úleakov téz, ktoré by sa, myslím, mali pri takejto práci zbrať do úvahy ze strany teistov aj ich protivníkov.

Pri riešení problému, či dôsledkom teistického stanoviska je Lož, treba pedetknúť ľudové porekadlo: aký začiatok, taký koniec. Treba hľadať pôvod náboženstva, prvý religiózny prežitok. Ako vzniká? Je isté, že náboženstvo vznikalo či vzniklo v "ľudstve" striktné rovnako ako v jeho časti - človeku. A to- to treba skúmať. Je známe, že Lož je vždy dieťaťom strachu, je to milosrdná lož vyplývajúca z nepokoja, neistoty, neznalosti, teda vždy z niečoho, kde je prítomná nejaká forma strachu či obavy. A takto negativisticky, prinajlepšom teóriou kompenzácie nejakého nedostatku, popisujú vznik religiozity v dejinách ľudstva naši milí ateisti. V skratke: báli sme sa búrky a dôsledkom toho vznikol svätý František. Vznik náboženstva je však zasypaný takou hromadou času, že všetky o tom pojednávajúce teórie to zneužívajú pre fabrikovanie najľubov-nejších konštrukcií, ktoré ako hypostazované želania podperujú ich samé: Tautológia priam ukážková. Najpráveplatnejším dôkazom by podobne ako inde, aj v tomto prípade bol experiment. Je však vôbec možné tú "udalosť" vzniku nábo-ženstva nejaké rekonštruovať? Istá možnosť by tu bola. Ja sám ju považujem za práveplatnú, hoci jej krajná naivita ma núti presiť o maximálnu zhovievavosť čitateľa, o jeho duchovnú hravosť. Neraz som si všimol, že mnohoraké tisícroč- né dejiny ľudského konania /výtvarného umenia, logiky, filozofie a pod./ som objavil nejaké vkompenované do dejín svojho krátkeho života. Hoci bez teórie, v praktických postežoch mysle som v rannej detstve prechádzal obdobím mytoló- gie, neskôr cez prírodnú antiku s objavovaním prvých zákenitostí a pekusev o systematický svetonázor, k mládeneckej patristike a schelastike, keď mi bo- lo všetko jasné, ďalej k pubertálnemu renesančnému voľnomyšlienkarstvu, potom k voluntarizmu a kritike čistého rozumu rannej dospelosti, až po vedecký em- pirizmus a nakoniec filozofickú skepsu, ktorá korešponduje s rozpačitosťou filozofie posledného storočia. Je to všetko nesperne iba básnická paralela, najpredstatnejšie však je, že nás môže priviesť k myšlienke: ale čo ak v "ľud- stve" niekedy dávne vznikla religiozita podobne, ak nie rovnako, ako nedávno u mňa... Čo ak je predsa možný experiment? Je nelogické predpokladať, že ako u homo sapiens dochádza k religiozite dnes, rovnaký obsah v inom rúchu mala religiozita homo sapiens niekedy dávne? /Ak navyiac je pravdivá téza, že IQ človeka spred mnoho tisíc rokov a nášho bol na základe výskumov opracovania kamenných predmetov zistený zhruba rovnaký akým disponuje dnes. Že hoci sme dnes nahromadili kvantum poznatkov, tverivosť potrebná na vynájdenie kola musela byť aspoň taká, ako pri súčasnom nahromadení kvánt poznatkov bola po- trebná na vynájdenie teórie relativity. Mnohí z nás, žijúc od narodenia v do- be kamennej by nevymysleli ani kamennú ihlu./

Myslím, že je dôvod predpokladať istú súvislosť medzi "prvým" religióz- nym postežom v ľudstve a u mňa. Aký bol prvý religiózny zážitek môj, alebo čím bol pre mňa? Za svoj prvý religiózny zážitek úplne bezpečne považujem mo- ment, keď som sa prvýkrát v živote na chvíľku absolútne prestal báť. Báť ab- surdity žitia, zániku a pod. Keď som nevýslovne šťastne rozpoznal v zmätku sveta úžasnú zázračnosť, neobvyklosť, niečo vznešené, hodné existencie. Keď som pocítil neznámo odkiaľ odvahu VŠETKO prekonať, prekročiť sám seba, ďaleko od neznámeho lákavého svetla, keď som prežil istotu.

Takto vzniklo náboženstvo u mňa, nie zo strachu pred ŠtB či smrťou, nie ako milosrdná lož o búrke. Bol to prvýkrát prežitý koniec strachu. Koniec strachu u mňa religiozitu /ako súbor psychofyzických postežov/ predchádzal. A veru sv. František sa búrky nebál /hoci tomu s. Engels neuveril/, on ju mi- leval, hoci k nej a k vesmíru pociťoval bázeň, akú nájdeme aj v žalmoch. Je to však adekvátny postež veči mehutnosti, úctyhodnosti a neobvyklosti existen-

cie kozmu, bázeň je vznešené vzdanie úcty a nie zbabelý strach, ktorý plodí lež. A toto je treba rozoznávať, ináč sa depustíme needpustiteľného vulgarizmu v tak vážnej problematike.

Tiež sa nedá súhlasiť s tým, že náboženstvo vzniklo z podvedomého strachu ze straty ako takej: života, príjemnosti a pod., keď práve ene vzdávanie sa, či strachu ako takú /života, príjemnosti a pod./ dekenca neraz explicitne požaduje a samo seba tým podmieňuje. Náboženstvo je odvážny kŕk do neznáma - epustenie statickej istoty vlastníctva v prospech *I s t e t y m i m e - v l a s t n e n i a*. /Viď napr. Ježišove negatívne podmienky: kým zrnie nezemrie, kým nebudeš v nenávisti mať svoj život, svoju dušu, seba samého a pod./

Nedá sa však, a ani to pre obhajebu náboženstva nie je užitočné, popierať, že lež ako produkt strachu vždy viac či menej participuje na náboženskom cítení ľudstva aj jednotlivcovom religióznom zážitku. Nejestvuje ale nijaká ľudská aktivita, kde by sa táto nešťastná lož nevyskytovala - architektúrou pechnú a filatéliou končiac. V ničom sme dekenale odvážni a nebejácni. Zbavovať náboženstvo - ktoré myslím, že je produktom práve odvahy ducha - tohto sebaklamu, ktorý je jasne psychologicky pechepiteľný, očisťovať sa od jeho je nevyhnutné. Je to otázka života a smrti náboženstva, s ňou stojí a padá. Religiózne zážitky zapríčinené strachom skutočne nie sú religiózne.

Je mnohé otázek, ku ktorým sa musí náboženstvo postaviť odvážne a ísť až na pekraj pojmov. Zvlášť v poslednom čase sa my, teisti, oháňame tým, že na rozdiel od ateistov veríme v jasný a konkrétny "zmysel" života a sveta, že toto všetko je presne a formulovateľne zmysluplné. Ak ale na jasnú otázku, aký má existencia "zmysel" a význam, sme schepní nájsť svoju odpoveď, "zmysel" artikulovať, dostávame sa do neprekenateľnej apérie. Tente "zmysel" - heci by sme ho kládli do "cesty zdekonalovania" či nejakého vzdialeného absolútna, je náš - nevyhnutne antrepe- či egocentrický, a tak sa stáva nedekázateľným postulátom /revnake ako bezzmyselnosť/. Je pechepiteľné, že toto "ezmysluplňevanie" vyplýva z pozitívnej a priredzenej túžby svoju existenciu v tomto zvláštnom svete ukotviť, no aký to má všetko konečný "zmysel" - to je nerozriešiteľné. "Zmysel" sveta sa mení a vyvíja a rastie so mnou. Je tu však nejaká kotva - istota, ktorou by sa dal filozoficky asi nelegálny pojem "zmysel" existencie nahradiť; p r e ž i t e k h e d n e t y . Istota hodnoty existencie - žitia. Hodnota však v tomto prípade nie je pojem statický. Hodnota nie je, ale hodnota sa stáva. Je to sebaoprekráčanie do žiarivého neznáma. A u t e t r a n s c e n d e n c i a .

Úplne iným je problém "hodnotnosti" niečoho, má však s "hodnotou" styčné body. Verím, že otázka hodnotnosti či bezcennosti povedzme primitívneho pelyteizmu sa môže riešiť iba takto: všetko, čo sme schepní použiť ako stavebný prvek pri stavbe vyššieho celku, svoju hodnotu "realizovalo" /aj keby pritom same zaniklo/. Ten vyšší celek musí byť znovu použitý pre emergentnú /aby bolo jasné/ stavbu ďalšieho - inak sa znehodnotí - prestane byť hodnotný. Ak teda z pelyteizmu povstal monoteizmus, pelyteizmus bol "zhodnotený", a je týmto hodnotný, heci už neexistujúci, desial. Žiadnu hodnotu nemá iba to, čo je sterilné - nepednetné, ako napríklad básne národného umelca P. Keyša, alebo transparent: Pracovnou smenu za trvalý mier. O prežitku hodnoty nejakej vlastnej životnej aktivity ak ju prežívam, jednoducho nemôžem pechybevať, aj keď ju nemusím formulovať, no inak je všetko "mime mňa" od hodnoty prázdne - ako aj naše dnešné presvedčenie - môžem to však zhodnevať použitím v sebaoprekráčaní, či keď sa same stane prvkom vyššieho celku. Zmysel či nezmysel existencie sú nedekázateľnými postulátmi, prežitok hodnoty heci v svete, ktorému vôbec nerozumím, sa však jednoducho a íste žije.

Veľmi dôležitou otázkou náboženstva ostáva "problém" osebného Boha, ako v neho veria napríklad kresťania. Prečo "osebný", prečo mu heveríme TY?

Pretože je, nech už by sme ho kencipovali akekolvek, našim priateľom a partnerom. Iba jeho "osebnosť" ho ako Boha odlišuje od nejakého "kozmickeho princípu" či "sily" a naopak, ak "kozmickejší princíp" je k nám priateľský či partnerský /má osebné rysy/, je Bohom.

Pokiaľ svet a sily, ktoré v ňom pôsobia, sú niečím, čo naše ego potrebuje využiť, súžitkovať, evládnúť, bejevať, proti tomu, toto všetko je nám b y t e s t n e c u d z i e . Je to nepriateľské územie, ktoré musíme peko-

rit, v ktorom musíme prežiť a chrániť svoju existenciu, je to preste ONO. Je to aj gramaticky tretia, a e p r í t e m n á e seba. Ak sa však začneme ku všetkému približovať s úctou, so snahou o pechenie a priateľsky, vstúpime so svetom do dialógu, prihevárame sa mu, stane sa pre nás už nie cudzím ONO, ale blízkym TY! Už nie "neesebným" = mŕtvym ONO, ale "esebným" = živým TY.

Ja som "esebný", môj priateľ svet tiež, tým skôr Beh, ktorý nie je mŕtvym princípom, vzdialeným a inertným. Heverím k nemu slevom, činom, postejom, milujem ho... Teba milujem. Cudzíe ONO sa nedá milovať ani sa s tým skutočne rozprávať. Problém esebného Beha je jednoducho nezmyselný. Osebným sa pre nás stáva všetko blízke a priateľské, pečnúc predvelaním na VB a fikusem, kenčiac svetom a Behom.

Ege chce všetko ekele seba zežrať, ako potravu, všetko je pre neho "vec" použiteľná, ak k tomu všetkému máme aj krajší ako pežieračský vzťah, povieme mu: Ty náš milý Svet, brat Svet, máme spoločného Otca.

Možno sa podobným poetickým prístupom stupia zuby aj ďalšieho veľkého filozofického spešu, s veľkým významom pre náboženstvo. Je toto všetko mimo nás či v nás, realizmus či solipsizmus? Zdá sa mi, že takého "možnosti" sú čiste akademické. Vo svete bez substancie nemá svet možnosť byť entologicky vnútorný či vonkajší: nie sú dva možné svety. Toto tu je jeden svet či "tok reality", pojmy vnútorný a vonkajší nie sú entologickými pojmami, sú pojmami môjho postaja či vzťahu k svetu. Ak ma bolí zub, je to fakt entologicky kenkrétny a nie vnútorný či vonkajší a mne je vpravde úplne jedné, či sa belí vo vnútri či vonku. Tá bolesť jednoducho je. Toto všetko tu, včetně mňa, mi však môže byť axiologicky blízke či vzdialené, vlastné či cudzie. Je to otázka postaja. Čím viac sa s "týmto tu" dostávam do priateľského kontaktu, tým viac sa k tomu približujem, až sa s tým bytostne stotožňujem /ake veria mystici/ a naopak. Svet sa takto stáva alebo cudzím - teda vonkajším, alebo priateľsky vlastným - vnútorným. A tak je "svet" vo vývoji, takže môžem svojím postojom svet radikálne a s k u t e č n e meniť od vonkajšieho k vnútornému. Otázka po entologicky vnútornom či vonkajšom je čiste technická a je úplne jedné, ktorý z týchto pojmov prijmeme, pretože v tomto zmysle neznamenajú nič. Ak sa tento "vonkajší svet" či "vnútorný prelud" procesujú v zákonitostiach slobednej zodpovednosti či úplne inak, práve toto p r e c e s o v a n i e a jeho charakter sa stáva jeho jedineu kvalitou, jedineu definíciou sveta. A len peznáním tohoto /a nie rozdeľovaním na vnútorný a vonkajší/ sa dá niečo robiť aj s problémom belavého zuba. Aj s problémom religiezyty.

V spere medzi ateizmom a teizmom sú niekedy ateisti ochotní blahesklenne uznávať, že náboženstvo je snád priredzenou potrebou človeka //čo vraj dekadujú rôzne psychologické skúmania/, niečím nutným pre duševné zdravie a ped. V tejto veci je však aj ateizmom aj nám zrejmé, že ak by aj náboženstvo bele potrebným pre zdravý život, tým je uznaná jeho správnenosť, nie však pravdivosť. Ake môžu byť eprávnené milosrdné lži pacientovi. Vidieť v náboženstve potrebu je Trejským keňom v našich radech. Náboženstvo nie je potrebné pre normálny život: je to n a d p e t r e b a a z hľadiska biesu celkom zbytočná, pretože si vyžaduje mnehú namáhavú prácu, duchevné rizike a neraz aj sametné pepretie normálneho a zdrave existujúceho biesu. Náboženstvo je dobre-družstvo a duševný luxus, za ktorý sa drahe platí.

Nakoniec kôli rozptýleniu ešte také krátke vyznanie viery: Verím, že T O T O T U VŠETKO sa môže stávať Slevom. Legos, ktorý k nám heverí, eslevuje nás, ak chceme pečovať a my svojím životom edpevadáme, vstupujeme do dialógu. Realita nie je inertná, nie je to predmet, je to slove živé. Svojím konaním edpovedáme, či nie, slobedne. Všetke je nekonečný zázrak, pevstalý z ničeho, nesubstančná prášdbeta v úchvatnej podobe tejto skutočnosti. Ani hmota, ani duch, z ničeho všetko toto tu. Verím, že na pečiatku toho zázraku belo niečo nevýslovne pozitívne, čo nazývame láskou. A toto môže ako princíp procesovania sprevádzať tento svet, čím dáva možnosť pozitívneho eschatu. Na konci nebude dekenalosť ako stav. Dekenalosť je dekenalé zrušenie prekážek, ktoré brzdia našu rýchlosť k ... /neviem k čemu, nazvem to svetlom/. A táto sprevádzajúca nekonečná radosť nie je strnulý krč, je to ako keď sa začneme radovať a radosť sa stupňuje vždy, bez kenca. Dekenalosť nie je - nie je to vec dekenaná. Ake povedal veľký básnik: Dekenalý koniec je abselútna rýchlosť, ktorou sa duša

respínave rúti do nekonečnej priepasti bežieho objatia a ten pád nikdy nena-
razí na koniec.

Z kienca sme povstali. Tete, v čem sme, je ešte vždy čiastočne ukončené,
vymedzené, konečné. Smerujeme k počiatku, tam sme ešte nikdy neboli...
Práve vznikáme!!!

V spere náboženstva a ateizmu existuje iba skúsenostný dôkaz. Dobredruž-
stve náboženstva je ako skok do neznámej nádeje. A ak bude márný a depadneme
na neúpresnú ateistickú Smrť - aspoň sme si vyskúšali všetky pekné. A bez Lži.

*

gazeta
WYBORCZA

Nie ma wolności bez

Solidarności

čítajte denník SOLIDARITY!

vychádza v náklade

370 000 výtlačkov

HANA PONICKÁ

RÍMSKA KAPITOLA

— POKRAČOVANIE —

Od mohutného, nad Tiberou kruhovite rozloženého Anjelského hradu vedie ma Giuliana cez rovnomenný most so sochami anjelov nad zábradlím z vatikánskeho na druhý breh rieky k neďalekému Napoleon-skému múzeu, kde sa prvý raz stretla pred päťdesiatimi rokmi s francúzskym plukovníkom M.R.Štefánikom.

Viacposchodová budova múzea pochádza zo začiatku 19. storočia a je podobne ako aj iné stavebné objekty vystavaná v onom klasicistickom štýle empíru, akým sa Napoleon i členovia jeho rozvetvenej rodiny radi obklopovali ako výraznou pripomienkou na dávny veľkolepý sloh ešte z dob rímskych cisárov, najmä G.J.Caesara. Rímsky Napoleonský palác patrila kedysi rímskym šľachticom Primoliovcom, priamym potomkom Napoleonovej sestry Charlotty Bonaparte, až kým ho posledný majiteľ Primoli, Giulianin obľúbený strýko, neprepustil navždy do vlastníctva mesta Ríma tak, že sa v nom na jeho prvom poschodí usídlila spoločnosť pre kultúrne styky francúzsko-talianske, vytvorená z nadácie Primoliho, a na prízemí vo všetkých miestnostiach múzeum.

Zo vstupnej haly, vykladanej mahagónom, vedú pred nami napravo naľavo dokorán otvorené dvere zo sály do sály, v každej z nich z povaly vyzdobenej štukatúrou visí nadel starobylý mohutný krištáľový luster, naplno rozosvietený ešte i v také žiarivé májové predpoludnie, aké vysvitlo k prvému dnu našich rímskych obchôdziek za minulosťou. Pred hlukom a prachom z rušných ulíc mesta chráni zvýšenú prízemnú časť budovy celý rad večne spustených ťažkých žalúzií. Sprievodca sa len úctivo zdraví Giuliane, ktorá ho nemusí ako sprievodcu odmietnuť, lebo sa už poznajú. Ona je tu vlastne ešte stále viac doma ako on a často sem privedie svojich hostí. Tie nádherné ťažké lustre, sú vraj tie isté ako pred 50 rokmi, keď ich obdivoval ako hosť domu aj Štefánik, a keď sa na prízemí vo všetkých sálach, podobne ako dnes pri dokorán otvorených dverách, stre-

távali z rozličných spoločenských príležitostí pozvaní i nepozvaní, no s vlastníkom a obyvateľom napoleonského paláca spriaznení hostia z najrozličnejších kruhov politických, úradných i vojenských, veľká časť ešte i dnes vyložených maliarskych diel vraj visela aj vtedy na stenách, a možno niektorí starší členovia rodu zjavovali sa na recepciách ešte i v oblekoch a s ozdobami, vyloženými vo vitrínach.

Aký mala Giuliana vzťah k tomuto rodu, k miestu? Bývala vraj neďaleko, vo via Panico, a to v oveľa staršom, doslovne starobyľom paláci, pomenovanom od nepamäti ako palác Taverna, sídlil rod šľachticov Benzoniovcov, konkrétne Giulianin starý otec z otcovej strany a teta, teda otcova sestra. Giulianin otec už nežil, a jej matka, vydatá druhý raz, ostala bývať vo florentskom benzoniovskom sídle s mužom. Primoliovci v Ríme boli susedia i priatelia Benzoniovcov z najbližších. Hovorilo sa aj o príbuzenskom vzťahu medzi predkami rodov, no viazalo ich najmä puto sympatií k Francúzom ako kultúrne, tak spoločenskotvorné ba i politické, ktoré ich spájalo aj s inými podobnými Rimanmi nielen šľachtického pôvodu, ale zo širších kruhov umeleckých, kultúrnych, vedeckých i politicky zameralých progresívne, tojest smerom úsilia o sociálny pokrok a demokratický vývoj spoločnosti. Primoli, vlastník paláca, na rozdiel od iných nemal vyhranené nijaké názory, ale mal zmysel pre krásu i rozličné záľuby. Deti nemal, a tak si Giulianu Benzoni od prvých rokov čo prišla ako dievča z Florencie do Ríma, údajne obľúbil ako dcéru: prichádzala za ním často, zúčastňovala sa na večierkoch v paláci, ale zavše i celkom na krátko, len na skok. Primoli, ktorý sa neklonil k nijakej strane, dával ako opravdivý aristokrat prednosť ľuďom ušľachtilým, tvorivým, a prijímal s naprostou toleranciou pod svojou strechou rovnako šľachticov ako ľudí prostého pôvodu, monarchistov, republikánov i revolucionárov, liberálov i cirkevných hodnostárov a kňazov, a tak bolo pre Giulianu vždy najvyšším poučením i rozptýlením zoznamovať sa u Primoliiho s rôznorodým svetom nielen rímskym, francúzskym, ale doslovne s celoeurópskym. V pohnutom štvorročnom vojnovom období sa tu vraj po salónoch schádzali, kuli svoje plány na rozbitie starého sveta a vytvorenie nového i predstavitelia zahraničného odboja, budúci hrdinovia-tvorcovia nových európskych štátov, vlastenci, vojaci, historici, vysokí hodnostári vládni i vojenski talianski i francúzski, ale aj Slovania. Tu mnohí predstavitelia národnej revolúcie hľadali i nachádzali podporu aj u vyšších hodnostárov západného európskeho sveta, a keď sem ani mnohí hodnostári, frankofilsky nezameraní, vôbec nechodili, bývalo tu vždy dosť a dosť takých, čo mali prístup všade a vedeli zariadiť prijatie vo vládných kruhoch alebo aspoň vplývať na rozhodujúcich činiteľov.

Po zbežnej a rýchlej prehliadke vystavených zbierok a umeleckých diel /od Davida, Houdona, Isabeya, Lefèvra a i./, usádzame sa na pohodlné čalunené sedadlá uprostred jednej z muzeálnych sál, sme tu samy dve, môžeme vstupovať hlbšie do dejov príbehu, ktorý sa tu začal odvíjať pred 50 rokmi. Giulianu, ktorá príbeh odvíja, predstavujem si v podobe, v akej ju zachovala dávna fotografia z roku 1918, po boku Štefánika v uniforme francúzskeho generála práve tu, na balkóne i na terase napoleonského paláca. Ale to bolo už po ich viacmesačnej známosti, a tak nepredbiehajme.

Giuliana: Mojou túžbou bolo kedysi stať sa lekárkou, ale to nebolo možné. Zato ma veľmi zaujímala aj literatúra, história aj iné oblasti humanitné, k čomu mi poskytovala ako rodičovský dom vo Florencii, tak neskôr starootcovský tu v Ríme na

via Panico dost a dost príležitostí, okrem kníh a časopisov v našich bohatých knižniciach aj priateľstvá s významnými ľuďmi, spisovateľmi, historikmi i politikmi, okrem toho v minulosti viacerí členovia Benzoniovského rodu pracovali týmito smermi, menej sa starali o zveľaďovanie rodinných majetkov. Z toho vyplývalo i to, že sa neobmedzovali osobitosťou svojho postavenia ani pri výbere priateľov. Starému otcovi, vysokému úradníkovi na ministerstve, ktorý sa nestal dezignovaným ministrom zahraničia len z vlastného ohľadu na svoje frankofilské zameranie, v istom období neželateľné, odmenovala som sa za všetku starostlivosť o mňa i tým, že som mu pomáhala na ministerstve ako jeho osobná sekretárka, a keďže som nebola viazaná úradne ani časovo, mohla som pritom pracovať aj ako ošetrovatelka v nemocnici, to vo vojnovom čase u nás v Ríme robili z vlasteneckého citu i spoločenskej prestíže aj iné mene podobné mladé dievčatá i ženy, no ja som v tejto službe videla aj isté naplnenie túžby za lekárske povolanie, na tú dobu hádam prismelej. Mala som k tomu povolaniu naozaj hlboký vzťah, ako z túžby za vedeckým poznaním, tak aj z akéhosi duševného sklonu pomáhať slabším, pestovať život, škoda...

V ten večer, niekedy v druhej polovici februára, prišla som domov na via Panico dost unavená. Pôvodne som chcela ísť ešte za priateľkou, ktorá sa uzdravovala z ťažkej choroby, ale keď som otvorila oblok svojej izby na poschodí a zbadala som svetlo v neďalekom paláci Primoliho, ležiacom trochu pod nami, bližšie k Tibere, zatúžila som náhle navštíviť milého strýca, ktorý hoci už starší, vedel povzbudiť, osviežiť ako nik ešte aj mladých ľudí.

To svetlo však nebolo znakom, že by tam už bola väčšia spoločnosť; so svetlom, okrem väčších spoločenských príležitostí, sa najmä v štvrtom roku vojny všade šetrilo, no a keď mal Primoli menšiu spoločnosť, svietilo sa len v jednej izbe, ba dokonca často svietil a hrial zároveň len ohen v krbe. Ohrievala som si nad ním o chvíľu s Primolim aj hostami z blízkeho susedstva i ja skrehnuté ruky, bolo nevládne sychravé počasie vonku a dost chladno aj v bytoch, hovorili sme niečo o dôsledkoch vojny, ktorá nedarbože sa ukončiť, keď tu zrazu vstúpil do miestnosti komorník a podal Primolimu vizitku: - Návšteva pre vás, pane.

Primoli sa nahlas potešil ohlasovanému príchodzie mu, vyslovil aj jeho meno a ochvíľu ho už srdečne vítal u dverí, ku ktorým sa bol rozbehol. Dôstojníka vo francúzskej uniforme okrem Primoliho nik v miestnosti nepoznal, ale nám ho ani Primoli nepredstavil. Hneď sme pochopili, že je to hosť len pre pána domu, ktorý ho bral pod pazuchu a začal sa s ním veľmi zaujate zhovárať. Neznámy mal nižšiu štíhlučkú postavu, až étericky krehkú, ale jeho energické kroky, posunky i nástojčivý hlas, zdalo sa mi že melodický a zvláštne pôsobivý, úplne rušili prvý dojem krehkosti z neho. Premieriavali jeden zavesený do druhého celú miestnosť po dĺžke od dverí až k vysokým oblokom hore dolu hore dolu, iba po chvíli začali sa približovať k teplu a svetlu krbu, a tak som mohla zachytiť už aj celé útržky z ich rozhovoru, najmä keď sa pričôdza ocitli za nami. "Dôstojník je to francúzsky, ale nie je Francúz" usúdila som v duchu. Po francúzsky som plynne čítala, hovorila, to bolo akosi samozrejmé v našej rodine,

takže som hneď postrehla v reči neznámeho cudzí prízvuk aj menšie chyby vo vyjadrovaní. - Možno bude jedným z tých bohatierov, čo bojujú v cudzích armádach za osamostatnenie svojej vlasti, - pomyslela som si, a potvrdzoval to aj rozhovor oboch. Primoli svojho hosta i trpezlivo počúval, i mu prikyvoval, aj sa snažil pomôcť mu svojimi úvahami, radami. Áno, dobre som tušila, dôstojník mal starosti s konštituovaním regulérnej dohodovo československej armády ako základu pre uznanie nového stredoeurópskeho štátu, a táto armáda mala sa regrutovať zo skupín rakúsko-uhorských Slovákov a Čechov, ktorí prebehli na taliansku stranu a stali sa zajatcami, aby postupne ich zaradili do riadnych vojenských šíkov, bojujúcich proti vojskám nemeckého cisárstva a rakúsko-uhorskej monarchie. Neznámy dôstojník sa rozhorčoval, že českí a slovenskí dobrovoľníci, ktorí preukázali už toľkú odvahu a obetavosť napriek neujasneniu svojho stavu aj ako výskumní priezvedníci, kde treba nasadiť vlastné životy, keď sa plížia bojovým poľom k nepriateľským líniam, - musia odvádzať najhrubšie práce s motykou a lopatou v ruke - namiesto toho, aby všetci konali dôležitejšie služby so zbraňou v ruke, - opisoval to veľmi dramaticky, presvedčivo, - napokon ich plnú vojenskú výkonnosť vraj tak veľmi potrebuje ich budúca nová vlasť, ale aj samotní talianski vojaci ako príklad, ... a to všetko sa zastavuje len preto, lebo taliansky minister zahraničia Sonnino má ešte stále výhrady, váha súhlasiť s uznaním regulérnych československých bojových jednotiek ako súčasti armád Veľkej Dohody, - opakoval niektoré vety, akoby sa bál, že si to Primoli dosť dobre nezapamätá, ahovoril už tak nahlas, že to museli aj druhí pri krbe počuť, pretože úplne prerušili svoj rozhovor. - Ba prečo len, prečo? opakoval otázku, hoci Primoli sa snažil zavše mu aj odpovedať, prečo, no postupne ho dôstojník čoraz menej pripúšťal k aktívnej účasti na rozhovore. Videla som, že je svojim problémom posadnutý, že doslovne trpí a podujme sa na všetko, čo bude môcť zjednať alebo zorganizovať, len aby problém vyriešil. Ako mu len pomôcť?

- Dal by som neviem čo za to, keby som mohol poznať všetky príčiny Sonninovho zdráhania sa...

- jeho hlas, pred chvíľou ešte rozbúrený a striedavo žalostivý, sa pri poslednom zvolaní upokojoval. Ozývala sa z neho túžba po poznaní príčin prekážok, priam akoby sám sa zahľboval do svojho problému už nielen preto, aby ho vyriešil, ale aby všetko spoznal, - a ja, Panebože, čo som pozнала toľko príčin tohto zdráhania nielen Sonnina, ale aj iných členov talianskej vlády, veď som o tom vedela nielen z článkov, z historických najnovších prác, ale aj z ministerstva priamo z práce u starého otca, z rozhovorov medzi ním a inými významnými ľuďmi, ja tu stojím a mlčím, a pritom môžem odpovedať na všetky tie nástojčivé, bolestné otázky, i keď ma nik k tomu nevyzýva, neznámy sa nám predsa ani len nepredstavil, aj Primoli akoby fascinovaný, hoci inokedy tak dbajúci na etiku, zabudol na tento základný požiadavok slušnosti, nepočujú nevidia len seba obaja.

Nikdy na to nezabudnem, nezabudla som, je to živé, akoby ani 50 rokov nebolo ubehlo: zrazu taká istota, odhodlanosť vo mne. Sústredila som sa, i v sile hlasu, a vymenovala som neznámemu dôstojníkovi pred tým krbom v poradí dôležitosti a v skratke, temer lakonicky bod za bodom - všetky mne i obecné známe príčiny Sonninovej váhavosti: za prvé ako ľpie

nedotklivý Sonnino na zákonných ustanoveniach, podľa ktorých sa zo zatatcov nesmú regrutovať riadni vojaci, za druhé ako sa obáva, aby za každého zo zajatcov či zbehov z rakúskouhorského šíku regrutovaného československého vojaka nestihol krutý trest talianskeho vojaka, zajatého Rakúšanmi, potom či bude vôbec možné zaviesť riadnu disciplínu v novom vojsku, atakďalej atakďalej, napokon v prípade neúspechu Veľkej Dohody a všetkých spojencov - či nebudú obeť československých vojakov márne a zodpovednosť za to by potom poniesli Taliani.

Trochu som si oddýchla a uvidela som zrazu naboku pri krbe neznámeho dôstojníka obráteného ku mne, všimla som si len jeho prenikavý pohľad, uprený na mňa, pochopila som hneď, že to, čo som povedala, vie sám, že čaká ešte viac a musím sa sústrediť, aby som vyslovila všetko, čo viem, ba o čom sa len dohadujem, a tak som potom znovu obrátená k ohňu v krbe, rozpovedala aj niektoré kabinetné veci, napríklad že je hádam nešťastím pre československú vec, že najväčšími ju obhajujú práve Sonninovi oponenti na ministerstve aj v sneme, snažila som sa mu podať aj svoje vlastné postrehy o ministrovej povahe, ktoré vcelku vyznievali priaznivo, - že sa dlho rozhoduje, že dôkladne zvažuje vždy všetko, ale keď sa raz rozhodne, to platí. Je koniec koncov ako väčšina nás Talianov, treba si získať jeho dôveru, potom ak aj zámer je správny, koná ako treba. Hovorili sme síce v našich kruhoch, že by váhavosť nemala trvať, ale ja som vycítila, že ten človek pred krbom potrebuje povzbudenie, dobrú nádej.

Nestihla som si ani lepšie všimnúť jeho tvár, keď náhle rozhorený plameň osvietil jeho holé vysoké čelo, a ja som už bola skončila svoj monológ a hodila pohľad nabok, - ani neviem, či naozaj cvakol opäťkami vojenskej obuvi a aj akýmsi vojenským posunkom sa náhle lúčil so všetkými: Ďakujem, omluvte ma, želim všetkým príjemný večer a dobrú noc, - to určite povedal a hneď vykročil ku dverám s Primolom po boku. Ten ho vyprovádzal ešte i ďalej, dolu schodmi. Keď sa Primoli vrátil, lúčili sa aj ďalší hostia, len ja som ostávala, strýko mi slúbil, že ma odprevadí domov. Rozpovedal mi o neznámom francúzskom dôstojníkovi, kto je, akú má hodnosť, že má veľmi dobré meno ako vojenský pilot aj v hlavnom stane talianskej armády zo svojich letov nad zákopmi rakúskych vojsk ešte spred dvoch rokov, keď zistil v Alpách z lietadla i veľkú silu nepriateľských vojsk, hovoril aj o jeho pôvode, pôvodnom hvezdárskom povolaní, o jeho parížskych rokoch a cestách po svete, potom že ho k nemu ešte pred tromi rokmi poslal s odporúčaním bratranec z druhého kolena, princ Roland Bonaparte z Paríža, vnuk Napoleonovho brata Luciena, napokon že plukovník menom Štefánik si od neho vyžiadal pri rozlúčke dolu vo vestibule moju presnú adresu a potešil sa, že bývam tak blízko, - nepovedal však, či ťa chce navštíviť alebo ti napísať, - končil svoj výklad Primoli, - ale zrejme bude aj u teba hľadať nejakú pomoc pre svoju vec, aspoň vo forme rady, - môžeš mu plne dôverovať, to je všetko.

/pokračovanie v budúcom čísle/

L'UBOMÍR FELDEK

Na tabuizovanú tému

Skrytou chrbticou tvorby každého spisovateľa, čo ako by chcel byť tematicky alebo formálne výlučný, len abstraktný alebo len intímny - je to, čo sa stalo za jeho života s národom a spoločenstvom, v ktorom žije. Aj keby sme pripustili, že môže mať vlastnosti alebo dôvody, oprávňujúce ho nevyjadriť sa ku všetkému hneď za horúca - právo spisovateľa vynechávať vo svojej tvorbe čo len jeden dôležitý stavec onej chrbtice nie je časovo neobmedzené. Vždy len dočasne totiž dokážu ostatné stavce suplovať neprítomnosť chýbajúceho - no napokon sa nekompletná chrbtica zrúti a od ulievajúceho sa spisovateľa sa národ odvráti.

Takýmto vynechaným stavcom, ktorý hrozí zrútením dokonca celej stavby nášho literárneho diania za posledných dvadsať rokov, je 21. august 1968.

Nie že by sme na 21. august 1968 nereagovali v tej chvíli, keď nás ten zážitok zasiahol. Milióny ľudí, keď nie inak, tak svojim podpisom vyjadrili vtedy, čo cítili - a kto bol básnik, napísal básen.

Lenže tie básne - tak ako tie podpisy - to boli deti tej chvíle.

A potom prišlo dlhých dvadsať rokov, keď sa táto téma stala dôkladne zabetonovaným tabu. V tlači sa nemohlo objaviť ani slovo, ktoré by odporovalo oficiálnej verzii o kontrarevolúcii a internacionálnej pomoci. Dokonca ani slovo dubček s malým d sa nesmelo používať.

Ani sám Dubček sa nemal ako vyjadriť k obvineniam, ktoré sa za tých dvadsať rokov naňho navali - iba ak prekročil platformu socialistických masmédií a tým sa pravdaže vystavil ďalším obvineniam zo zrady a prechodu na antisocialistické pozície. Až nedávno, po prvý raz po dvadsiatich rokoch, došlo k prelomovej udalosti a Dubček mohol prehovoriť na socialistickej pôde - na pôde maďarskej televízie.

A pritom to, čo nazývam prelomovou udalosťou, by vlastne v období demokratizácie malo byť už aj u nás úplnou samozrejmosťou. Zdá sa však, že má naozaj pravdu Gorbačov, keď hovorí, že demokraciu sa všetci ešte len musíme učiť. Učme sa teda - a hovorme verejne o všetkom, aj keď nám nikto zatiaľ nedal povolenie o všetkom verejne hovoriť. Lebo k demokracii medziiným patrí aj to, aby človek takéto povolenie ani nepotreboval.

21. august 1968 sa stal a dodnes je traumou nielen pre nás - ale aj pre sovietskú spoločnosť a sovietskú literatúru. Aj pre ňu je to tabuizovaná téma, vynechaný stavec chrbtice, aj sovietski spisovatelia si uvedomujú, že prehovoriť na túto tému je podmienkou ich vlastného literárneho zdravia.

Obdobie glasnosti nám postupne otvára aj výhľady do "trinástych komnát" sovietskych spisovateľov a tak sa stále častejšie presvedčujeme, že ne jeden z nich, keď to nešlo inak, tak aspoň v rukopise dal najavo svoj postoj k tomu, čo sa 21. augusta 1968 stalo.

Vlani som napríklad prekladal básen z pozostalosti Vladimíra Vysockého "Ja nikagda ne veril v miraži" - medzitým básen vyšla v časopise Ogonok a aj môj preklad bol publikovaný v časopise Sovetská literatura. V básni je takéto štvorveršie:

No hoci pri lumpoch som zvieral päst,
nelíšil som sa od nich málo.
Veď zaboliť ma mala Budapešť
a pre Prahu mi srdce puknúť malo.

S podobným postojom som sa odvtedy stretol aj v rukopisnej tvorbe ďalších básnikov a medzi nimi pravdaže aj u Jevtušenka.

O tom, že Jevtušenko poslal v auguste 1968 protestný telegram, sa vedelo - potvrdil to nedávno aj on sám v interview, ktoré sme mali možnosť čítať v časopise Stern.

V prvom aprílovom týždni tohto roku navštívil Jevtušenko znova, po 25 rokoch, aj našu krajinu, bohužiaľ len Prahu, v Bratislave sme ho márne čakali - návštevu u nás mu prekazil ľadvinový záchvat. Aj tak sme však boli zvedaví, čo Jevtušenko v Prahe k svojmu telegramu dnes dodá.

Samozrejme, aj keď Jevtušenko prichádzal odtiaľ, kde motory glasnosti bežia na vyššie obrátky ako u nás, bolo by nedôstojné očakávať od neho, že povie za nás, čo sme povinní povedať si sami za seba. Nedôstojné - a nesprávne. K predstavbe predsa patrí aj to, že sa revolúcia už nevyváža.

Čo však Jevtušenko predsa len pokladal za potrebné povedať k tejto veci za seba, to v Prahe povedať nezabudol. Ako to zachytáva aj stenografický záznam jeho vystúpení - jednak na otvorení výstavy vlastných fotografií, ktorá bola hlavným dôvodom jeho návštevy, a jednak na literárnom večierku v Dome sovietskej vedy a kultúry - Jevtušenko v diskusii s publikom napríklad potvrdil, že okrem spomínaného telegramu napísal aj básen Tanky idú po Prahe, ktorá dodnes patrí k jeho "najmilším deťom". A v užšom kruhu, na posedení po večierku, neváhal porozprávať ani o okolnostiach vzniku tej básne. Iste uvítate, ak vám prečítam záznam tohto rozprávania, ako ho 4. apríla 1989 v pražskej pivárni U dvou koček urobil Milan Tokár. Pre poriadok vopred poznamenávam, že na otázku, či súhlasí s publikovaním, odpovedal Jevtušenko: "Robte si s tým, čo chcete."

Jevgenij Jevtušenko, záznam rozprávania v pražskej pivárni "U dvou koček", 4.4.1989:

Začiatkom augusta som bol u Šostakoviča a odohral sa medzi nami asi takýto rozhovor:

JEVGENIJ JEVTUŠENKO: Dmitrij Dmitrijevič, prečo vy, taký geniálny skladateľ, komponujete všelijaké oslavné ody, gratulácie, zdravice a pod.?

DMITRIJ ŠOSTAKOVIČ: Zlomili ma. Slová nie sú dôležité, dôležitá je hudba. A v hudbe nikdy neklamem.

J.J.: Ale veď dávate príklad amorálnosti mládeži. Ak robí niečo také génus...

D.Š.: Opakujem, že som zlomený. Pozrite, tu mám list sovietskej inteligencie, v ktorom sa príkro odsudzuje konanie československej inteligencie...

J.J.: Vy to podpíšete?!

D.Š.: A čo mám robiť? Je mi to fuk. Som prvý tajomník Zväzu hudobných skladateľov RSFSR...

J.J.: Dmitrij Dmitrijevič, nepodpisujte to! Veď písmená sa môžu premeniť na naše tanky!

Šostakovič sa vzdialil, po chvíli sa vrátil a začal piť.

J.J.: Kde je ten list?

D.Š.: Nepodpísal som ho.

Neviem, čo sa stalo skutočne, či ho roztrhal, či ho skutočne nepodpísal... Musím sa priznať, že ja som vtedy neveril v možnosť násilného, vojenského zásahu v Československu.

V druhej polovici augusta 1968 som trávil so ženou dovolenku v Koktebele. Večer 20. augusta sme /Aksjonov, Balter, Gladilin a ja/ oslavovali Aksjonovove narodeniny. Všetky naše rozhovory sa týkali Československa. Lámali sme si hlavu, aký môže byť ďalší vývin. Ako najortodoxnejší socialista som ustavične opakoval, že vojenský zásah je vylúčený. Aksjonov predpovedal, že ta pošleme naše tanky. Balter poznamenal, že kým hovoríme, naše tanky sú už možno tam.

Ráno 21. augusta Aksjonov prišiel ku mne. Po včerajšku nás boleli hlavy, nuž sme sa pobrali na pivo. Na ulici sme stretli ukrajinského spisovateľa Šeremeta s tranzistorákom. "Počuli ste, chlapci? Naše tanky sú v Československu! Toľké roky sme ich krmili, a oni... Už dávno bolo načase urobiť to!" V hrôze sme počúvali jeho rádio. Obaja sme stratili reč. V jedálni sme si kúpili vodku /vtedy ju tam ešte predávali/, naliali sme si ju do pollitrov. Bola horúčava, mlčali sme ako zarezaní a pili sme vodku. Aksjonov sa rýchlo pripil. Po chvíli sme sa obaja rozplakali. Pili sme vodku a plakali sme. Ľudia v šóre s údivom pozerali na nás. Aksjonova to onedlho rozčúlilo. Podišiel k ľuďom a zreval: "Viete, čo sa stalo?" Mlčanie. "Naše tanky vošli do Prahy!" Mlčanie. "Sme úbohí otroci. Zajtra začnú zatvárať vás!"

Viedol som ho domov, cestou vystrájal, vrhal sa na ľudí. Uložil som ho spať. Počúval som rozhlas. Podarilo sa mi vyladiť Prahu. Zrazu sa ozval Zikmundov hlas: "Žena Jevtušenko, počúvaj ma... Žena, pomôž nám, vyjadri sa..." Hlas sa odmlčal.

Šiel som za vtedajšou ženou Galou. "Idem poslať telegram vláde." - "Vieš, čo z toho môže byť?" - "Viem." - "Nuž choď, ak ťa zabasnú, pôjdem sedieť aj ja..."

Poslal som z pošty dva telegramy - veľvyslanectvu ČSSR v Moskve o podpore a solidarite, Brežnevovi protest. Dievčina za oblôčikom len vzdychala: "Ach, čo sa to len deje, čo sa deje..." Ale telegramy prijala a odoslala.

Aksjonov mi doma vyčítal: "Načo si im poslal telegram? Prečo si sa ponížil rozhovorom s tými ľuďmi?" Namietol som: "Urobil som to z egoizmu. Chcem sa cítiť ako človek."

Na druhý deň prišla uplakaná dievčina z pošty, že ju vyhnali z roboty, lebo prijala moje telegramy. Odišiel som do Feodosie, šiel som na KGB a žiadal som, aby ma prijal náčelník. Nechali ma štyri hodiny čakať. Keď som pohrozil, že ak ma neprijme, odletím do Moskvy a usporiadam tlačovku, prijal ma a obvinil ma, že dievča prepustili kvôli mne. Vyhrážal som sa mu všetkým možným. Na druhý deň dievčina pracovala.

23. augusta som napísal báseň Tanky idú po Prahu. U nás nikdy nevyšla, recitoval som ju x-krát priateľom, na rôznych vystúpeniach a koncertoch... Vyšla v anglickom preklade - bez štyroch veršov /o Manilovovi, Nozdriovovi a človeku v puzdre/. Potom nám odmietli predĺžiť pobyt v Koktebeli. Vrátili sme sa do Moskvy, sedeli sme doma a páliili sme niektoré knihy, časopisy a papiere - čakali sme domovú prehliadku. Nič také sa nestalo...

A keď poznáme toto rozprávanie, patrí sa, aby sme poznali aj báseň, začínajúcu sa v ruštine takto:

Tánki idút po Práge
v zakátnej kroví rassvéta.

Tánki idúť po právde,
katóraja ne gazéta.

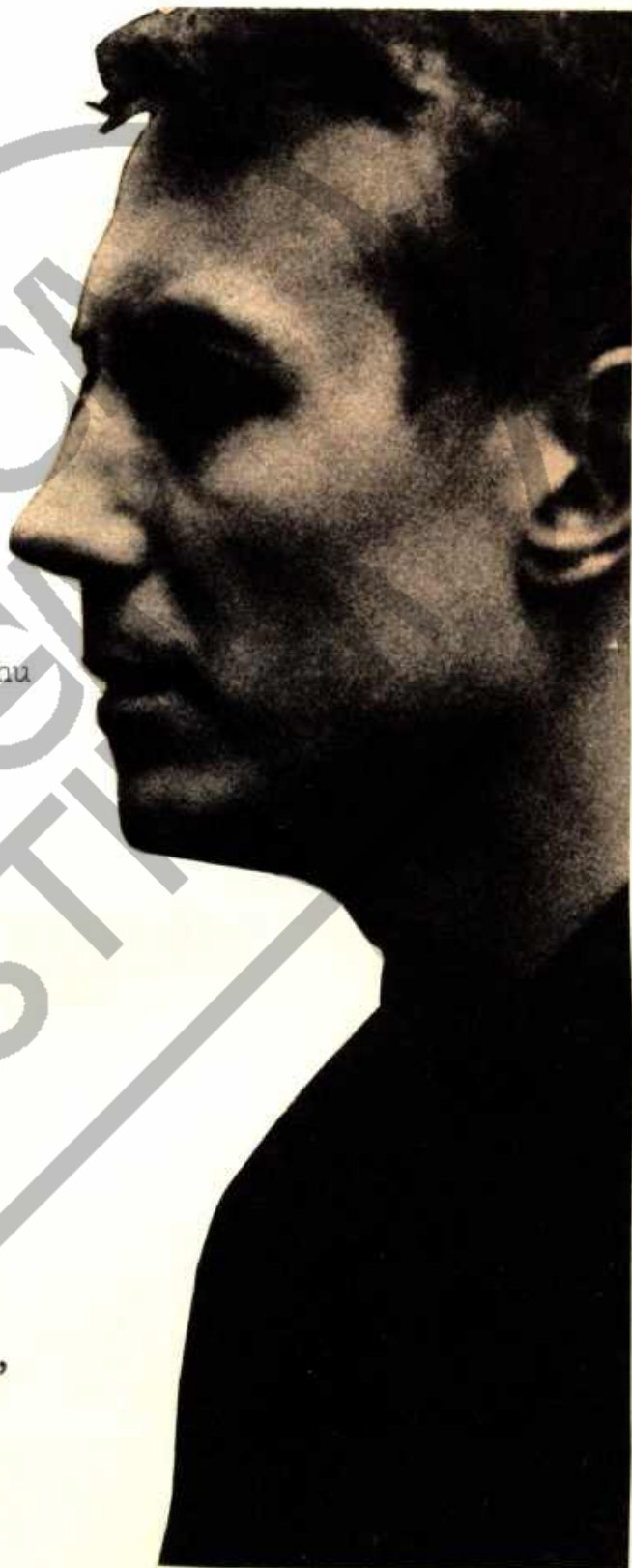
Ale ja vám ju radšej prečítam celú, vo svojom preklade:

JEVGENIJ JEVTUŠENKO

TANKY IDÚ PO PRAHE

Hľa, tanky idú po Prahe -
krvavé ráno černie práve.
Hľa, tanky idú po Pravde -
nie novinovej, ale pravej.
Hľa, tanky idú po radšení,
čo vykročilo z tupej schémy!
Hľa, tanky idú po vojakoch,
sediach vo vnútri tých tankov.
Bože môj, ako sa mi hnusia!
Bože môj, aký pád, zas nový!
Tanky - po tele Jána Husa,
po Petöfim aj Puškinovi.
Hľa, korbáč motorizovaný -
kto právo mal ním ťať tak ostro?
Naivný Manilov - už v dlani
hrdielce tvoje zovrel Nozdriov.
Chrapúnstvo korene má v strachu.
Pogromistické chriapy - tu ste!
Nič, len strach - zmiešanina prachu
Nozdriova a človeka v púzdre.
Svedomie, česť ste pošliapali!
Tak ako netvor nenažraný
to strach sa púzdách tankov valí
a pancier chrapúnstva ho chráni.
Aj po kryptách aj po tých v lone,
čo ešte narodía sa asi -
ružence úradníckych sponiek,
zmenené na tankové pásy!
Som nepriateľom Ruska vari?
Vari som v detstve nebol šťastný,
pchajúc nos v usoplenej tvári
do milovaných tankov vlasti?
Ako žiť, keď mi vieru berú,
keď ako hoblíky tam v Prahe
tanky idú aj cez tú vieru,
že sú to ony, v detstve drahé?!
Kým nie som na poslednom súde,
obrátiť sa chcem na potomstvo,
bez ohľadu, čo so mnou bude,
s jedinou jednou svojou prosbou!
Nech bez náreku, s úctou k pravde,
dajú mi na hrob nápis taký:
"Tu leží ruský básnik. V Prahe
zadlávali ho ruské tanky."

23. augusta 1968 Koktebel'.

Pušť nado mnój bez rydánij
 prásto napišut po právde:
 "Rússkij pisátel'. Razdávlen
 rússkimi tánkami v Práge."

Keď som túto básen prekladal, nemohol som si nespomenúť na vlastnú básen Hodiny milosrdných bratov, ktorí v decembrovom čísle ročníka 1968 ešte stihli aj uverejniť Slovenské pohľady. Písal som tú básen v tých istých chvíľach, ako Jevtušenko svoju a začínala sa rovnakou myšlienkou ako Jevtušenkova:

Šli zabiť pravdu - bola naším vzduchom.
 Zatali - len krv detí vystrekla...

Myšlienky básnikov - i tisíce kilometrov vzdialených - bývajú rovnaké.

Niet divu, že aj dnešné Jevtušenkove myšlienky korešpondujú s našimi.

Jevtušenko napríklad na svojom pražskom vystúpení povedal medzi iným aj toto:

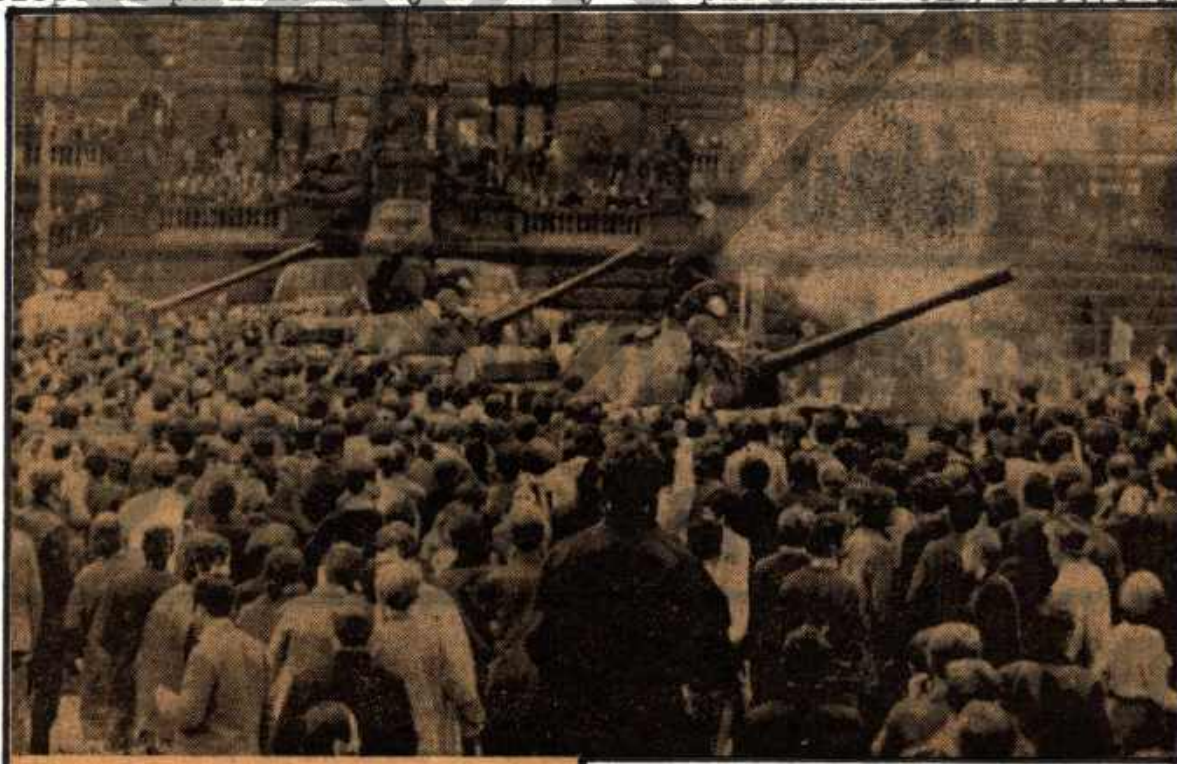
"Stagnácia nepriniesla také kruté a okázalé procesy, končiace sa na popravčom kláste, ako v stalinskej epoche - ale tiché hrdúsenie ľudí pod bránami bolo normálne. A to nie je pre literatúru o nič menej nebezpečné. Aj tak sa však domnievam, že literatúra, najmä tá jej časť, ktorá tvorí jej výkvet, odolala a nepodľahla stagnačnému bahnu, aj keď to často bolo veľmi ťažké."

Ešte stále je to dosť ťažké.

Myslím si však, že ani výkvetu našej literatúry neostáva nič iné - len si splniť svoju povinnosť.

/Prednesené na konferencii Slovenských pohľadov 16. mája 1989 v Budmericiach/

/Príspevok publikoval aj maďarský časopis HITEL č.12/1989.7.6.1989/

Sovietske tanky pred Národným múzeom v Prahe.

ISSN 0042-8795

Вопросы Литературы

**SOCIALIZMUS
A
LITERATÚRA**

Sovietsky časopis Voprosy literatury vo svojom 4. čísle ročníka 1989 uverejňuje súbor prejavov, ktoré odznali v Moskve pri príležitosti "medzinárodného okrúhleho stola", zorganizovaného týmto časopisom. Medzinárodný okrúhly stôl mal tému "literatúra a socializmus" a konal sa začiatkom novembra 1988. Prehovorili na ňom významní spisovatelia a teoretici z desiatich socialistických krajín. V. Ozerov, D. Urnov, Vl. Novikov, L. Lazarev, B. Amlinskij, A. Bočarov, I. Bernštejnová, T. Očirovová zo Sovietskeho zväzu, J. Domagalik a P. Jasiński z Poľska, D. Kovács z Maďarska, B. Nonev a K. Donkov z Bulharska a ďalší. Československo reprezentoval Ľubomír Feldek, ktorý v druhej časti svojho vystúpenia reagoval na niektoré predchádzajúce prejavy, obsahujúce názor, že "literatúra prestavby" sa ešte stále nezrodila. Na jeho vystúpenie reagoval zas profesor Bočarov, ktorý povedal: "Absolútne súhlasím s myšlienkou Ľubomíra Feldeka, že "literatúru prestavby" nemožno stotožniť s "literatúrou o prestavbe". Už sme sa naučili myslieť historicky a také pragmatické literatúra nás už nemôže uspokojiť. Práve preto nemôžem súhlasiť s tými, ktorí hovoria: už prešli tri roky a nijaké umelecké dielo o prestavbe nevzniklo."

Medzinárodný okrúhly stôl časopisu Voprosy literatury bol pracovnou, nie sviatočnou výmenou názorov. Všetky vystúpenia sa vyznačovali otvorenosťou a nevyhýbali sa závažným otázkam - a nielen literárnym.

Ľ u b o m í r F e l d e k
/ČSSR/

Začnem veršami:

Dnes však,
na povalu vlastnej hlavy
vyhnaný,
povstaniam, čo prídu,
volám "Sláva!"
Marxova dialektika,
do tvojich služieb
sa každý stopegasový motor mojej poézie stavia.
Budúcnosť!
Hľadte, ako blízko už je!

Myšlienky vyvrhuje hlava horúca,
artiléria srdca len tak búcha!
To z času povstáva už
iná revolúcia -
tretia revolúcia
ducha.

Tieto verše z pozoruhodnej Majakovského poémy "IV. Internacionála", ktorú som preložil aj do slovenčiny, mi prišli na um, keď som počúval prejav M.S.Gorbačova na XXVII. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a prichádzajú mi na um pri každom jeho vystúpení. Vždy som pokladal tieto Majakovského verše za geniálne proroctvo a moja generácia vstúpila do literatúry s vôľou prispieť k tomu, aby sa stalo skutkom - a nielen prispieť, ale aj dožiť sa jeho uskutočnenia. Rok 1956 nám zvestoval, že táto nádej je reálna a ani trpké sklamanie, prežité v roku 1968, nás tejto nádeje nezabavilo.

Mýlil by sa, kto by si myslel, že tých dvadsať rokov, ktoré uplynuli od roku 1968, predsedala česká a slovenská literatúra s hlavou v dlaniach. Naopak - jej najlepší /alebo ak chcete: poctivejší/ predstavitelia sa usilovali kráčať v ústrety prestavbe - dokonca už vtedy, keď prestavba bola ešte skrytá za obzorom a keď ešte nikto nepoznal jej meno.

Spisovatelia, o ktorých hovorím, predvídali jej príchod - alebo, ak sa môžem k nim prihrátať - predvídali sme jej príchod práve tak, ako naši sovietski kolegovia. A bolonám jasné, že knihy, ktoré píšeme, sa musia stať dlažbovými kockami na ceste, po ktorej k nám príde nový čas - a ten nový čas k nám príde o to skôr, o čo lepšie bude cesta vydláždená.

A hoci je prestavba predovšetkým pojem z politického slovníka, ťažko sa zdržím úsmevu pri myšlienke, že u nás v Československu jej príchod niektorí spisovatelia predvídali oveľa lepšie ako politici.

Keď sa roku 1982 chystalo vydanie mojej knihy "Homo scribens", istý náš politik, ktorý prejavil otcovskú starostlivosť o jej korektúry, mi povedal: "Nemiešajte sa do politiky, súdruh Feldek, keď politike nerozumiete. Vy ste homo scribens - ale homo politicus som ja."

No hoci aj bol homo politicus, ako sa ukázalo - dar politickej predvídavosti mu chýbal. Nepredvídal prestavbu ani vtedy, keď už stála za dverami a bol neuveriteľne začudovaný, keď vstúpila. A keďže je to človek, ktorý sa vždy hrdo hlásil k svojmu dogmatizmu, pravdepodobne sa čuduje doteraz.

Ako je čosi také možné? Odpoveď na túto otázku je jednoduchá - hoci politici radi o optimizme hovoria, v skutočnosti im optimizmus zvyčajne chýba. A básnici naopak: neradi zo seba súkajú optimistické verše, no zato nádej vždy prebýva v ich srdci. Isteže - nevzťahuje sa to na všetkých politikov, ani na všetkých básnikov.

A treba dodať, že skupina politikov, ktorá pod vedením M.S.Gorbačova stojí na čele prestavby, je vlastne skupinou politikov-básnikov. Sú to totiž politici nádeje. Nádeje na znovuzrodenie veľkého sna, zvaného socializmus.

Nebudem chodiť okolo horúcej kaše a rovno poviem, že u nás v Československu prestavba nepostupuje ani zďaleka tak rýchlo a energicky ako v Sovietskom zväze. Platí to o všetkých oblastiach nášho života a platí to aj o literatúre. Ani v nej /česť výnimkám/ ešte nezavial svieži vietor prestavby.

Čudovať sa tu niet čomu. V súčasnosti sa Československo nachádza

v situácii, ktorú nemožno nazvať inak ako paradoxnou. Na jednej strane preberáme zo Sovietskeho zväzu prestavbový vzor - a na druhej už dvadsať rokov bojujeme s veternými mlynmi "kontrarevolúcie", ktorú sme potlačili s bratskou internacionálnou pomocou. A pritom hlavná "kontrarevolučná" myšlienka Alexandra Dubčeka - "socializmus s ľudskou tvárou" - sa ako vajce vajcu podobá na onen humánný socializmus, ktorý si ako heslo vytýčila sovietska prestavba!

Pre našu literatúru teda nejestvuje dnes iný spôsob, ako sa zapojiť do prestavby, iba ten jediný: na plné ústa prehovoriť o našej paradoxnej situácii a nazvať veci pravými menami.

Sme povinní urobiť to aj za tú cenu, že sa pre niekoho staneme "nepohodlnými ľuďmi" a budú nám hovoriť, že je to všetko predčasné /hoci po dvadsaťročných odkladoch slovo "predčasné" znie bezpochyby smiešne/. No keby aj to hneď bolo tak a hovoriť o týchto veciach by bolo naozaj "predčasné" - či neriskovala aj sovietska literatúra obvinenie z "predčasnosti", keď vstupovala na územie zakázaných tém - a vďaka tomu môže byť dnes právom hrdá na to, že bola už pri samých začiatkoch prestavby?

Ak vravím, že "sme povinní to urobiť", nemyslím tým, že ešte iba stojíme pred povinnosťou všetko napísať. Mnohé už je napísané. Chcem teda povedať, že sme povinní - podobne ako naši sovietski kolegovia - bojovať za vytvorenie podmienok, aby všetko naozaj cenné a pravdivé uzrelo svetlo sveta, aby sa každý hodnotný text dostal do legálneho obehu našej literatúry - bez ohľadu na to, či jeho autor patrí do oficiálnej literatúry alebo do neoficiálnej, či žije v ČSSR alebo za hranicami.

Podľa môjho názoru pod pojmom "literatúra prestavby" treba rozumieť predovšetkým novú situáciu, v ktorej sa dnes literatúra ocitla. Je to nová situácia nebyvanej a nevidanej slobody, umožňujúcej, aby básne, napísané dnes, zaznela vedľa básne, ktorá čakala na túto chvíľu desať, dvadsať, alebo i viac rokov.

Práve preto v sovietskej "literatúre prestavby" takú významnú úlohu hrajú diela, ktoré vznikli pred desaťročiami. A samozrejme, už sa u vás /a práve tak u nás/ začínajú ozývať hlasy, tvrdiace, že to nie je súčasná prestavbová literatúra, že prestavba na svoju naozaj súčasnú literatúru /čím sa myslí literatúra o prestavbe/ ešte len čaká.

Ale dajme si pozor priatelia! Ak unáhylene stotožníme obsah pojmu "literatúra prestavby" s obsahom pojmu "literatúra o prestavbe", môžeme sa hneď rozlúčiť s novým myslením - budeme znova tam, kde sme boli. Skúsenosti s podobnými manipuláciami /poznáme ich aj v Československu/ neboli nikdy dobré. Znova budeme svedkami stádovitosti literárnej kampane. Znova budeme stáť pred novou podobou nášho starého známeho - mocenského narcizmu. Znova nad literatúrou zasviští bič povinnosti stať sa tým zrkadielkom z rozprávky, do ktorého sa díva samolúba kráľovná-súčasnosť a pýta sa: "Zrkadielko, povedz že mi, kto je najkrajší na zemi?" A zrkadielko bude mať znova povinnosť zvolať: "Ty, kráľovná."

Ale ak uznáme, že literatúra prestavby je naozaj a predovšetkým novou situáciou socialistickej literatúry, potom sa horespomínaná hrozba nemôže splniť. Ani u vás, ani - dúfajme - u nás.

V podmienkach tejto novej situácie /nie kampane!/ sa bude rodiť nová mnohotvárná sovietska literatúra a - dúfajme - aj literatúra slovenská a česká. A my sa vôbec nebudeme musieť starať o to, aby sme stoj čo stoj dopredu predvídali jej obsah - alebo ho, nedajbože, dokonca programovali, podobní akýmsi genetickým inžinierom z vedeckofantastického horroru.

Ale keď sa po storočí ľudia obzrú, aby sa pozreli na epochu

prestavby, na epochu "tretej revolúcie ducha", ako by ju nazval Majakovskij - v zrkadle mnohotvárnej prestavbovej literatúry bezpochyby medzi jej mnohými tvármi objavia aj tú tvár, ktorej meno bude "literatúra o prestavbe". A som presvedčený, že to nebude tvár zlej kráľovnej, ale tvár peknej a dobrej a múdrej Snehulienky.

PRAHA 21. AUGUSTA 1989

Milan Šimečka

THE DAY AFTER

/A contribution to the Second
Niels Bohr Symposium in
Copenhagen, May 18-23, 1989/

Východní Evropa se vydala na cestu k otevřenému světu. Některé země se pohybují tímto směrem rychle a energicky, jiné pomalu a s nechutí. Vždy jsem v takový vývoj doufal, přesto se nyní nestačím divit. Po léta jsem sledoval s hlubokou depresí zdánlivě věčné rituály okolo pilířů sovětské ideologie, dnes mohu jen konstatovat, že kdyby se tehdy, třeba jen před pěti lety, vyvinula na mne najednou a bez přípravy z televize dnešní sovětská glasnost, pravděpodobně bych spadl se židle a zmítal se několik minut v šoku. Kdo neprožil život ve východní Evropě, těžko pochopí, jakou úlevu přináší eroze tuposti, arogance a nehybnosti. Ne že by myšlenky byly nové, překvapují spíše ústa, která je pronášejí. Zarytí monarchisté mluví najednou jako republikáni, připomíná to Francii před dvěma lety. Zdá se, že bylo otevřeno už příliš mnoho dveří, než aby bylo možné je zase naráz všechny přibouchnout. V poznámce pod čarou se vám však musím svěřit se skličující zkušeností: po pádu Pražského jara v roce 1968 jsem si myslel navlas totéž.

Nehodlám však nyní ověřovat pochybnosti o pravosti onoho pohybu k otevřenému světu, chci se spíše zeptat, co se stane po-

té, když se jeho pravost prokáže, jak bude den potom. Chci se zeptat, zda máme hotovou představu o celoevropské integraci tohoto pohybu. Bez obalu řečeno: ví Západ, co udělá, až východní Evropa zaklepe na dveře? Když to udělají ne režimy, které tam dosud vládou, ale národy, které tam žijí?

Víme zhruba všichni, jaký obsah má nejistota, která dnes na Západě převažuje. Soustřeďuje se na otázky, které lze slyšet v nejrozličnějších obměnách: máme vůbec nějak napomáhat změnám a reformám, tahat je z těžkostí, které si sami vyrobili, prodlužovat životnost systému, který už sám více méně přiznal své ztroskotání? Není lepší přihlížet prostě ze svých obranných linií, jak se dovršuje to, co jsme ostatně dávno předvíдали?

Kdybych žil v Normandii nebo ve Skotsku, asi by mě hlava moc nebolela. Nebýt přímo účasten na východoevropském osudu, asi bych těžko shledával přesvědčivé argumenty proti takovému kladení otázek, a to jak v oblasti vojensko-strategické, tak v oblasti politické či hospodářské. Když vydržel Západ slušně existovat i s obrovským břemenem zbrojení, pravděpodobně to ještě nějaký čas vydrží. Když si dokázal udržet víru v demokratické principy

v revolučním vření po válce, proč by měl spěchat s pomocí a nepokochat se trochu pohledem na vleklou krizi diktatur? Hospodářsky je sice obrovský prostor nedostatku dosti lákavý, ale co z toho, když platěbní schopnost potenciálních příjemců západního zboží je mizerná.

Uchyluji se k jediné argumentaci, která zbývá, k argumentaci morální. Jsem si přitom vědom toho, že morální argumentace bývá ze všech nejméně přesvědčivá a účinná. Zde je.

Mnozí z vás si jistě již všimli toho, že většina nových nadějí ve východní Evropě je často doprovázena jakýmsi evropským modloslužebnictvím. V mládí jsem se jen zřídka dovídal, že bydlím v Evropě, socialistický tábor byl nekonečně nadrazenějším zeměpisným pojmem. Dnes se i oficiální média zalykají Evropou. Disidentské skupiny v Polsku, Maďarsku a Československu ctily odjakživa evropské domovské právo a byly to ony, kdo zkultivovaly znovu pojem střední Evropy. Možná i Gorbačov, když mluví o společném evropském domě, je takto evropsky nalomen. Ve slavnostních projevech k nám zavane zidealizované pojetí evropské tradice někdy i ze Západu. Evropská tradice je koláč, ze kterého si vybíráme jen rozinky. Zvláště na Východě je rozšířena poněkud folklorní představa, podle níž jsou evropské tradice ty, které vytvořily blahobytnou západní Evropu. Je to způsob myšlení a jednání, který vede přímo a bez oklik k přeplněným obchodním domům, k blýskavým autům na skvělých dálnicích, k lehce prostupným hranicím a k veselému souručenství lidí, jaké vidíme na obrazovkách při kvízích Rudi Carella. Víme ze zkušenosti, že mladá generace u nás se domnívá, že komunismus je čistě ruský vynález. Ruští nacionalisté se dodnes naopak domnívají, že marxismus je jed, který byl importován do Ruska ze západu.

Nebudu tak vzdělanému shromáždění připomínat, jak hrzné

odpadky lze vyhrabat z kontejneru evropských tradic. Chci jen podotknout, že diktatura proletariátu, idea rovnosti, idea semknuté avantgardy vedoucí lid ke šťastným zítřkům, vize moudrého státu, který se velkoryse stará o člověka od kolébky až k hrobu atd atd, že to všechno je ryze evropské zboží. Sociální utopie se vyskytuje jen v evropské tradici, když začneme u Platóna, je to více než dva tisíce let dlouhá linie, která nikdy nebyla přerušena. Moderní komunismus, jak byl pochopen a realizován v Rusku, byl korunou této linie. Do Ruska se dostala idea státní utopie podivnými cestami, ale byly to nicméně cesty autenticky evropské, vedly přes Paříž, Londýn a Curych. A tak bylo ruskému lidu, který neměl ve své obrovské většině ani ponětí o vášnivě touze evropských intelektuálů vybudovat i v sociální oblasti nějakou Eifelovku, jednoduchou, strízlivou a harmonickou, souzeno vyzkoušet na vlastním těle lék, který vymysleli evropští doktoři. Potomci se dnes pokoušejí spočítat oběti, které to stálo, a nemohou se dohodnout ani v řádu milionů. Nevěřím přitom, že by celý experiment dopadl jinak, kdyby se k moci dostal někdo jiný než Štalin. V Československu jsme měli úplně jinou politickou kulturu a přesto ji nová moc zlikvidovala hladce ani ne v průběhu jednoho roku. Nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že na Západě byl vymyšlen nový rád, ale Východu bylo dějinami podsunuto jeho vyzkoušení. Západ se mezitím z experimentu šikovně vyvlékl. Neplyne z toho celoevropská mravní zodpovědnost?

Spojitost evropských dějin je v této věci zcela zřejmá. Jestliže jsou dějiny východní Evropy tragickým důsledkem utopického mámení v zaostalé politické kultuře, jsou dějiny západní Evropy jen zčásti samy sebou, zčásti jsou jistě i reakcí na východní experiment. Máme za

sebou více než čtyřicet let permanentní konfrontace. Západní Evropa se mohla vyhnout neblahým zkušenostem a slepým uličkám, protože si je mohla prostudovat na pokusném zvířeti Východu. Dospěly by západoevropské národy, rozeštvané po strašné válce, tak rychle ke smíření a vzájemným zárukám svobody, kdyby neviděly na vlastní oči, jak byla cynicky spráskaná touha po svobodě v Maďarsku, Československu a Polsku? Byly by tak zřetelně formulovány hodnoty lidských práv, tolerance, přirozené rozrůzněnosti a plurality, kdyby se nedaly tak názorně srovnávat s excesy totalitarismu?

Zdá se mi, že v právě v této

spojitosti Evropy je morální zdůvodnění žádosti, aby Západ reagoval pozitivně a vynalézavě na změny ve Východní Evropě. Uměl bych asi říci od případu k případu, které kroky se nám jeví jako užitečné a které méně užitečné. Ale o tom se zde jistě bude diskutovat. Jsem hluboce přesvědčen, že se bipolární svět začíná rozpadat. Východní Evropa se vydává na nelehkou cestu k otevřenému světu: to nejhorší, co by se jí mohlo stát by bylo, kdyby našla tento svět uzavřený z druhé strany na petlici.

Konec března 1989

PRAHA 21. AUGUSTA 1989

GLOSÝ
ÚVAHY
RECENZIE
KRITIKY

DOKUMENTY

Martin M. Šimečka

O DVOCH KNIHÁCH

Písanie o knihách je súčasťou literárnej prevádzky - a bolo by to v poriadku, keby tá prevádzka fungovala normálne. Lenže dnes písanie o dobrých knihách sa podobá písaniu cestopisov o krajinách, do ktorých - ako sa predpokladá - sa nikdy nedostanete. Takže keď si prečítam v nejakom oficiálnom literárnom periodiku od nejakého súdneho kritika o tej a tej knižke, že je dobrá, ani to mnou nehne, aby som šiel do kníhkupectva, hoci zdanlivo funguje taká recenzia ako reklama na kúpu. Nedám sa však mýliť, práve naopak, dobre viem, že tých niekoľko stovák zasvätených čitateľov už predbehlo Mikulu s jeho recenziou, nieto ešte mňa. Kniha je fuč, náklad tisíc kusov rozpredaný, o novom vydaní sa tu nikomu nesníva, takže recenzia je vlastne nekrológom. No ale do toho ma nič, hovorím to len preto, aby som si ujasnil, že nebudem písať o knihách preto, aby som ich doporučil na čítanie, ale aby som podal aspoň zpravu o tom, že tu sú také, ktoré stoja za prečítanie, keby to bolo fyzicky možné. V samizdatovej literatúre je totiž situácia ešte horšia. Vilikovského si nakoniec pri troche trpezlivosti čitateľ požičia z mestskej knižnice, ale má si po Tatarku ísť do policajného archívu? Trochu som to prehnal, uznávam, iste existujú aj slušnejší zberatelia a veru by som rád videl ich súkromné bibliotéky. Niekde predsa musia byť bšetky tie knihy, ktoré som mal a nemám, hoci policajti mi ich nevzali - oni to pekne spíšu do protokolu, aspoň.

Ale aby som konečne začal písať o knihe, ktorú určite nebudete čítať, pretože zohnať si ju je asi ako ísť po zlatý vlas deda Vševeda, ak len nemám byť tým Vševedom ja, pretože ju mám doma a dostal som ju vskutku rozprávkovou poštou, a preto nepožičiam! Volá sa Persona non grata a autorom je Lubomír Martínek, pôvodom z Prahy, ale od osemdesiatych rokov žije v Paríži, tam aj píše a vydáva svoje knihy v edícii "K" /Jiří Kolář/, o náklade ktorých nič neviem, ale na ohmat sú príjemné, biele, tlačené počítačovou technikou. Vydal takto dve prózy /Linka číslo 2, Tipp ex/ a jedna jeho novela Představení vyšla v nakladateľstve Index, Kolín n. Rýnom v r. 85. Martínek je dnes zrelý tridsiatnik /ako sa hovorí mužom medzi 30 a 40?/ a Parížan. Paríž je jeho životným priestorom a filozofiou. Mám dojem, že to najdôležitejšie o tom meste mi povedal práve on. Už dávno nepatrí len umelcom, ale je akousi križovatkou sveta, stretávajú sa na nej utečenci pred hrôzami svojich pôvodných vlastí. Martínek dal meno hlavnej postave "& spol", akoby jej osud mal byť iba súčasťou desiatok, stovák podobných osudov a meno len zbytočne zavádzajúcou značkou. V zložitej kompozičnej štruktúre štyroch časových vrstiev, je však & spol jedinou nepremennou, on jediný má identitu, všetci ostatní križujú cestu jeho života, zablysnú sa v jednej časovej rovine a v ďalšej už sa nezjavia. & spol je podivný hrdina. Jeho večnou túžbou je byť sám, mať pokoj od ľudí aj od svojich pocitov. Ale akýsi krutý rozpor v jeho bytosti ho neustále týra záujmom o iných, takže sa ich osudmi, ktorými ho krmia, naplňuje na prasknutie a nevládze ich vyvrátiť.

"Ke stolu si prisedel Milan z Londýna. Milan měl vlídně zastřený hlas. Pochopením nijak nešetřil. Výsledek byl otravný. & spol neřekl, že nemá nic, co by nastavil jeho upřímnému zájmu. Stačilo, aby Milan projevil trochu pozornosti a & spol propadl do bezuzd-

ného sblížování. Pochopiteľne byl přesvědčený o pravém opaku. Mila-nův lichotivý obdiv nebylo možné zahnať jinak, než novým pokusem predĺžiť vzdálenosť, jež je ešte dělila."

& spol je prebodávaný životmi Parížanov, ktorí sa volajú Rodrigo z Valparaisu, Catherine z Teheránu, Marie-Francoise z Nimes, Nguyen zo Saigonu a desiatky ďalších, každý z iného kúta sveta a s inou bo-lestou v duši, jednou horšou od druhej. Ale viaže ho aj iné puto, rovnako strašné, k Lukášovi z Berlína, Josefovi z Kolína, Igorovi z Peterburgu, Pavlovi zo Stockholmu a desiatkam iných, ktorí všet-ci sú pôvodom z Prahy, rovnako ako on. & spol je predávkovaný ľudskými príbehmi a ja si viem predstaviť, aký strašný je asi náraz do neznesiteľne farebnej a rôznorodej skutočnosti pre toho, kto príde z Československa. U nás majú osudy niekoľko šablón a to, čo je naozaj zaujímavé, sa skrýva hlboko pod povrchom. Má to istú vý-hodu - nepuká z toho človeku lebka, avšak na druhej strane, odumie-ra mozgová kôra pod ňou. & spolov príbeh končí posledným riadkom a useknutím časovej osy v bode, ktorý bol stanovený okolnosťami autorovho života, v tomto prípade prajatím žiadosti o francúzske štátne občianstvo.

Je to paradoxná situácia: píšem o knihe, ktorú z čitateľov Frag-mentu-K sotva bude niekto čítať, pokiaľ si nezaskočí do Paríža /tam vám už povedia, kde sa dá kúpiť/. Ako je to vlastne? Je Martínek pre niekoho, kto nečíta jeho knihy spisovateľom - a nie hocijakým, ale jedným z najvýraznejších, akých táto generácia má - len preto, že to tvrdím ja? Niežeby na tom záležalo, Martínkovi asi najmenej. Ako poznám jeho texty, do krvi by sa hanbil, keby v sebe pocítil čo len záchvev túžby po ocenení. Beznádejnosť recenzií zoči voči skutočnosti, v ktorej takíto autori a knihy nesmú existovať, je však očividná. Malo by ma z nej chytať zúfalstvo, ale keďže pre na-šince je absurdita denným chlebičkom a zo zúfania sa žiť nedá, na-učil som sa absurdnému optimizmu. A kým ma drží, radujem sa z toho, že Martínek žije, píše a vydáva knižky, hoci aj na kraji sveta. A než vyprchá, pustím sa do ďalšej zprávy.

Vlastimil Třešňák. Martínkovi podobný v tom, že emigroval v osemdesiatych rokoch, na hrebeni vlny brutality, ktorou polícia vyštvala za hranice polovicu českého undergroundu. Známý pesničkár, výtvarník a spisovateľ, pričom tentoraz naozaj neplatí, že z každé-ho rožku trošku a nič poriadne. Takýto viacrozmerý talent sa občas skĺby do úžasnej podoby a zrodí sa fenomén Třešňák.

Jeho posledná novela To nejdůležitější o panu Moritzovi /Index/ je krištáľovo čistou prózou a uprostred českej undergroundovej li-teratúry, ktorá podľa mňa trochu trpí na manieru, sa už zďaleka li-goce vybrúsenými plochami jazyka, štýlu a tvaru. Nevie, či Třešňák svoje texty v pote tváre piluje a leští, alebo len tak z popudu svojho génia hodí na papier, výsledok je tak či tak hodný obdivu. Samozrejme, forma nie je všetko.

Komorný príbeh pána Praga /Třešňák/ a pána Moritza, spolubýva-júcich v jednom podkrovnom mníchovskom byte sa točí okolo prstena so smaragdmi, pamiatke pána Moritza na rodičov, ktorých stratil v divokých časoch 48. roku pri emigrácii. Pán Moritz je neznesiteľný excentrik, ktorý každé ráno budí pána Praga a ranajkuje v jeho iz-be vajíčko uvarené natvrdo, pričom ho najprv klepne o písací stroj p. Praga a potom trúsí žltko pod seba. Maľuje obrazy s fantastický-mi názvami a obdarúva p. Praga námetmi na romány.

O deji sa neodvažujem ďalej písať, pretože má "kriminálnu záplet-ku" a obral by som tak o potešenie síce nepravdepodobného, ale predsa len možného slovenského čitateľa. Je krásne, ako si pán Prag žije v západnom veľkomeste - totiž podobne, ako žil v Prahe. Aj

tam sú otravní policajti, pokutujú človeka kvôli pár gramom haši-
šu a fackám v krčme. Svet slušných ľudí a snobov je tam rovnako
odporný, hlupáci majú obrovskú materiálnu a početnú prevahu.

Trešnák vyniesol ideu českého undergroundu za hranice a tam ju
kultivuje pomocou svojej neopakovateľnej poetiky, ktorú by možno
v Prahe ani nemohol nadobudnúť, pretože by mu ju rozrušila všežra-
vá mocenská agresivita systému. Sleduje a prekračuje Bondyho Inva-
lidných súrodencov, pretože jeho postavy nežijú na vršku nad mes-
tom, ale si svoju odlišnosť uchovávajú oveľa jemnejšími prostried-
kami, je u nich zvnútornená a vonia dekadenciou.

Priznám sa, že filozofia undergroundu ma nepriťahuje, lebo v
nej cítim triednu nenávisť. Pohrda masovým občanom a nenávidí mo-
censký aparát, čo samo osebe stačí na to, aby som nesúhlasil, ale
oveľa viac ma dráždi ustanovenie triednych kategórií, tento prvý
predpoklad k ideológii. A potom, underground nastoľuje kráľovstvo
božie, ponížených povyšuje a z posledných robí prvých - už dnes.
Zdá sa mi to priskoro.

Ale tieto výhrady hovorím len preto, aby som jedným dychom po-
vedal, že Trešnák sa všetkým týmto úskaliam s úspechom vyhýba a
jeho prózy sú vyvažované na zlatníckych váhach trpkým ovocím múdro-
sti - iróniou a smútkom.

ERIK GROCH

Súkromné hodiny smútku

Zoznámil som sa s Erikom Grochom
ako s pesničkárom, za ktorého sa ov-
šem nepovažuje, ani nikdy nepovažo-
val. Naučil sa hrať na gitare, aby
sa mohol podeliť s ľuďmi o svoje -
básne. Ostatne o básne, ktoré v svoj-
skom štýle napísal, aby sa mohol s
druhými podeliť o svoju nájstojčivú
ľudskosť.

Keď Erik striedavo spieval a reci-
toval svoje básne, vždy to dopadlo
rovnako: publikum s ním uznalo, že sa nemožno zaobiť bez poézie,
že sa nemožno zaobiť bez ľudskosti. Nikoho netrápilo, že Erik je
pesničkárom a básnikom z núdze. To len Erik robil všetko pre to,
aby za "iba" pesničkára, za "iba" básnika nebol považovaný. Úspeš-
nosť jeho vystúpení akoby ho deprimovala, nútila ho čoraz dôsled-
nejšie sa dištancovať od každého umelectva, stále osobnejšou sa
stávala jeho osobná výpoveď, čoraz nájstojčivejšie sa jeho svedectvo
stávalo neúprosnou spoveďou, pri ktorej nás mrazilo v chrbte. Až
konečne spravil Erik vystúpenie, ktoré už nebolo možné prekonať,
ktoré, ako vystúpenie, bolo nutne posledné. Jednalo sa vtedy v kul-

túrnom dome na Trnávke o verejné pojednanie o živote a smrti. Pamätám sa na Erikovu reč o tom, ako uvažoval o živote v izbe so svojím mŕtvym otcom. V jeho päťsto poslucháčoch by sa vtedy nikto "krvi nedorezal". Tak autenticky nás ovanul dych smrti, že dodnes neviem, ako sa Erikovi podarilo prepustiť nás späť do života.

Erikove básne vyšli toho roku knižne v edícii Nová poézia vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Jedného dňa mi od neho z Košíc prišla poštou krásna kniha s venovaním: "Ivanovi na spoločnú cestu". Vycestoval som s ňou najprv do našej spoločnej minulosti. Kniha sa šťastne oneskorila, zhmotnila sa do sadzby až potom, keď sa Erik vyrovnal s údelom básnika, pre ktorého sa na pultoch kníhkupectiev nenájde miesto. Preto na rozdiel od svojich generačných druhov, ktorí v túžbe vydať svoje zbierky za každú cenu, vydali ich dokaličené úzkostnou ceruzkou normalizačného cenzora - Erik Groch spravil všetko pre to, aby jeho básne nevyšli. Tak sa stalo, že nakoniec vyšli bez jediného kompromisu, včítane negramatického "chvennia". V Erikovej knihe "Súkromné hodiny smútku" teda nechýba ani písmeno, jedno je dokonca víťazne navyše.

Pretože mám Erikove básne rád, okamžite som mu písomne gratuloval. Ešte som sa mu ale priznal, že odvtedy knižku obraciam v rukách a stále uvažujem, čo spraviť, aby som s ňou mohol vycestovať i do našej spoločnej budúcnosti. Najprv som snal príliš artistný obal. Lenže tým sa odhalila príliš decentná pláténá väzba. Predstavil som si vnútrajšok brožovaný, zošitý spinkami. Lenže potom by sa žiadalo vzdať sa i listu "nová poézia", listu "slovenský spisovateľ", ale i príliš graficky dokonalého "Erik Groch, Súkromné hodiny smútku". Kniha by samozrejme mala končiť obsahom, aby ma z tiráže nemiatli štyria dozorujúci redaktori a hanebne nízky náklad štyristo kusov. Najlepšie by však bolo, a to zrejme i nakoniec spravím, prepísať knihu na stroji, vybrať si tretiu, alebo štvrtú kópiu a takto grochovsky autentickú bibliofíliu zaviezť priateľovi na podpis do Košíc. Najlepšie symbolicky Tatranom, o ktorom Erik podal zvrchovane básnickú správu.

Nad knihou, ktorou sa Erik Groch stal oficiálnym slovenským básnikom a jeho staré dobré básne novou poéziou, si nemôžem nespomenúť, že pozdnému objavu básnika predchádzali reklamy na jeho zbierky v časopise Vokno, ktorý vychádza v úctyhodne vysokom náklade štyristo kusov. /Keď, pravda, jeho vydávateľ, František Stárek, nešíja práve v base./

Erik Groch, autor vzácné akceptovaný na oboch póloch nešťastne rozdelenej kultúry, našťastie nenesie stopy tohoto delenia. Ak knižka, ktorú mám pred sebou, jeho básňam nepomohla /pred desiatimi rokmi boli rovnako dobré/ tak im na druhej strane ani neublížila /o desať rokov budú rovnako dobré/. Nakoniec mi toto negrochovsky uhladené vydanie predsa len prinieslo viac radosti, ako rozpakov. Symbolizuje mi nádej, že básnikovo zánietenie pre ľudskosť ľudí spája. Erikove vyhlásenia z čudnej hory si nachádzajú čitateľov rovnako v štruktúre, ako v undergrounde a dúfam, že je len otázkou času, kedy sa v tejto zemi nezávislí autori dočkajú nezávislých nakladateľstiev /a slobodných nakladateľov/. A pretože to závisí i od tej ľudskosti, ktorá ľudí spája, som presvedčený, že si Erik správne vyložil výrok tých, ktorí sa onho v Košiciach dlhé roky zaujímajú. V stručnosti mu kládli na srdce: "Uvedomte si, že vydať knižku je zaväzujúce!"

DVĚ MOUCHY JEDNOU RANOU

Znakem převého umění je, že nestárne. Platí to i na umění překladatelské. To je pravá příčina, proč jsem nikdy nepocítoval potřebu inovovat starší překlady Dylana Thomase; vznikly ještě za básnickova života a jejich autorka, Jiřina Hauková, respektující originál, vytvořila dílo dokonalé, kongeniální. Myslím, že Dylan Thomas nepotřebuje mluvit současnou řečí, patřil jiné době a kouzlo jeho poezie spočívá i v tom podílu dobového, zdánlivě pomíjivého. Převádět všechno v současný jazyk a nerespektovat dávnější řeč a její Tajemství je cosi nesmyslného a zcestného. Potom přepíšme i Holana a Seiferta!

Je mi líto, že překladem Pavla Šruta "Svlékání tmy" se pravděpodobně na delší čas "splatil vydavatelský dluh", který k dílu Dylana Thomase naše nakladatelské domy měly. Básník Šrut se v těchto překladech nedokázal stáhnout do

pozadí a to je základní chyba knížky.

Řeznický výsek ženského aktu na obálce naznačuje, že máme před sebou dílo, k němuž se musel básník prosouložit. Je nutno říci, že Dylan Thomas dokázal odělit svůj zajisté nesvatouškovský život od díla, které rezonuje keltskými archetypy a mýty a respektuje zámlky a tajemství. Dostatečný důvod k tomu, aby si malíř tu rozvalenou krávu pěkně odnesl zpátky do ateliéru. Není to ostatně jen případ Rastislava Michala; existuje nejméně desítka výtvarníků, připravená znehodnotit i tu nejlepší knihu. Vzpomeňme "Sto roků samoty" a "ilustrace" Borise Jirků, které jsou otřesným důkazem, že historie knižní ilustrace nezná jen vítěze ale i sedláky od Chlumce.

Svlékání tmy představuje dvojí neúspěch, překladatelský a ilustrátorský. Dvě mouchy jednou ranou, jak smutně konstatujeme.

Jiří O l i ě

A PŘECE SE TOČÍ !

Navzdory představě i glasnosti, navzdory a proti všem vyšla rozsáhlá publikace s názvem Umění Sovětského svazu, výtvarná historie pokrytecky a lživě zfalšovaná, podle originálu, který v SSSR vyšel roku 1982, tedy v epoše vrcholného brežněvismu. Dílo - v duchu ždanovsko-stalinské estetiky zcela opomíjí skutečnost a existenci moderního umění, ale pomíjí i umění lidové, naivní, falšuje proporcionalitu jednotlivých národních kultur /a některé národy zcela opomíjí!/ a to vše pod titulem slibujícím objektivitu, závažným a vážným. Historický čas umění XX. století končí u Petrova-Vodkina a Dejneky, potom se autorům zastavují hodinky a následuje ztráta paměti.

Kniha vyšla, jak v kraji zvykem, v české i slovenské mutaci, penězi ani barvami se nešetřilo. Leží na pultech, neprodává se a zákonitě spěje k výprodeji za snížené ceny.

/-jo-/

Má
rty černé od ostružin,
severáka a pět úžin.
Anděla strážného od malin,
má pozdně barokní slzný plyn.

*

Až
definitivně vypnou proud
oči musí dohlédnout
na klíč milenců a ruku, která praví:
Tak naposledy: Nic nás nezastaví!

JIŘÍ OLIČ
SLZNÝ PLYN
* (1988-1989) *

Variácie na staronovú tému

Začiatkom šesťdesiatych rokov sa objavili prózy s táborovou tematikou. XX. zjazd KSSZ rehabilitoval "zločincov" a odsúdil zločinníka. Solženicyn publikoval po Chruščovovom odobrení Jeden deň Ivana Denisoviča, objavili sa Šalamovove "kolymské" básne. V Československu čitateľmi otriasli spomienky na "prevýchovné zariadenia" od Dušana Viesta, Oneskorené reportáže Mňačkove a prózy Karla Pecku. Po Chruščovovom páde a nástupe majstrov stagnácie a kamufláže, skončilo sa obdobie akej-takej glasnosti. Šalamov opäť koluje v samizdate, Solženicyn píše Súostrovie Gulag a neskôr "putuje" pod dohľadom príslušníkov KGB na Západ. Je tam dodnes. Viac ako dvadsať rokov sme čakali na ďalšie svedectvá na jedno z najkrutejších období histórie.

Piate číslo časopisu Sovetská literatúra /1989/ ponúka čitateľom hneď dve takéto prózy: Vstan a choď od Jurija Nagibina a Ajajvača od Jurija Rytcheua. Čitateľa, ktorí poznajú rozvláchnu, bezproblémovú a do omrzenia vydávanú tvorbu Jurija Nagibina budú prekvapení po prečítaní jeho najnovšej, autobiografickej prózy Vstan a choď. Akoby pred nich - na prahu svojej sedemdesiatky - predstúpil úplne nový autor. Vstan a choď je Nagibinovým splácaním dlhu syna voči otcovi: syna - úspešného stalinského spisovateľa k otcovi - neúspešnému "burziánovi", ktorého ten istý režim, ktorý doprial synovi slávu, uvrhol na mnoho rokov do sibírskeho lágrov. V komornom príbehu rozvíja Nagibin celú škálu medziľudských vzťahov Ruska tridsiatych až päťdesiatych rokov: neobmedzené zatýkanie zaháňa celé rodiny do bezvýchodiskového strachu; syn zapiera otcovu existenciu, pomáha mu, znovu zabúda. Otec strieda lágre a nútené pobyty, všetky veľké mestá sú bývalému trestancovi zakázané, žije na hranici života a smrti vysilený hladom, ale vďaka ďalšej synovej pomoci prežíva, živorí a zomiera - mesiac po Stalinovi - 4.4.1953. Nagibin sa v závere novely snaží hľadať vinu za otcovo utrpenie v sebe, tak ako to robili milióny ľudí v Rusku, tie milióny ľudí, ktorých najbližší alebo "len" vzdialenejší príbuzní, známi, priatelia, prežívali desiatky rokov v zabudnutí sibírskeho /a iných/ táborov: "Ale smím vôbec říkať "otec", když je řeč o droboučkém, slabém, bezmocném člověku, který mi sahal sotva po rameno? Dal mi život, a já mu to nezůstal dlužen. Když se - churavý, polonahý a polomrtvý hlady téměř netělesný - doplahočil do Rochmy, aby tu zemřel, nakrmil jsem ho, obul, oblékl, zkrátka jsem tentokrát věnoval život já jemu. Na to jsem stačil. To, že se znovu stal člověkem, že zno-

P.A.ŠAPIRO
POMNÍK OBETIAM
STALINIZMU

vu mohl začít pracovat, číst, radovat se a milovat ženské - to je mé dílo. Jako bych ho z vědomého úsilí lásky, soucitu a zloby zrodil znovu. Byl to můj syn, to proto dnes pro mě není odpuštění. Syn otce zrazuje - to je zákonité, děti vždy dřív nebo později své rodiče jistým způsobem zradí. Ale když otec zradí syna, není pro něj omluvy. A já to udělal. Zradil jsem svého nemocného, opuštěného, umírajícího syna."

Nagibinova novela Vstaň a choď patří bezpochyby k najzaujímavejším prozám novej sovietskej literárnej vlny.

Ajajvač čukčianskeho sovietskeho prozaika Jurija Rytcheua sa dostáva do tábora tak isto ako Nagibinov hrdina - na základe falošného obvinenia. Ajajvač - syn tajgy - lovec, prírodný človek milujúci ticho a samotu, zijúci pomimo veľkých dejín. Ale aj jeho nachádza trestajúca ruka stalinizmu. Ocítá sa v tábore, v tábore celtových stanov a sibírska zima hrozí zahubením väzňov aj dozorcov. Ajajvač - ngramotný poľovník, tak ako to robili jeho predkovia celé stáročia, buduje zemlianky, ktoré jedine môžu zachrániť neskúsených, na sibírsku zimu nepripravených ľudí. Ajajvač nachádza aj v tábore zmysel života, dokonca ešte intenzívnejší ako na slobode. Tábor sa pre neho stáva tým najlepším, čo sovietska moc mohla dať človeku. Až teraz žije plnohodnotným životom. Je náčelníkovým obľúbencom a ten Ajajvača za odmenu učí pieseň "Široká strana maja radnája", ktorú trestanec Ajajvač s obľubou vyspevuje. Existenciu bez tábora si už nevie ani predstaviť. Trestom sa pre neho stáva prepustenie - začala II. svetová vojna a Ajajvač-poľovník odchádza na front ako ostreľovač. Učí sa zabíjať - už nie zver v tajge, ale ľudí. Vracia sa po zranení z frontu ako hrdina - späť do tábora. Obvinenie, za ktoré dostal dvadsaťpäť rokov, sa ukáže ako falošné. Ajajvač je slobodný. A až teraz sa začína jeho trest. Nechce odísť z tábora, v ktorom našiel zmysel života. "Veliteľ tábora nechápal, že táto sloboda je pre Ajajvača horšia ako trest smrti. - Kam len pôjdem? - prehítal slzy, čo mu stúpali do hrdla." /.../ - Nikdy som sa necítil taký ukrivdený ako vtedy, keď ma vyhánali z tábora Mariny Roskovovej! - Ajajvač - hrdina Veľkej vlasteneckej vojny hynie ako "slobodný" človek - s veľkou penziou, bytom, spitý vodkou...

Dva rôzne táborové osudy so spoločným menovateľom, dva ľudské osudy v deformovanom režime, ktorý produkoval ponižovanie, zastráňovanie a likvidácie ako na bežiacom páse. Dva osudy malých ľudí pohltých "veľkými" dejinami. Bude sa to ešte opakovať?

/Oleg Pastier/

MICHAL GÁFRIK

Nad dvomi rozhovormi Alfonza Bednára

Literárny týždenník č. 35 /1.septembra 1989/ uvrejnili rozsiahly rozhovor s národným umelcom Alfonzom Bednárom /pod názvom Len z umenia spása neyzíde/. S autorom sa zhovárali Viktor Matuga a Peter Valček. Hneď pri prvej otázke Bednár uviedol, že na rozhovory nemá "už veľkú chuť. Bolo ich v poslednom čase mnoho."

Z mnohých rozhovorov som zachytil akurát dva: už spomínaný v Lit. týždenníku a predtým v Rudom práve /8.7.1989/. Rozhovory, ktoré vedie na pokračovanie s dcérou v Slovenských pohľadoch, do tohto počtu nerátam, pretože sú skôr dialogizovanými spomienkami.

Hneď na začiatku chcem zdôrazniť, že je dobre, ak Bednár nechutí k rozhovorom prekonáva alebo prekonal. Nesporne patrí k ľuďom, ktorí vidia hlboko, majú čo povedať a vedia to povedať na úrovni. Platí to aj o jeho spomienkach v Slovenských pohľadoch, aj o rozhovore v Lit. týždenníku. Pravda, k tomu poslednému a najmä k rozhovoru v Rudom práve treba povedať niekoľko kritických pripomienok. Nielen v záujme čitateľov, ale i v záujme A.Bednára. Popri pozitívach, rozvážnych myšlienkach /v LT/ je totiž pre obidva rozhovory čosi až príliš dobovo symptonické. Ide o autocenzúru, ktorá v tej podobe, v akej sa v nich prejavuje, je už vari predsa len anachronickou.

Alfonz Bednár nepatrí nikdy medzi autorov prisluhujúcich krátkodobým politickým zámerom, a teda ani k autorom režimistickej hýčkaným. Aj v "normalizačnom" období našiel si spôsob a formu, ako nastaviť kritické zrkadlo mravnej krízy a morálnym premenám znormalizovaného súčasníka i spoločnosti. Spôsob a forma tohto pohľadu neboli čitateľsky asi veľmi atraktívne, lenže autorovi o to zrejme ani nešlo. Tu "autocenzúra" bola vari na mieste, ba bola vari jedinou schodnou cestou vtedajšej verejnej výpovede, verejného umeleckého zobrazenia. Horšie je, že Bednár pri autocenzúre zotrúva aj dnes, vo svojich rozhovoroch.

Tam, kde Bednár zo svojho videnia súčasného človeka a sveta všeličo iba naznačuje /"na tomto nahnutom svete", "je tento náš život nielen les, ale aj džungľa", "človek sa už začal báť človeka", "dôsledok násillia páchaného človekom na človeku alebo na ľuďoch" a pod./, tam, kde o svojich autorských tortúrach hovorí príliš "zdvorilo" a všeobecne /napríklad sedemročné "posudzovanie" románu Deravý dukát/, čitateľovi bude zrejme ľúto, že autor zotrval v priveľkej informačnej striedmosti, bude mu to azda zlievať, ale neostane mu iné, len spôsob autorovej výpovede akceptovať. Kde sa však v dôsledku autocenzúry skresľuje história, kde sa namiesto reálnej vytvára skutočnosť fiktívna, podľa predpokladanej /chcem veriť, že autorom naozaj len predpokladanej/ vôle zainteresovaných, tam je situácia odlišná.

V oboch rozhovoroch /v LT i v RP/ sa hovorí, ako pri románe Sklený vrch kritika bila autora, pretože nepochopil význam a ciele SNP. Ani len náznakom sa nespomenie, že ho pre túto príčinu "bila" najmä za novely Hodiny a minúty /1956/. Reakcia na Sklený vrch bola pritom púhou selankou v porovnaní s kampanovitosťou proti Hodinám a minútam. Tu autorovi naozaj išlo aj o existenciu - a že sa to preňho neskončilo ešte horšie, môže vari ďakovať najmä tomu, že nedlho predtým v krajine nášho vtedy bezvýnimčného "vzoru" došlo k takým vnútropolitickým zmenám, že ešte väčšie šikanovanie autora Hodín a minút mohlo priveľmi demaskovať naše výlučne deklaratívne "nadšenie" z onoho "obrodného

procesu".

Nechce sa mi veriť, že by o týchto skutočnostiach /respektíve o ich "presunutí" z Hodín a minút na Sklený vrch/ nevedeli redaktori LT, interviujúci A. Bednára. Keby tomu predsa tak bolo, neviem pochopiť, ako na také kamuflovanie skutočností mohol pristúpiť Bednár. Vysvetlenie, že hlavný kritik Skleneného vrchu /pozitívne však oceňujúci Hodiny a minúty!/ musel odísť do emigrácie, kým jeden z popredných dejateľov vtedajšej zlovestnej kampane proti autorovi je dodnes "činníkom", "predstaviteľom", zdá sa mi nedôstojné Alfonzovi Bednárovi. Bednár predsa vždy /alebo aspoň vo väčšine svojich próz/ bol demystifikátor predstieranej, oficiálnej "skutočnosti" a náhradných "dejín", neprijímal hotové ideologické konštrukcie, ani nanucované myšlienkové floskuly!

Ak sa však hovorí o odmietaní Skleneného vrchu /odmietaní v podstate ideologickom/, ale nespomenie sa "história odmietania" /eufemisticky povedané/ Hodín a minút, je to zavádzanie čitateľa, vydávanie fiktívnej "skutočnosti" za skutočnosť reálnu! Na takéto zavádzanie, prekrúcanie skutočností máme "odborníkov" neúrekom; vyzdobení sú vysokými akademickými titulmi, majú za sebou dlhoročnú "asanačnú" činnosť, publikovali aj množstvo spomienkových "dokumentov" a "svedectiev", ktoré už neočistia ani celé generácie. Ak to bude výhodné, nebude pre nich nijakým problémom, aby sa - oni sami - stali najväčšími "obetami doby" /pozri diskusiu v Romboide č. 8/! Človeku by ich prišlo takmer ľúto: úbohé "obete", ktorým neostal čas aj na fyzické zlikvidovanie všetkých oponentov /nie aby sa osobne "realizovali", iba aby vyhovelí "nároku doby na samu seba"/! Môže ich utešovať aspoň skutočnosť, že nimi vykonávaná a usmernená "mankurtizácia" intelektuálov funguje zatiaľ bezchybne /"nepamätajú" si nič, čo bolo "včera" či "predvčerom", respektíve pamätajú si to iba v tej podobe, ktorá im bola "transplantovaná" v minulých rokoch!/
 Vráťme sa však ešte k rozhovoru, tentoraz najmä k rozhovoru v Rudom práve. V závere redaktor /?/ František Mucha položil Bednárovi otázku: "A čo říkáte výzve Několik vět... o níž před týdnem psalo Rudé právo?" Rodený demystifikátor Alfonz Bednár z neznámych dôvodov zrazu celkom bez problémov prijal mystifikáciu, a to poriadne hrubého zrna. Nie, nejde o to, že Bednár "výzvu" kritizuje! Som presvedčený, že jej kritické, vecné posúdenie mohlo by pomôcť dobrej veci. Bednár sa však očividne vyjadruje k tomu, čo nepozná z autopsie, ale nepochybne iba z "interpretácie". Hľa, aký "text" Niekoľkých viet sa dostal Bednárovi do ruky a ako ho "objektívne" posúdil: "Mohu říct, že rozhodně nejsem pro rozprodej Československé socialistické republiky, k čemuž vlastně vyzývají autoři vzpomínaného pamfletu. Asi dost dobře nevědí, jaká je skutečnost. Obrazně řečeno, z větru kují své plány... V Československu návrat ke kapitalismu? To je podle mne planá a protilidová idea. A uskutečňovat takovou ideu neznamená nic jiného než organizovat vlastní pohromu. Nerad bych přišel o tak významný výdobytek lidstva, jakým se stal socialismus."

Tak a je to! "Čítanie" takmer na úrovni osnovateľov "protištátneho sprisahaneckého centra". Pravda, za predpokladu, že by Bednár bol kritizovaný text vôbec čítal, že by sa nebol uspokojil s dodanou "interpretáciou"! Výrok istej postavy zo Zvonovej hry Tanec nad plačom, že totiž "bolo vždy výsadou vyššej spoločnosti, že mohla odsúdiť a nevedieť čo ani", má - ako vidieť - nadčasovú platnosť. Prijateľný je aj pre dlhoročného demystifikátora, pre národného umelca, ktorý sa stal "národným" nie pre inú "tvorivú" činnosť /ako je u nás zvykom/, ale skutočne pre

svoje literárne dielo.

V Bednárovom "svojráznom" posúdení je zjavná alúzia na publicistické vystúpenie Ladislava Novomeského z apríla /7/ 1968. Dúfam, že k Bednárovi bude osud žičlivejší ako k Novomeskému. Keď totiž tento po dlhých vnútorných bojoch došiel k presvedčeniu, že svojou dobre mienenou "obranou" princípov socializmu prispel k presadeniu sa československej "noci dlhých nožov", ťažká choroba mu čoskoro zabránila vydať o tom priame svedectvo.

KN I Ž N Á E D Í C I A - F R A G M E N T - K -

1. TOMÁŠ PETŘIVÝ	HRA O JUDÁŠA
2. GEORGE ORWELL	ORWELLIÁDA
3. ROMANO GUARDINI	O DUŠI
4. JAKUB SOJKA /Oleg Pastier/	DUTÉ TICHŮ
5. ANNA ACHMATOVÁ	REQUIEM
6. JIŘÍ OLIČ	PULNOČNÍ STRANA /zatiaľ vo výrobe/
7. MARTIN M. ŠIMEČKA	SVĚTELNÁ ZNAMENÍ
8. MARTIN M. ŠIMEČKA	DŽIN
9. IVAN KADLEČÍK	DVANÁST

Epištola zosnulému

/Albín Bagin - 19.12.1939 - 15.1.1982/

Milý Albín, vo svojej vlnajšej knižke Dvanásť, ktorú si z objektívnych príčin už nemohol čítať, citujem na jednom mieste niekoľko viet z Tvojej malej úvahy o tomto národe, o občianskej odvahe a statočnosti, proteste a rezistencii, kde hovoríš, že u nás protest väčšinou na zástavách mali protestanti, a musím urobiť menšiu korektúru, errata: dnes, aspoň na Slovensku sa k protestu hlásia skôr katolíci. A vôbec: veľa sa zmenilo v posledných rokoch, čo tu nie si, asi nie si dost informovaný, keď jestvuješ teraz v celkom inej štruktúre, a ja neviem, aká je stále komunikácia, no raz sa to dozviem, aj keby som nechcel, že?

Krátko povedané, všeličo sa zmenilo. Občania sa prebúdzajú zo sladkej letargie, veci určené na večný odpis znova ožívajú. Nastupuje mladšie pokolenie, ktoré už ani väčšine našej generácie, našťastie, nedôveruje; pokolenie /aspoň jeho lepšia časť/ zahľadené väčšmi do étosu než do zvyšovania výroby a krajších zajtrajškov. Mal by si radosť z kotrmelcov našich priateľov spoločných, ale aj z množstva samizdatových publikácií, z nezávislého myslenia, z oživotvorenia dávnych etických princípov. "Vidí sa mi, že práve teraz ešte stúpa etika tvorby a tvorcov, ich význam, vzhľadom na časy, v ktorých žijeme," píšeš mi na jeseň roku 1968.

V archíve mám kdesi Tvoj listok, načarbaný v jednej košickej kaviarni, keď sa Ti narodila prvá dcéra: prosíš môjho šéfa v redakcii Pravdy o prepáčenie, ak prídem neskoro do služby. Vtedy sme už veľmi konkrétne snívali o literárnom časopise, ktorý sme s priateľmi, najmä s Marínou Čeretkovou-Gálovou chceli založiť, a zostavovali /s Jakubiskom a Barlom/ prvý krok k nemu: zborníček Dovolíte? /1965/. O rok vydávame už štyri čísla skoro-časopisu Krok, v roku nasledujúcom šesť čísiel, k mesačníku už veľa nechýbalo. Ale ako to už u nás býva, zaúradovala závisť, hlúposť, intrigy, k tomu ešte nerozhodnosť kompetentných činiteľov, opatrnosť a váhavosť predstaviteľov, ktorí nás vodili za nos. Z časopisu nebolo nič a ja som znechutený odišiel do Martina, kde boli priaznivejšie podmienky. /No aj tam neskôr, dovoľ, nech ťa citujem: "...celá Matica: stlačíš a tečie srvátka"./ Škoda, že v záverečnej fáze rozhodovania o časopise si ťažko trpel v nemocnici: chýbala nám Tvoja rozvážnosť popri mojej prudkosti, Tvoj optimizmus, múdrosť i autorita, pevná vôľa: "Vnútorosti sú stále zasiahnuté, pri neopatrnosti krvácajú a treba si dať pozor; na druhej strane sa snažím neprijat postavenie chorého človeka, ale pracovať a žiť na hornej hranici možností."

A odrazu je 21. brežneva Pánovho roku 1968 a jeho následky. "Nálada všade skoro na bode mrazu, ak si nepomôžeme sami, dáko znútra, nebude dobre," píšeš mi /1972/. Alebo: "Človek si kladie dosť často otázky o zmysle vlastnej tvorby, o smerovaní svojho úsilia, o ktorých si myslel, že ich už dávno pro domo vyriešil. Ale teraz sa vracajú. A často spojené s nejednoduchými mravnými otázkami. Cítim, že tento rok sa mi ani nedarí tak ako po iné roky, hoci zároveň mi je jasné, že tomu treba stavať akúsi vnútornú hrádzu. Azda - jedného dňa to prekonáme -, ako vraví pekný černošský spirituál. Podobný neutešný pohľad poskytuje denno-denne okolie. Možno ešte pochmurnejší. Svät chcel byť tešen, a my sebe nepotešili, ako napísal

krásne A.Sova" /1972/. Čo myslíš, Albín, kto to zapríčinil? Dnes vravia, že nikto. Vraj doba bola taká. Doba!

Normalizácia bezhlavo postupuje a 3.3.1973 čítam od Teba: "Musím Ti ešte povedať, že z článku o poézii 1972 mi Reisel vyhodil odsek o Janovi Buzássym a jeho zbierke, vraj pod vplyvom útokov V. Mihálika. Rozširujem to medzi svojimi priateľmi, aby si nemysleli, že som hlupák alebo konjunkturalista, čo by sa mohlo ľahko stať, lebo o Janovi nezostalo tam ani slovo."

Naďalej pracuješ a žiješ na hornej hranici ľudských možností, vlastná horlivosť Ťa pohltí. Na suplovanie časopisu využívaš programový bulletin košického divadla Hľadisko, uverejňuješ cenné veci, ani neviem, čo som tam všetko popísal, príspevky moje sú väčšinou nepodpísané, publikovať som už nesmel. Len z listov možno veľmi dedukovať: "Tvoj príspevok, Ivan, o Zelinkovej knihe je pekný, výstižný a dám ho pravdepodobne do druhého čísla Hľadiska. Vo veci značky alebo nepodpísania sa ešte budem hovoriť s Julom Zborovjakom. Som rád, že sa chystáš aj na Matušku, veď je to autor, u ktorého sme sa mnohému poďučili. Ten rozsah by skutočne mal byť 4-5 strán. Zdá sa to možno málo, ale myslím, že Tebe ako perfektnému štylistovi vyhovujú práve krátke útvary. Dôkazom je aj Tvoja rubrika Záznamy v Slov. pohľadoch. Počítam pravdaže aj s inými vecami od Teba, ktoré si nadhodil v prvom liste na tému Hľadisko" /1972/.

Nuž tak, milý kmotor. Zopár ráz sme si ešte spolu posedeli pri červenom víne, našu Zuzanu sme pokrstili. Potom si odišiel do Bratislavy prednášať na Filozofickú fakultu, ja som už v Pukanci v "exilu a medzi hejnom kačen", ako hovorí Baudelaire v Nezvalovom preklade, alebo, ak chceš, v pretlmočení Hrubínovom "vyhnanec na zemi a k zemi luzou tlačén". A viac sme sa už nevideli, ba nejaké tie roky posledné ani nekomunikovali. Prečo? Sám neviem. Dôvodov je možno viac, no jeden z nich určite policajný, aby sme neohrozovali štátnu bezpečnosť. Naše hovory neostali dokončené. Priateľov strmhlav ubúda, hoci mnohí žijú. Hoci mnohí žijú.

Čítam si aspoň nevelký zväzok Tvojich listov. Je plný dejín. Doska stolová sa pod ním prehýba. Je naplnený prácou, myslením, vzdelaním. A poctivosťou.

Maj sa tam, Albín, dobre. Hospodin s Tebou. A do videnia, dúfam.

Tvoj

Ivan Kadlecík

V Pukanci august 1989

LUBOMÍR MARTÍNEK

DVĚ ZPRÁVY O DVOU FILMECH

1/ Film, který jsem viděl: HOTEL TERMINUS

Námětem filmu Marcela Ophulse "Hotel Terminus" je jeden životní osud. Osud Klause Barbieho. Klaus Barbie byl jeden z mnoha docela obyčejných vrahů, který se pochopitelně neprovinil ničím jiným než poslušností. Jako sporádaný a inteligentní občan Říše vykonával svou občanskou povinnost jako šéf lyonského gestapa tak pilně, že si vysloužil prezdívkou Rezník z Lyonu. Organizoval deportace, podepisoval rozsudky smrti a občas si s chutí odborně zabýval. Když se karta obrátila, dostal se sice na listinu válečných zločinců, ale protože jeho schopnosti, znalosti, zkušenosti a inteligence byly všeobecně uznávané, byl užitečnější americké tajné službě než ve vězení. Ta mu taky z vděčnosti umožnila, když jeho služby přestala potřebovat, klidný odchod do Bolívie, kde mohl dál uplatňovat svou kvalifikaci. Teprve po posledním bolivijském převratu byl v roce 1984 vydán Francouzům a odsouzen v Lyonu na doživotí. Zdánlivě tedy neexistuje žádný důvod, proč by film se nemohl objevit i v Československu.

Marcelovi Ophulsovi je dnes 61 let. V roce 1960 se François Truffaut nadšeně vyjádřil o tomto člověku, který se narodil v Německu z židovských rodičů, později získal francouzské občanství a převážně pracuje v USA. Presto má dodnes na svém kontě pouze tři filmy. /Paměť spravedlnosti, Smutek a soucit, Hotel Terminus/ Proč? Protože jeho filmy jsou nepohodlné. Ministryně spravedlnosti Simone Veil dokonce v roce 1970 prohlásila, že se osobně postará o to, aby se jeho Smutek a soucit neobjevil na obrazovkách. Tehdejší ředitel televize Bresson odmítl film, protože "boří mýty, které Francouzi ještě potřebují..." Ve Francii je technicky komplikovanější jednoduše zakázat promítání, ale existují i jiné prostředky. Trvalo 10 let než se film na obrazovkách objevil...

Hotel Terminus není film o vině. Ta je jasná. Je to film o spoluvině. Ophuls vyhledal všechny žijící osoby, které Barbieho znaly. A kladl jim otázky: "Jaký byl? Jaké to bylo? Jak to vypadalo?" Tak vznikl tento filmový maraton. /Film trvá čtyři a půl hodiny/. Ophuls sám říká: "To není řemeslo pro gentlemany. Kdybych nečíhal za kamerou a mixážním pultem jako sup na každou trhlinu, zaváhání, lapsus, nic bych neudělal." Tak nám před očima defiluje nekonečná řada postav. Kamarádi z SS, rozvědčíci, starosta, sousedi, spoluobčané, advokát a další. Někteří sice nadávají, vyhrožují, zabouchávají dveře /i to je ve filmu zachyceno/, ale většina se jich dojemně shodne. Barbie byl hodný, protože měl rád psy. /Německé ovčáky/. Měl rád hudbu. Byl inteligentní, veselý. Dobrý společník. A jako leitmotiv se neustále opakuje: Proč pořád vytahovat staré věci? Proč nenechat věci v klidu? Proč se pořád hrabat v minulosti? Co bylo, bylo... Američané nepopírají, že věděli podrobně o jeho minulosti, ale byla taková doba... je třeba vidět věci v souvislostech... koneckonců Francouzi na jeho vydání nenaléhali, protože Barbie prohlásil, že prozradí, kdo všechno donášel, udával... Nikdo nic neví. Dokonce ani Barbieho dcera nemá sebemenší představu, co to je nacist. Pravda, jednotlý chorál sice narušují výpovědi

obětí, které mají poněkud odlišný názor, ale naštěstí jen nemnoho jich přežilo, takže nemohou příliš škodit.

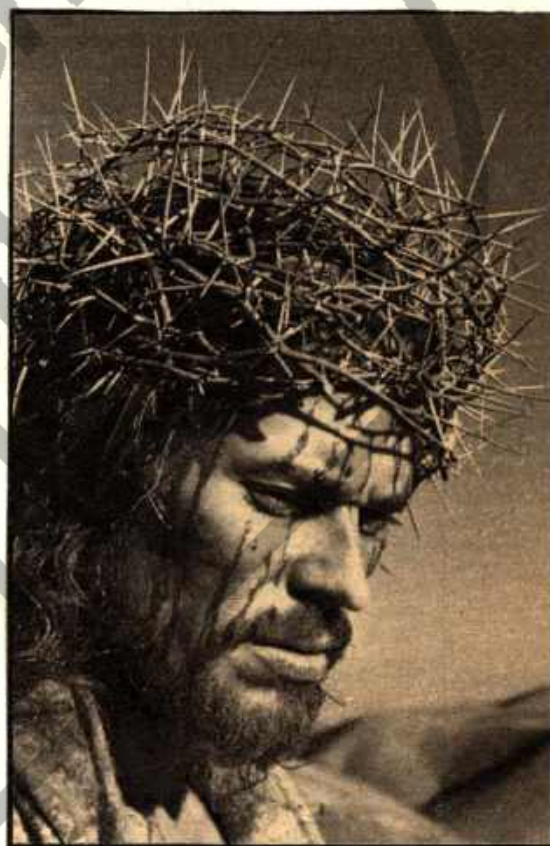
Ophulsův film je chorál o nízkosti /ale i velikosti/ člověka. Té velikosti je v něm stejně málo jako v životě, ale o to je působivější. Tento film není pouhý dokument, ale mistrovské dílo. Ophuls říká: " Jestliže se mi podařilo udělat něco zvláštního, tak jenom znásilněním dokumentárního žánru, který je jako forma omezený a vymezený. Nemám nic společného s lidmi, kteří se uchylují do dokumentů, protože jsou neschopní vytvořit živé postavy." Ophuls povýšil dokument na umělecké dílo. Ukázal, v čem je film nezastupitelný literaturou. Mimiku, gesta, hlas je třeba vidět a slyšet, aby jejich účinek nebyl zkreslený autorovou interpretací a vnímáním. A to je i důvod, proč se domnívám, že se tento film hned tak na plátnech kin v Československu neobjeví. Co kdyby náhodou někoho napadlo se jím inspirovat?

2/ Film, který jsem neviděl:

POSLEDNÍ POKUŠENÍ KRISTA.

U stolu sedí muž. U jeho nohou sedí krásná, dobře stavená žena. Muž pojídá černý chleba, cibuli, pije vynikající červené víno. Žena mu sundává sandály a vášnivě mu líbá nohy. Potom je navoní. Zamilované je utírá nádhernými, hustými, černými vlasy. Po celou dobu muž jí, pije, povídá si s přáteli a tváří se jakoby se nic nestalo. Tato neuvěřitelně erotická scéna nepochází z markýze de Sade nebo Baudelairových Květů zla. Pochází z evangelia svatého Lukáše, kapitola VII.

Když dorazil do Paříže poslední Scorsesův film Poslední pokušení Krista, natočený podle Kazantzakissovy předlohy, nijak jsem na něj nespěchal. Ani vlna fanatismu, antisemitismu, která ho doprovázela už z USA, neprobudila mou zvědavost natolik, abych ho šel shlédnout. Nezajímá mě. V rozhlasových zprávách jsem bez zájmu naslouchal nekonečným polemikám a protestům. V televizi jsem zahlédl pár ukázek. Hysterický krasaveček v pasolinovské krajině si mě nezískal.

W. Dafoe - představitel Ježíše Krista

Bavit jsem se začal až při prohlášení kardinála Lustigera a Decourtraye: "Neviděli jsme film pana Scorsese. Nevíme jaká je jeho umělecká hodnota. A přesto předem protestujeme proti jeho promítání. Proč? Protože film zranuje spirituální svobodu milionů učedníků Krista." Nevím sice, co je to ohrožená spirituální svoboda, když nikdo nikoho nenutil, aby do kina šel. Ale zábava pokračovala. Před kiny se houfovaly lidé všech věkových kategorií se svíčkami a křížky v rukou. Hotové vánoce. Zdi byly polepené plakáty, které varovaly před peklem. Občas se vysypala nějaká ta reklamní vitrina. Postupně však kina promítající film začala ubývat. Nej-

dřív na venkově. Na příkaz mravů dbalých potentátů, venkovských hodnostářů a starostů. Později i v Paříži. Vlídne babičky vyzbrojené bombičkami se slzným plynem a žiletkami, kterými páraly sedačky, udělaly své. Pochopitelně je nikdo neosocoval z terorismu, to se dělá jenom tehdy, když je pachatelem nějaký špinavý Arab, neznalý našich hlubokých humánních křesťanských tradic.

A zábava vesele pokračovala. Martin Scorsese, původem Ital, poskytl interview, ve kterém se snažil vysvětlit, že je hluboce věřící, který chtěl vzdát hold. Ve Strsburgu stáhli film z distribuce pod záminkou návštěvy papeže. Svatý otec se patrně musí chodit dívat na kacíře a odpadlíky do kina, protože svět už mu neposkytuje dost příležitostí pohoršovat se nad zkažeností. Protestantští, katoličtí, islamští kněží a židovští rabíni vydali společné pobouřené prohlášení odsuzující útok na jejich jemnocit. Pokud je mi známo, je to poprvé, kdy se na něčem dohodli. Inu, pokrok nelze zastavit.

O co tedy ve filmu vlastně jde? O nic jiného než o to, že v poslední scéně sní umírající Ježíš o tom, že není ukřižovaný, ale odchází dožít v klidu svůj život s Máří Magdalenou. Tot vše. Drtivá většina filmových kritiků se shodla, že film je na rozdíl od knižní předlohy (vyšla kdysi i česky pod názvem Kristus znovu ukřižovaný) nudný umělecký neúspěch. Možná, že mají pravdu, možná, že se mýlí. Nevím.

Situace začala dostávat spád a konečně se přešlo do slov k činům. Padesátiletý muž se srdeční vadou vyběhl z promítacího sálu přidušený slzným plynem a upadl. A už nevstal. Možná se probral na onom světě, ale o tom nejsou žádné podrobnější zprávy. Církevní hodnostáři sice takticky odsoudili násilí, ale jedním dechem prohlásili, že za všechno nesou odpovědnost ti, kdo i přes jejich varování povolili uvedení filmu do kin. Konečně jsem se tedy rozhodl, že do kina přece jenom půjdu. Willem Dafoe jako představitel Krista mi byl stále ještě lhostejný. Lhostejná mi však už nebyla svoboda projevu. Smířil jsem se s dvěma hodinami nudy na její obranu. Nestalo se. Čas jsem si ušetřil. Bojovníci za křesťanské hodnoty, lásku a mír, totiž zapálili kino na Boulevard Saint Michel. Osm popálených, z toho několik těžce, a jeden uhořelý. Konečně skutečný návrat k tradici. Konečně byla zachována historická kontinuita. Kdo to kdy slyšel, aby byli kacíři uplakáni k smrti slzným plynem? Od požáru se už žádný majitel kina neodvážil "Pokušení" zaradit do programu. Křesťanská dobrota zvítězila.

Hlavou mi vrtá pouze jedna otázka. Co by asi řekli hlasatelé tolerance a odpuštění, kdyby antideisté přistoupili na jejich logiku a začali se domáhat respektu svého přesvědčení stejnými prostředky. Volnomyšlenkáři mají také své přesvědčení a své tradice, které se

vypálené kino Saint-Michel

vyrovnají víře. I oni mají jistou představu člověka v tajemných záhybech světa. Proč tedy nebojují proti kostelům, do kterých je už nikdo nenutí chodit? Proč neusilují o zákaz mše, při kterých se oddávají věřící pojídání těla Syna božího? Proč neprotestují proti tomu, že jsou nuceni poslouchat vyzvánění zvonů? Výkriky z mešit? Bylo by to naprosto logické. To, co skandalizuje jedny, by mohlo na druhé straně stejným právem skandalizovat druhé. Nebo je to tak, že lidé, kteří neverí ani na budoucí ani na minulý ráj ani na posmrtný život ani na Historii, mají poněkud větší úctu k přesvědčení druhých?

-písané pre Fragment-K-

Lubomír Martínek - Paříž

PRAŽSKÁ PĚTKA TOMÁŠE VORLA

Film Pražská pětka je debutem o němž se mluví a píše s největším uznáním, debutem nanejvýš sympatickým. Tak tedy "nová vlna" dorazila i do filmu; po hudbě a výtvarnictví, s 5-7 letým zpožděním, včetně obvyklého držení v trezoru, tedy zcela v duchu socialistického realismu o němž ostatně na několika místech pojednává.

Nutno připomenout, že podkladem k filmu se stala obdivuhodně vitální existence pěti divadel, alternativních scén nového umění neoficiálního a protioficiálního - Kolotoče, Křeče, Sklepu, Mimózy a Vpřed. Jedná se tedy o film dokumentární, zachycující kus divadelní historie a současně její labutí píseň. Úlohou Tomáše Vorla bylo dát prostor pěti rozdílným poetikám, ukázat v čem se lišily a co měly společné; musel tedy potlačit veškerou ambicioznost autorského rukopisu a vytvořit sjednocující médium. V tomto smyslu můžeme zatím jen ztěžít charakterizovat originalitu osobnosti Tomáše Vorla; na skutečný debut vlastně ještě čeká.

Reč filmu je lineární a je tedy nanejvýš problematické srovnávat pět odlišných divadelních textur a struktur. Divadlo Kolotoč pomocí barev, svě-

tel, stínů a pohybu "oživovalo věci" a zdůraznilo především fenomen masky. Srovnávat jejich kus s groteskní parodií předchozího Výletu na Karlštejn jednoduše nejde.

Baletní jednotka Křeč /výrazné autorské realizace bratří Cabanů/ se představila příběhem na téma "totalitarismus a odcizení", inspirovaná ovšem výtvarností poetiky pop-artu, včetně americké revuální dokonalosti, což v tomto případě znamená marnou honbu za fantomem... Největší divácké odezvy dosáhla povídka "Na brigádě" divadla Sklep; stalo se tak po zásluze: dokonalý scénář, obsazení i provedení dílka na téma socrealistického kýče z let nejtemnějšího stalinismu v naší zemi, jeho parodie a travestie. Ne menšího účinku dosáhl Vorel nápodobou osoby "televizního uvačeče", notorického žvanila a lháře, jakých naše TV prezentovala za uplynulé dvacetiletí bezpočet. Diváky baví aktuálnost filmu a skutečnost, že totemická a tabuizovaná realita je demaskována s bravurní lehkostí umění "nové vlny". Odhaluje, že podstatou každého ideologického tabu, totemu či ikony je prázdno a lež.

Pražská pětka není žádným geniálním velkofilmem ale dílem zábavným, nadčasovým a zdařilým; což není málo.

Jiří O l i č

stodvatsať minút Ničoty

Júlové horúčavy vrcholili. Vzduch bol nedýchateľný. Plagát pred kinom hovoril čosi o spoločenskej dráme a narušených medziľudských vzťahoch. Spolu s priateľom sme tam ešte chvíľu stáli. Kúpili sme lístky a čakali. "Počul som, že je tam aj sex", povedal ktorýsi mládenec za mnou a svojím výrokom obveselil ďalších dvoch. Smiech a hlasný komentár pokračoval aj dnu, keď už začalo samotné predstavenie. Neboli však jediní, ktorí sa prišli ten večer do kina pobaviť. Ich smiech ma provokoval, rovnako ako celý film a celá atmosféra, ktorá tam ten večer vládla. Ako dlho to ešte potrvá? Kedy sa to už konečne skončí? Veď to už musí vyústiť do niečoho zmysluplného! Film sa neskončil ani vtedy, keď som vychádzal z kina a tupo hľadel do prázdna. Film pokračoval.

"Ešte stále si myslíš, že to bol jeden z najlepších festivalových filmov?" spýtal sa ma priateľ, keď sme vychádzali z kina.

"Bol najlepší."

"To nemyslíš vážne?! Veď to bolo o ničom!"

Dá sa zobrazit' ničota, prázdno, ne-bytie? V tej chvíli som si spomenul na obrazy surrealistov, ktorí si ju predstavovali ako piesočnú púšť s koncom kdesi v nekonečne. O tom, že môže mať i celkom prozaickú podobu, ma presvedčil práve tento film.

Bytie a ničota tvorí základný filozofický problém existencialistov. Ničota tu berie na seba podobu smrti, sprevádza človeka počas celého jeho života a až v jej blízkosti si uvedomuje konečnosť vlastného bytia. Predstava, že sme s ňou pravidelne konfrontovaní, že náš pozemský život je len púhou epizódou v mori nekonečnosti, je desivá. Preto zabúdame. Stav zabudnutia má podobu letargického spánku. Spánok, do ktorého upadáme tým hlbšie, čím viac sa nechávame uspať realitou každodennosti.

Pohľad Malej Viery z filmového plátna do hľadiska kina je pohľadom spiacej bytosti. Je meravý a nezúčastnený, upriamený do neurčitého bodu medzi divákom a plátnom. Do tohto imaginárneho bodu ústí i celý dej filmu. 120 minút Ničoty.

Slová sú zbytočné. Už dávno stratili svoj pôvodný zmysel. Nie sú už prostriedkom dorozumievania, nemožno už nimi vyjadriť vlastné myšlienkové pochody. Preto sa deformujú a menia sa na neurčitý akustický šum. Na ich miesto nastupujú výkriky, škriekanie, bľabot, smiech, plač a posunky. Postavy z filmu akoby niekedy zabudli hovoriť. Ich reč sa podobá jazyku primitívov. Podobne ako ich iracionálne konanie založené na teórii púheho prežitia. Prežije silnejší jedinec, ktorý si dokáže vytvoriť dostatočné množstvo obranných mechanizmov. Niektorým sa to podarí, iným nie.

Malá Viera sa pozerá na pohrebný sprievod. Aké je to ľahké uniknúť z pút neznesiteľnej ťažoby bytia. Smrť je v nedohľadne, cítiť ju však všade.

Mesto je zakryté závojom smogu. V popredí sa výrazne črtajú len haldy hrdzavejúceho železného odpadu. S touto šedivou a nič nehovoriacou panorámou mesta kontrastuje námestie s fotografiami hrdinov práce, politickými heslami a veľkou červenou hviezdou.

Za hranicami tohto mesta končí svet. Svet, v ktorom je každému vymedzený jeho životný priestor. Prekročiť ho, znamená vstúpiť do neznáma. Orwellovská vízia nadobúda realistickú podobu.

Malá Viera je obeťou tohto sveta. Nechce meniť jeho zákony, jej revolta spočíva v jeho odmietaní. Nebúri sa, nehľadá vlastný životný ideál. Erotický vzťah akoby nahradil stratenú zmysluplnosť

bytia. Je to však len ďalší krok do ešte väčšieho zabudnutia.

Rodičia, brat i manžel jej už dávno nerozumejú. Rovnako ako ona nerozumie sama sebe a celému svetu, ktorý sa zmenil na panoptikum prázdnych a bezduchých ľudských schránok. Z obrazu života zostávajú len fragmenty, chaoticky usporiadané, bez logickej súvislosti. Keď jej vlastný otec prebodáva nožom manžela, je situácia napätá do krajnosti. Ani táto tragédia, ktorá takmer končí smrťou človeka, neotrasie ich vedomím natoľko, aby zmenili pohľad na svet. Násilie sa stalo jeho súčasťou, pociťujú ho ako niečo neprirodzené. Ide len o nevinnú epizódu, o bežnú rodinnú hádku.

Život a smrť sa k sebe čoraz viac približujú. Možno, že sú už všetci dávno mŕtvi, len si to ešte neuvedomujú. Ne-bytie ako základná dimenzia ľudskej existencie. Aj ten dážď, ktorý sa v jednej scéne na nich spustí, je akoby predzvestou blížiacej sa katastrofy, keď voda pochová všetok život.

Na konci príbehu sa Malá Viera pokúša spáchať samovraždu, ale sa jej to nepodarí. Balancovanie na hranici života a smrti pokračuje. Hocikeď môže skončiť pádom.

Film V. Pičula hovorí o ľudskej bezmocnosti, o neschopnosti človeka vymaniť sa z prostredia bezútešnej Ničoty. Hovorí o ľuďoch, ktorí prijali zákony totalitnej spoločnosti a prestali si uvedomovať tragiku svojho ľudského postavenia. Stali sa ne-osobnosťami odkedy podriadili svoj život každodennosti.

Ešte dlho do nočných hodín sme s priateľom pokračovali v našom rozhovore. Skončil sa takmer hádkou. "Nemáš právo vyvyšovať sa nad ostatných", znela jeho posledná veta. Veľakrát som počul názor, že pocity našej generácie sú v mnohom identické s pocitmi "stratenej generácie". Rovnako ako ona, i my sa bojíme svojej budúcnosti. Možno i v tom, že ich tento film artikuluje, spočíva jeho divácka úspešnosť. Myslím si, že to nestačí. O tom by však bolo treba natočiť nový film.

- 18 -

záber z filmu MALÁ VIERA

D o k u m e n t y

Listom z 5.7.1989 sa na mňa - polooficiálne, sympaticky a po dlhých rokoch ako prvý vôbec - obrátil redaktor Slovenských pohľadov pán V.M., že by rád v niektorom z blízkych čísiel časopisu /kde som asi osemnásť rokov nič nepublikoval ani moje meno sa neobjavilo/ videl recenziu alebo niečo podľa mojej predstavy a výberu. Poslal som mu /po váhaní/ päť svojich "besedníc" napísaných v prvej polovici tohto roku.

Odpoveď na list:

Vážený pán redaktor, práve som sa vrátil z národných spítalov a očných lazaretov, pozerám z okna, kedy po ulici prejde moja černovláska slepota očakávaná a zazvoní mi pri dverách - to je môj zisk, moja odmena a nádeja. Na písacom stole mám Váš list a ďakujem. Veľa som rozmýšľal, radil sa so starým svedomím a mladými ženami, s priateľmi, s princípmi, s bratrancom kategorickým imperatívom a ďalekými hviezdami, ale všetko je hrozne /chválaBohu/ nejednoznačné. Zásadne by sa v sprostítuovanej našej oficiálnej tlači nemal objaviť príspevok s mojím menom, aspon dovtedy, kým je tá tlač ešte nemorálna a nenormálna, kým tam nie sú iní a všetci dodnes prenasledovaní, kým mnohí čestní priatelia a bratia sú pozatváraní, kým normalizátorské kurvy sa kdesi v komótnom teplúčku rehocú /na nás/, kým atď., atď. Slovenské pohľady zvlášť, aj Vy osobne robíte dobrú prácu a iste aj bona fide, ale. Nedeliteľnú ľudskú slobodu delíte na drobné a dávkujete ju ako cyankáli, z klobúka s dvojitém dnom kaukliarsky vyťahujete zajačika, potom Hruza, Hamadu, kúsok Marenčina, štipku arzenu a Kadlečíka a možno aj ľavú nohu /ako špiritisti/ Tatarkovej mŕtvolky - a vytvárate tak pre štát veľmi potrebnú ilúziu, že všetko je v poriadku, že sa to zlepšuje, že sa vlastne nič nestalo, že zločiny neboli a nie sú, a ak aj trochu boli, aj takýmto spôsobom sa vlastne naprávajú, veď dejiny sa dajú opraviť ako zapchatý karburátor alebo deravá čižma. Nie. Nechcem byť spolutvorcom, akcionárom takejto škodlivej a falošnej kúzelníckej ilúzie, ktorá neotvára perspektívy. Preto by som bol veľmi rád, keby sa v Pohľadoch /aspon nie teraz, čo bude, nevieme/ moje meno neobjavilo, spolupráca z mojej strany je temer nemožná. Ale na vec sa možno pozrieť aj inak, ako vždy. A ja sa v bezradnosti uchýľujem ako dobrý Slováč opäť ku kompromisu: pošlem Vám v najbližších dňoch /len čo to žena prepíše na stroji/ zopár strán, Vy ich s dosť veľkou pravdepodobnosťou neuverejníte a ja sa budem utešovať, že je to Vaša vec a nie môj problém, skrátka, hodím kúsok svojich ťažkostí, prepáčte, aj na Vaše mladšie plecia ako Pontský Pilát, veď mám starostí dosť, rozdávať mám z čoho. K mojim textom: recenzie, literárne kritiky už roky nepíšem a azda ani nebudem, ale komponujem akési texty neurčitého žánru, sú to vety, slová, výpovede /aj zo zamestnania asi/, grecaniny - z nich zo tri najnovšie pošlem, vracať /ich/ nemusíte, urobte s nimi, čo chcete okrem nejakého zásahu do nich: čo som napísal, napísal som, za každým slovom existenciou stojím.

Srdečne

Ivan Kadlečík

V Pukanci 24.7.1989

DOKUMENTY

MESTSKÁ PROKURATÚRA V BRATISLAVE - PSČ 881 10

č.k.
1 Kv 953/89V Bratislave dňa
17.8.1989

U Z N E S E N I E

Mestský prokurátor v Bratislave v trestnej veci proti obvinenému JUDr. Jánovi Čarnogurskému a spol. pre trestný čin podvracania republiky podľa par. 98 ods. 1 Tr. zák. a iné takto

r o z h o d o l :

Podľa par. 68 Tr. por. z dôvodov uvedených v par. 67 písm. c/ Tr. por. beriem do väzby obvineného PhDr. Miroslava K u s é h o, Csc., nar. 1.12.1931 v Bratislave, trvale bytom tamtiež, Slovenského č. 21, vedeckého pracovníka URBION Bratislava.

Väzba sa počíta od zadržania dňa 14.8.1989 o 07.50 hod. a bude vykonávaná v Ústave pre výkon väzby v Bratislave.

Odôvodnenie:

Vyšetrovateľ Odboru vyšetrovania Štátnej bezpečnosti Správy ZNB hl. mesta Bratislavy a Zs. kraja uznesením zo dňa 14.8.1989 a 17.8.1989 sp. zn. VS:CVS-545/89 začal trestné stíhanie a súčasne vzniesol obvinenie proti PhDr. Miroslavovi Kusému, Csc., pre trestný čin poburovania podľa par. 100 ods. 1 písm. a/ Tr. zák. a trestný čin podvracania republiky podľa par. 98 ods. 1 Tr. zák., ktorých sa dopustil tak, že spoločne s obvinenými JUDr. Jánom Čarnogurským, Hanou Šolcovou-Ponickou, Antonom Seleckým a MUDr. Vladimírom Maňákom

- 1/ z nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu republiky napísali v prvej polovici mesiaca august 1989 výzvu zameranú na zdiskreditovanie internacionálnej pomoci vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968, hanobia v nej čelných predstaviteľov strany a štátu, ktorí v období po auguste 1968 sa dostali do funkcií a urážlivým spôsobom znevažujú spoločenský vývoj v ČSSR za ostatných 20 rokov; okrem toho sám
- 2/ z nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu republiky, prostredníctvom rozhlasovej stanice Slobodná Európa vedie proti ČSSR sústavne podvratnú činnosť tým, že vo svojich príspevkoch hrubo skresľuje pomery v ČSSR, útočí na ústavný princíp vedúcej úlohy KSČ, spochybňuje formy socialistického rozvoja spoločnosti a hanobí čelných predstaviteľov strany a štátu, čo dokazujú najmä nasledovné výroky:
  - v príspevku "Problematika právneho štátu" - odvysielanom dňa 10.4.1989 o.i. uviedol: "Podľa paragrafov hlavy o trestných činoch proti republike je možné kedykoľvek odsúdiť prevažnú časť obyvateľov. Stačí im priklepnúť nepriateľstvo voči dnešnému rozkladajúcemu sa socializmu, či úmysel rozvracať ho. Akoby už nebol dosť rozvrátený tými, ktorí ho riadia,

usmerňujú a rozvíjajú stále iným smerom,"

- v rozhlasovom príspevku "O vyhliadkach socializmu" uverejnenom v RSE dňa 5.7.1989 o.i. uviedol: "Šamani majú svoje magicke slová, zaklínadlá. Nikto nevie, čo tie slová znamenajú, ani samotní šamani nie ... Zaklínadlom dnešných šamanov je slovo socializmus. Nikto už nevie, čo toto slovo v súčasnosti naozaj znamená ... Už proti socializmu s ľudskou tvárou namietať, že pripúšťajú len socializmus bez prívlastkov. Títo šamani už dávno stratili svoj ideologický vplyv tým, že ich zaklínadlá nefungovali a ani doposiaľ nefungujú... Ideologické zaklínadlá sú dobré len pre blahobyť šamanov. Národ nimi nenasýtiš, nanajvýš dosiahneš že ich má plné zuby",

- v príspevku "Vedúca úloha strany" uverejnenom v RSE dňa 7.1.1989 uviedol: "Proti policajne-prokurátorskému výkladu vyslovovať nejaké pochybnosti o vedúcej úlohe strany znamená trestný, protištátny čin, pretože tento princíp je zakotvený v existujúcej ústave. Ono je to ako s tým vlkom a s tou kozou: I demokratizovať, zaviesť právny štát, ale aj zachovať, či dokonca rozvinúť princíp vedúcej úlohy strany. Je niečo vôbec také možné?",

- v príspevku "Obraz vnútorného nepriateľa" odvysielaného v RSE dňa 22.1.1989 o.i. uviedol: "Jakešovské vedenie má skutočného nepriateľa - slušných ľudí, ktorí vyžadujú nápravu v hospodárstve i v spoločenskom a politickom dianí, všetkých občanov, ktorí chcú prežiť zmysluplný život s nádejami na lepšie časy pre ďalšie generácie a tak si komunistická strana vymýšľa obraz fiktívneho nepriateľa, zanovitého odporcu sociálneho pokroku riadeného západnými centrálnymi...",

- v závere príspevku "Demokracia, vedúca úloha strany, socializmus" uverejnenom v RSE dňa 6.2.1989 o.i. uviedol: "Demokratické vedenie jednou stranou, ako ústavný princíp je protirečením. Totalitné vedenie jednou stranou je nezlučiteľné s demokratizáciou... Ak má byť nová ústava ústavou demokratického právneho štátu, nemá v nej princíp vedúcej úlohy strany čo robiť".

Obvinený PhDr. Miroslav Kusý, Csc. sa obdobného protispoločenského konania dopustil i v roku 1988. Dňa 13.1.1989 mu bola na Mestskej prokuratúre v Bratislave vyhlásená výstraha a v zmysle par. 2 ods. 3 Zákona o prokuratúre bol upozornený, že pri opakovaní, alebo pokračovaní v protispoločenskom konaní, vydáva sa nebezpečenstvu trestného stíhania.

Menovaný však vyhlásenú výstrahu ignoroval a v protispoločenskom konaní tak, ako je vyššie uvedené pokračoval.

Preto som rozhodol obvineného PhDr. Miroslava Kusého, Csc. vziať do väzby, lebo sú dané jej dôvody uvedené v par. 67 písm. c/ Tr. por.

Poučenie: Proti tomuto uzneseniu je prípustná sťažnosť, ktorú možno podať do 3 dní od jeho vyhlásenia. Sťažnosť nemá odkladný účinok.

Mestský prokurátor
JUDr. Ján J a v o r č í k

/okrúhla pečiatka/

Pán prezident,

dňa 17. augusta 1989 bolo vznesené obvinenie za trestný čin poburovania podľa par. 100 tr. zák. proti univerzitnému profesorovi PhDr. Miroslavovi Kusému, JUDr. Jánovi Čarnogurskému, spisovateľke Hane Ponickéj, doc. MUDr. Vladimírovi Manákoví a Antonovi Seleckému. Prof. Kusý a dr. Čarnogurský sú zároveň stíhaní pre trestný čin podvracania republiky podľa par. 98 tr. zák. a bola na nich uvalená väzba.

Trestné stíhanie a uväznenie menovaných nás napĺňa obavami. Ich oznámenie položiť kvety na pamiatku mŕtvych nebolo trestným činom, lež ľudsky dôstojným zámerom, na ktorý má každý občan právo podľa svojho presvedčenia. Ak vyslovili niekedy tvrdé a neprijemné myšlienky, môže s nimi niekto nesúhlasiť, môže ich tvrdenia vyvrátiť, ako sa to deje všade na svete, ale nemožno ich preto postaviť pred súd - lebo každý má právo na slobodu myslenia a na slobodu prejavu. Toto právo podľa vyhlášky 120/76 Zb. "zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo akýmkoľvek inými prostriedkami podľa vlastnej voľby". Toto právo je zakotvené vo všetkých medzinárodných dohodách posledných rokov od Helsínk po Viednu. Vo všetkých demokratických štátoch ho používajú tak prívrženci, ako aj kritici vlád.

Trestné stíhanie menovaných odďaľuje nevyhnutný celospoločenský dialóg o našej budúcnosti a poškodzuje povest našej krajiny v zahraničí. Preto sa na Vás, pán prezident, obraciame so žiadosťou, aby ste využili svoje ústavné právomoci a vykonali potrebné kroky, aby ich trestné stíhanie bolo zastavené, obvinenie zrušené a aby Prof. Miroslav Kusý a dr. Ján Čarnogurský boli prepustení na slobodu.

V Bratislave dňa 30. augusta 1989

Alexander Dubček, bývalý prvý tajomník ÚV KSČ, Doc. PhDr. Michal Dzvoník, historik, Elena Dzvoníková, bývalá redaktorka rozhlasu, PhDr. Michal Gáfrík, literárny kritik, Helena Gondová, technická pracovníčka, PhDr. Milan Hamada, literárny historik, Ing. Robert Harenčár, ekonóm, Ivan Hoffman, pesničkár, Marian Huba, akademický sochár, RNDr. Mikuláš Huba, ekolog, PhDr. Jozef Jablonický, historik, Ivan Kadlečík, spisovateľ, Roman Kaliský, bývalý redaktor Kultúrneho života, Milan Knažko, herec, Prof. PhDr. Ján Kocka, vedecký pracovník, Prof. Ing. Hvezdón Kočtúch, vedecký pracovník, Ján Ch. Korec, katolícky biskup, MUDr. Silvester Krčméry, st., lekár, Doc. PhDr. Ivan Laluha, vedecký pracovník, Ing. Ján Langoš, výskumný pracovník, Katarína Lazarová, spisovateľka, RNDr. František Mikloško, matematik, Oleg Pastier, básnik, Jozef Sivák, historik filozofie, prom. hist. Ladislav Snopko, pamiatkár, PhDr. Július Strinka, bývalý vedecký pracovník SAV, Martin M. Šimečka, spisovateľ, Doc. PhDr. Milan Šimečka, spisovateľ, Dr. Alex Tahy, historik, MUDr. Peter Tatár, ekolog, Doc. PhDr. Ján Uher, vedecký pracovník, Ľudvík Vaculík, spisovateľ, Ing. Miroslav Zigmund, cestovateľ.

OTEVŘENÝ DOPIS PŘEDSEDOVI NEJVYŠŠÍHO SOVĚTU SSSR
MICHAILU GORBAČOVVI

Vážený pane předsedo!

Tento dopis je výrazem velké mravní tísně. Nikdy bych nevěřil, že budu dohnán k takovému činu v zemi, kde mají dopisy představitelům Sovětského svazu neblahou tradici. Přivedlo mě k tomu alarmující zjištění, že v naší zemi nebezpečně vzrostly perzekuce významných představitelů československé inteligence a velkého počtu mladých lidí, zvláště dělníků. Od ledna tohoto roku proběhla celá řada politických procesů a v nich byli odsouzeni nezávisle myslící občané všech generací, mezi nimi lidé s vysokou mravní autoritou v národě i v mezinárodní veřejnosti, Havel, Jiřous, Marvanová, Vondra, Chramostová, Šilhánová, Stárek a jiní a jiní.

Před několika týdny byli obviněni z údajného pobuřování a podvracení JUDr. Ján Čarnogurský, Univ. prof. Miroslav Kusý, MUDr. Vladimír Manák, Hana Ponická a Anton Selecký. První dva obvinění byli uvezeni a hrozí jim trest až do desíti let. Všichni ti lidé jsou mi nejbližší přátelé. Neexistuje druh protestu, který bychom s přáteli z nezávislých hnutí uvnitř této země nevznegli. Vedení naší země je však přešlo mlčením, přestože se k protestům připojily svými podpisy tisíce lidí, spisovatelů, vědců, hudebníků, herců, dělníků a občanů všech zaměstnání.

Frustrován arogancí zdejší moci a vlastní bezmocností, obracím se na Vás. V naší zemi se nadále kriminalizuje svobodné myšlení. Kriminalizuje se kritika motivovaná mravní zodpovědností intelektuálů, kterou jste tak vysoko ocenil ve svém projevu v New Yorku. Miroslav Kusý a Ján Čarnogurský jsou ve vězení výhradně za autorství kritických myšlenek a analýz, které pronesli nebo zveřejnili tiskem. Myšlenky, které cituje obvinění jako podvrtné, byly nespočetněkrát potvrzeny historií a logikou vývoje. Podle měřítek uplatněných v tomto případě by se u vás stal Nejvyšší sovět neschopný usnášení, protože většina poslanců by trávila svůj čas ve vězení. Obávám se, že Vy byste byl mezi nimi.

Nežádám Vás, abyste zasahoval do našich vnitřních věcí. Chci Vám jen připomenout, že klopýtání Československa v trendu přestavby a smutné věci, o kterých Vám píši, jsou stále ještě důsledkem hanebného rozhodnutí Vašich předchůdců v roce 1968. Dvacet let se již odvíjejí osudy milionů našich lidí, tragicky změněné v jediné srpnové noci. Konkrétní případ mých přátel také souvisí s tímto tématem: byli obviněni z toho, že "znevažují internacionální pomoc. Kdyby vedení Vaší země zaujalo jasně odmítavý postoj k vojenské intervenci a k násilnému přerušení naší "revoluční přestavby", musely by všechny perzekuce ustát, protože by se zřítíla umělá stavba legitimacy, vybudovaná na starém myšlení. Československo nemůže vstoupit do budoucnosti s nevyлечeným zraněním z roku 1968, nevejde se do evropského domu a bude zde dále ležet jako nehybný balvan všem na překážku.

Prosím, abyste zasáhl do vašich vnitřních věcí a odsouzením intervence zbavil svou vlastní zemi mravní zátěže, staré viny, která zpochybňuje i nadějně činy současné. Rozhodnutí, které srazilo na kolena naše tehdejší víry a naděje, bylo sice dílem dnes již většinou mrtvých lidí, dějinná zodpovědnost však překračuje hranice lidského života. Mlčením o této věci prodlužujete účinky starého bezpráví v národním měřítku a současně prodlužujete vězeňské dny a noci mnoha našich bezúhonných a statečných občanů, mezi nimi i mých

přátel. K nápravě této věci není třeba složitých diplomatických jednání, stačí pronést veřejně několik vět.

Děkuji Vám,
s úctou
Milan Šimečka

VYHLÁSENIE PIATICH SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Päť slovenských spisovateľov - Ľubomír Feldek, Andrej Ferko, Ján Štrasser, Pavol Vilikovský a Peter Zajac - podpísalo vyhlásenie, reagujúce na mvinovú správu o pripravovanom politickom procese v Bratislave.

Vyhlásenie bolo odoslané 23. augusta 1989 ČSTK na Slovensku, Československému zväzu spisovateľov v Prahe, Zväzu slovenských spisovateľov v Bratislave a PEN-klubu v Prahe.

Vo vyhlásení sa hovorí:

"Dúfame, že obvinení nebudú stáť pred súdom za svoje politické názory, najmä ak vidíme, že v iných socialistických krajinách na čele so ZSSR prešlo vyslovovanie rozličných, aj sporných názorov z oblasti trestnej činnosti do kultúry každodenného života.

Uvedený prípad sa nás dotýka o to viac, že medzi obvinenými je aj spisovateľka Hana Ponická, ktorá sa pred časom zastala práv viacerých dnešných členov ZSS. Domnievame sa, že dnes sa treba zastáť jej práv."

K vyhláseniu sa pripojili: Miloš Žiak - básnik
Milan Lasica - dramatik

Zväz slovenských spisovateľov
Ulica Obrancov mieru 14
801 00 Bratislava

So sympatiami sme prijali vyhlásenie piatich slovenských spisovateľov k pripravovanému politickému procesu v Bratislave.

Hoci sme väčšinou výtvarníci, myslíme si, že toto vyhlásenie vystihuje solidárne cítenie všetkých umelcov.

Preto sa aj my pripájame k požiadavke, aby sa vyslovovanie rozličných, aj sporných názorov nepokladalo za trestnú činnosť, ale za výraz vysokej kultúrnej úrovne, ktorá bývala nášmu národu vždy vlastná.

Andrej Barčík, maliar; Dušan Kállay, maliar; Alojz Klimo, maliar; Vladimír Kompánek, sochár; Rudolf Krivoš, maliar; Milan Láluha, maliar; Ing. Karol Kállay, fotograf; Ivan Hrušovský, hudobný skladateľ; Il'ja Zeljenka, hudobný skladateľ

V Bratislave 5. septembra 1989

Vážený pán
JUDr. Gustáv Husák
prezident ČSSR
Praha - Hrad

Vážený pán prezident,

vo vývoji československej spoločnosti sa už po dlhšie obdobie prejavujú viaceré negatívne tendencie, ktoré ohrozujú kvalitu života obyvateľstva a zhoršujú postavenie Československa vo svete. Tieto tendencie boli pomenované v celom rade analýz, vrátane mnohých oficiálnych materiálov. Diagnózy sa v zásade zhodujú v tom, že naša spoločnosť sa ocitla na rozhraní: buď nájde sily na podstatné štrukturálne spoločensko-ekonomické a politické zmeny, alebo definitívne vypadne zo spoločenstva vyspelých krajín.

Z tohto stavu treba hľadať východiská, nazhromaždiť potrebný ľudský potenciál, využiť existujúce intelektuálne, vedecké, kultúrne a duchovné kapacity, presvedčiť široké vrstvy občanov o zmysluplnosti reformného úsilia a o uskutočniteľnosti pozitívnej zmeny. Čoraz výraznejšie sa ukazuje, že východiská z kritického stavu treba hľadať spoločne, s rešpektovaním všetkých spoločenských prúdov a zoskupení, aké sa za uplynulé desaťročia u nás ustanovili.

Na to je potrebná primeraná spoločenská atmosféra, občiansky mier, prekonanie tvrdej neústupčivosti a skutočný dialóg, z ktorého nemožno vylúčiť nikoho, okrem tých, ktorí by propagovali násilie.

Osobitne nás preto znepokojujú všetky javy z uplynulých mesiacov, ktoré tomu protirečia: kroky mocenských orgánov smerujúce k znemožňovaniu demokratického dialógu, rôzne zastrašovacie kampane a represívne opatrenia voči viacerým jedincom a skupinám občanov, najnovšie trestné stíhanie proti prof. Miroslavovi Kusému, dr. Jánovi Čarnogurskému, doc. Vladimírovi Maňákovi, Hane Ponickéj a Antonovi Seleckému. V tejto súvislosti sa pripájame k žiadostiam slovenských spisovateľov a ďalších občanov o ukončenie tohto trestného stíhania. Zároveň sa zasadzujeme o to, aby boli zmenené príslušné právne ustanovenia a prax umožňujúce takéto postihy.

Vyhliadky do budúcnosti sú zhoršované tvrdými postupmi už aj proti tým najmiernejším formám vyjadrovania alternatívnych názorov. Takéto reakcie sú v rozpore s princípmi právneho štátu i s kultúrnymi štandardmi civilizovanej Európy. Rovnako považujeme za neprimerané vyžadovanie konformity od neinformovaného či polinformovaného obyvateľstva a povzbudzovanie neznášanlivosti. Znepokojujú nás tiež prejavy tendenčnosti v informovaní o situácii v okolitých socialistických krajinách, najmä v Poľsku a Maďarsku, ktoré sa okrem iného nepriaznivo premietajú do národnostných napätí. Nášmu profesionálnemu videniu nemôžu uniknúť nezvratné následky takéhoto pôsobenia: rastúca dezintegrácia spoločnosti, vyhrocovanie spoločenského napätia, degradácia potenciálu použiteľného pre potrebné reformy, pre obnovu a rozvoj. Ak by sme tieto následky neupozornili aj takouto formou, spreneverili by sme sa etike a poslaniu svojej profesie.

Preto sa, vážený pán prezident, obraciame na Vás, aby ste prispeli k ozdraveniu a morálnej obrode našej spoločnosti a podporili ideu národného zmierenia založeného na politickom dialógu. Táto idea sa stala nádejným východiskom z krízových situácií aj v iných krajinách sveta, pričom niektoré z nich nemajú také demo-

kraticke tradície ako naša. Dokážme spoločne - predstavitelia politickej moci i radoví občania rôzneho zmýšľania - že to budú práve tieto naše národné tradície, a nie dedičstvo stalinizmu, ktoré budú spoluurčovať budúcnosť našich národov.

V Bratislave 7.9.1989

PhDr.Martin Bútor, sociológ; PhDr. Zora Bútorová, Csc., sociologička; PhDr.Ivan Dianiška, sociológ; Jarmila Filadelfiová, sociologička; PhDr.Pavol Frič, sociológ; PhDr.Peter Gurán, sociológ; PhDr.Vladimír Krivý, CSc., sociológ; PhDr.Anna Križanová, sociologička; Ing.Vladimír Ondruš, výskumný pracovník; PhDr.Stanislav Radič, scenárista; PhDr.Iveta Radičová, sociologička; PhDr.Sona Szomolányiová, CSc., sociologička; prom. sociologička Magda Vašáryová; PhDr. Imrich Vašečka, sociológ

Na vedomie: Prof.MUDr. Zdeněk Dienstbier, DrSc., predseda Výboru
čs. verejnosti pre ľudské práva a humanitárnu spoluprácu
Československá tlačová kancelária, Bratislava
Zväz slovenských spisovateľov, Bratislava

PREHLÁSENIE

Dňa 17.augusta 1989 bolo zahájené trestné stíhanie za poburovanie proti PhDr. Miroslavovi Kusému, JuDr. Jánovi Čarnogurskému, spisovateľke Hane Ponickéj, doc.MUDr. Vladimírovi Manákoví a Antónovi Seleckému. Prof.Kusý a dr.Čarnogurský podľa zlovestného paragrafu 98 tr.zák. sú stíhaní aj pre trestný čin podvracania republiky a boli vzatí do väzby. Podľa mocenských orgánov sa tohto trestného činu dopustili oznámením svojho rozhodnutia uctiť pamiatku tých, ktorí boli usmrtení počas vojenskej intervencie v roku 1968. Okolnosti ich zadržania a spomenutý paragraf však svedčia o odhodlaní moci trestať týchto ľudí za ich celú doterajšiu činnosť, ako to bolo zaužívané aj v prípade iných aktivistov nezávislých iniciatív.

To, čo doteraz prof.Kusý a dr.Čarnogurský urobili v záujme dodržiavania občianskych práv, je dobre známe. Význam ich činnosti plne potvrdzujú aj procesy demokratizácie, reformné snahy susedných socialistických štátov. Považujeme však za povinnosť zvlášť pripomenúť, že spolu s M.Šimečkom a J.Jablonickým v roku 1984 to boli práve oni, ktorí z radov slovenskej inteligencie protestovali proti uväzneniu dr.Miklósa Duraya, vedúceho aktivistu prvej a doteraz jedinej nezávislej iniciatívy Maďarov na Slovensku, Výboru pre ochranu práv maďarskej menšiny. Presvedčivo tým dali najavo svoj názor, že nikto nesmie byť trestne stíhaný pre svoje politické názory, ako aj to, že bez demokracie nie je predstaviteľné ani riešenie problému národnostných menšín. Miroslav Kusý v rozsiahlej štúdií "Neslovenský fenomén" sa pokúsil aj o objasnenie teoretických stránok tohto problému. Aj tieto fakty patria bytostne k činnosti týchto ľudí, ktorí budú súdení v Bratislave. Týmto prehlásením sa pripájame k tým z radov slovenskej a českej inteligencie, ktorí sa obrátili na prezidenta ČSSR so žiadosťou o zastavenie trestného stíhania a o zrušenie obvinenia vzneseného proti prof. Kusému a dr. Čarnogurskému, protestujeme aj proti

obvineniu ostatných a vyjadrujeme našu solidaritu s nimi.

V Šali, 6.9.1989

Tóth Károly, Sándor Eleonóra

Šala, Febr. víťazstva 10

Öllös László

Šamorín, Družstevná 5

Prepustenie z väzby

Bratislava (ČSTK) - Po preskúmaní sťažnosti PhDr. Miroslava Kúseho, CSc., vedeckého pracovníka š. p. Urbion Bratislava, proti rozhodnutiu mestského prokurátora v Bratislave, ktorým bola žiadosť obvineného o prepustenie z väzby zamietnutá, ho Mestský súd v Bratislave 6. 10. 1989 prepustil z väzby na slobodu. Bol stíhaný pre trestné činy podvracania republiky podľa paragrafu 98 ods. 1 trestného zákona a poburovania podľa paragrafu 100 ods. 1 písm. a trestného zákona. Mestský súd súčasne prijal písomný sľub obvineného, že na slobode nebude pokračovať v činnosti, pre ktorú je trestne stíhaný, a že sa na vyzvanie dostaví na súd alebo k prokurátorovi. O priebehu ďalšieho konania bude verejnosť včas informovaná.

PRAVDA

7. OKTÓBRA 1989

Zlostia ma fámy o údajnom sľube, ktorý som mal údajne zložiť Mestskému súdu v Bratislave, a ktorý naše MKP interpretujú ako akési pokorenie či odproszenie kajúceho sa hriešnika. Aby som teda vniesol do veci jasno. Podpísal som formálne odo mňa vyžadované vyhlásenie v právnej dikcii svojho obhájcu dr. Kubovčáka, že po dobu tohto trestného stíhania sa zdržím publikovania takých svojich písomných prejavov, ktoré by mohli byť kvalifikované ako trestná činnosť. Ja som ani doteraz nepublikoval veci, ktoré by som považoval za trestne stíhatelné, ani v budúcnosti niečo také publikovať nehodlám. Som politológ a mojou témou je kritická analýza politiky nášho vedenia, jeho predstaviteľov. Takéto kritické analýzy, ich publikovanie, sú normálnou záležitosťou v každej demokratickej spoločnosti. Usilujem a naďalej budem usilovať o to, aby to bolo normálne, samozrejmé aj u nás. Znepokojil ma oznam, že dr. Čarnogurského odmietol Mestský súd prepustiť z väzby. Kauzu Čarnogurský a spol. vyrobili naše orgány, vypracovali pre nás spoločné obvinenie, ktoré potom postupne modifikovali. Boli sme obaja spoločne uväznení v jednej a tej istej veci. Preto sa mi zdá byť logické, že sme mali byť aj spoločne prepustení na slobodu. Tento krok preto chápem ako snahu dodatočne rozdeliť našu spoločnú kauzu, začať v jej rámci akási dodatočnú diferenciáciu.

Prejavilo sa to napr. už v tom, že účastníkom podporných akcií za naše prepustenie, napr. slovenským sociológom, hovoria: povedzme, ešte ako tak chápeme, že ste sa podpísali za Kusého, bol to váš kolega. Ale ako ste sa mohli podpísať aj za Čarnogurského? Odpoveď bola jednoduchá: pretože ste ich zavreli spolu.

Chcem poďakovať všetkým priateľom, známym i neznámym, ktorí sa nás zastali. A poprosiť ich, aby vytrvali, dokiaľ aj dr. Čarnogurský nebude slobodný. Pokiaľ ide o mňa, je samozrejmé, že sa s Jankom Čarnogurským plne solidarizujem a sám budem tiež usilovať o jeho prepustenie na slobodu.

V Bratislave 10.10.1989

Miroslav Kusý

Ján Čarnogurský

Listy z väzenia

-manželke a deťom-

PRVÝ LIST /26.8.-31.8.1989/

a zmyslu udalostí znižovala ich spoločenskú účinnosť a viedla k šedivosti našich dejín. Toto sa musí zmeniť. Keďže treba začínať od seba, som odhodlaný dať dianie okolo seba jasné právne a ideové kontúry.

Jedna z ideových kontúr sa napína, keď som včera /25.8./ dostal od Teba sv. Písmo-Nový zákon. Doteraz som sa nikdy nedostal k systematickému štúdiu Písma a tak trochu som si to nechával do väzenia. Teraz si to chcem vynahradiť. Ešte by som potreboval Starý zákon. Dúfam, že sa Ti čoskoro podarí mi ho poslať. Forma Starého zákona je vznešenejšia než Nového a zmysel oboch dokáže presvetliť všetko, dokonca aj moje súčasné prostredie. Prostredie beriem len ako ďalší aspekt politiky, ktorá ma tak všestranne zaujíma. Čiže je to celkom zaujímavé. ...

Prečítal som celý National Geographic o Francúzskej revolúcii. V univerzitke mali zjara výstavu francúzskych kníh o revolúcii, medzi nimi knihu popisujúcu procesy pred revolučným tribunálom v Paríži, od procesu s Máriou Antoinetou až po chemika Lavoissiera. Stihol som ju len prelistovať, inak by som si z nej možno vybral nejakú vhodnú záverečnú reč. Problém je v tom, že všetky tie procesy skončili trestom smrti. Ale teraz žartujem /šibenične/, niečo si už vymyslím. V Skutkoch apoštolských som sa dočítal, aký fair proces viedli Rimania proti sv. Pavlovi. Dva roky bol v takom väzení v Ríme, že býval v súkromí, mohol prijímať návštevy a písať apoštolské listy. Keď sa potom Židom nepodarilo preukázať jeho vinu podľa rímskeho zákona, prepustili ho.

Mám teraz dost času myslieť nad tým, čo bolo a čo som robil. Snažím sa odosobniť a chladne analyzovať, či to bolo potrebné a či to má zmysel. Aj keď tunajší zorný uhol býva spravidla posunutý smerom k černejšiemu, stále mi vychádza, že to bolo potrebné a že to má zmysel. Niektoré ciele sa jednoducho nedajú dosiahnuť celkom bezkonfliktné a konflikty, ktoré doteraz absolvovali iní okolo nás, boli ďaleko ostrejšie než sú naše súčasné. Ale aj keby som vytýčené ciele nemal nikdy dosiahnuť, aj tak si myslím, že to bolo potrebné. Isté činy treba robiť jednoducho z principiál-

ných dôvodov. ...

Doručené 7.9.1989

DRUHÝ LIST

/11.-14.9.1989/

... uvedomujem si rozdiel vo svojom uvažovaní doma a tu. Vtedy aj teraz uvažujem o silách, ktoré okolo nás pôsobia a ako sa v nich vyznať. Ale doma stále ešte mala v uvažovaní veľký podiel akademická zložka, kým tu má najväčší podiel osobná angažovanosť. Hoci teraz je uvažovania vlastne viac, v skutočnosti je teraz menej teórie a viac praxe. Teória a prax aj tu obsahujú dve zložky: pragmatická voľba taktiky s najväčšou šancou na úspech a principiálne zotrvávanie na niektorých postojoch, ktorých sa nemožno vzdať, aj keby pragmatické vyhliadky na úspech boli minimálne. Práve čítanie v Starom zákone poskytuje množstvo príkladov, ako sa obe zložky miešajú a ako žiadnu z nich nemožno opomenúť. Myslí, že moja terajšia pozícia je celkom vyhovujúca z oboch hľadísk a zatiaľ si ju chcem podržať.

Jedno tu vystupuje veľmi výrazne do popredia - dôležitosť rodinných pút. Vidím to nielen na sebe, ale aj okolo seba, pokiaľ dovidím. Zdanlivé maličkosti - listy, balíčky, intervencie u advokátov, to všetko vytvára zázemie, ktoré tu pomáha udržať si duševnú rovnováhu a poskytuje aj praktickú pomoc. Pred rokmi bol na Gumonke veľký nápis: Pracovný kolektív - základná bunka socialistickej spoločnosti. Smiešne. Nech si socialistická spoločnosť nechá ako základnú bunku pracovný kolektív, my si ponecháme rodinu. Často myslím na vás na všetkých aj na každého jednotlivo, čo robíte, ako sa máte. Aspoň ma to odpúta od politiky. Hreje ma, že aj vy na mňa myslíte. Dostal som kartu z 27.8. od nedeľného obeda, iba nálepka neprešla cenzúrou, preto už viac nelepte nálepky na karty a listy.

Sem tam si prečítam aj knihu z tunajšej knižnice, naposledy Krakatit od Karla Čapka. Ibaže posledné strany z knihy boli vytrhnuté, takže neviem, ako to skončilo. Naposledy vyletela do vzduchu továreň v Grottop. Dočítam si to až niekedy doma. Po večeri hrávame dámu. Vylepšujem sa a občas už aj vyhrám nad svojím partnerom. Proti vám by som si trúfal aj na simultánku. Mám už Pakty o ľudských právach a pomaly si začínam pripravovať obhajobu. ... Končím 14.9. Je to práve me siac, čo táto kauza začala. Dnes som si prečítal časť zo zhromaždených materiálov. Nič moc. Ďalší vývoj bude symptonický pre situáciu v republike aj vo svete. Od vývoja v tejto kauze sa bude dať do určitej miery usudzovať, aký je pomer síl v republike aj vo svete. Uvidíme. Prečítal som si tiež, komu prideliť náš telefón aj ako si tam volala. Hovorilo sa o návšteve, ktorá je veľmi reálna už budúci týždeň. Asi budeme ešte skôr hovoriť než si prečítate tento list. Chvála Bohu! Teším sa už na stretnutie a s dôverou a pokojom očakávam aj ďalší vývoj. Dostávam sem pohľadnice od známych aj neznámych. Všetkým ďakujem, tu to má všetko význam. ...

Doručené 21.9.1989

LIST SLOVENSKÝM POHĽADOM

Vážená redakcia,

16. mája 1989 bola v Budmericiach z iniciatívy Slovenských pohľadov konferencia o slovenskej literatúre. Vystúpil na nej Miloš Žiak a prečítal môj príspevok. Vášmu šéfredaktorovi, pánu Chmelovi, sa tento experiment, toto porušenie spoločenskej dohody natoľko nepáčil, že Žiakovi zakázal publikovať v Slovenských pohľadoch na dobu neurčitú.

Zákaz publikovania je notorickou súčasťou slovenskej literatúry už desiatky rokov a vždy som ho chápal ako logický dôsledok mocenského systému, ktorý nechce byť vyrušovaný nesprátnikmi, čo trpia fixnou ideou slobody prejavu. Tento systém mi dával dostatočne a mnohokrátym spôsobom najavo, že ma za takého nesprátnika považuje a tak som sa o publikovanie ani neusiloval.

Ak som ponúkol Vášmu mesačníku svoju poviedku, urobil som to preto, lebo práve vinou Slovenských pohľadov som v poslednom čase strácal nedôveru voči inštitucionálne zakotveným časopisom. Ukazuje sa, že som ju strácal predčasne, pretože hoci ste moju poviedku zaradili do novembrového čísla /ak sú moje informácie z druhej ruky správne/, urobili ste tak v čase, keď má Miloš Žiak zakázané u Vás publikovať. Absurdita situácie spočíva v tom, že on je potrestaný za prečítanie môjho textu, zatiaľčo ja, ako autor toho textu som naopak získal privilégium publikovania - v mojom prípade vôbec nie samozrejmé. Poznám také situácie. Ešte donedávna fungovala prax, že do väzenia putovali nie autori textov, ale tí, ktorí ich opisovali a rozmnožovali. Aby som neostal pri tak drastickom prirovnaní, spomeniem si na časté príhody v škole, keď sme si so susedom šepkali v lavici a učiteľka poslala do kúta len jedného z nás - dnes viem, že rafinovane. Nechápal som vtedy, prečo mi vadí, že nestojíme v tom kúte obaja.

Dnes už chápem aspoň toľko, že uverejnenie mojej poviedky zaplatené mravnou kocovinou mi nestojí za to. Prosím Vás preto, aby ste jej publikovanie odložili dovtedy, kým pán šéfredaktor svoj zákaz uplatnený voči Milošovi Žiakovi neodvolá.

Ospravedlňujem sa za to, ak Vám moja prosba spôsobí technické starosti. Ak je novembrové číslo natoľko hotové, že je nemožné moju poviedku stiahnuť, prosím aspoň o to, aby ste v tom čísle uverejnili tento list.

S úctou

Martin M. Šimečka
Na úvrati 35
821 04 Bratislava